

МІЖРЕГІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ
УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ

НАУКОВІ ПРАЦІ
МІЖРЕГІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ
УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ

ЮРИДИЧНІ НАУКИ

SCIENTIFIC WORKS
OF INTERREGIONAL ACADEMY
OF PERSONNEL MANAGEMENT

LEGAL SCIENCES

Випуск 5 (68), 2023

Видавничий дім
“Гельветика”
2023

Редакційна колегія

Кислий А. М., доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України, директор Навчально-наукового інституту права імені Князя Володимира Великого, Міжрегіональна Академія управління персоналом (**головний редактор**)

Берзін П. С., доктор юридичних наук, доцент, професор кафедри кримінального права та кримінології Інституту права, Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Богатирьов І. Г., доктор юридичних наук, професор, професор кафедри правоохоронної та антикорупційної діяльності Навчально-наукового інституту права імені Князя Володимира Великого, Міжрегіональна Академія управління персоналом

Вакулік О. О., кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри криміналістики та судової медицини, Національна академія внутрішніх справ

Головко Л. О., кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри міжнародного права та порівняльного правознавства, Національний університет біоресурсів і природокористування України

Гордієнко С. Г., доктор юридичних наук, доцент, професор кафедри національної безпеки навчально-наукового інституту права ім. Володимира Великого, Міжрегіональна Академія управління персоналом

Доценко О. С., доктор юридичних наук, професор, професор кафедри публічного управління та адміністрування, Національна академія внутрішніх справ

Заросило В. О., доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри правоохоронної та антикорупційної діяльності Навчально-наукового інституту права імені Князя Володимира Великого, Міжрегіональна Академія управління персоналом

Калиновський Б. В., доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри конституційного права та прав людини, Національна академія внутрішніх справ

Кисленко Д. П., кандидат юридичних наук, д.пед.н., доцент, професор кафедри правоохоронної та антикорупційної діяльності Навчально-наукового інституту права імені Князя Володимира Великого, Міжрегіональна Академія управління персоналом

Козаченко О. І., доктор юридичних наук, доцент, доцент кафедри правоохоронної та антикорупційної діяльності Навчально-наукового інституту права імені Князя Володимира Великого, Міжрегіональна академія управління персоналом

Козін С. М., доктор юридичних наук, старший викладач кафедри теорії та історії держави і права, Національний університет біоресурсів і природокористування України

Колб О. Г., доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України, професор кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права, Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Ладиченко В. В., доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри міжнародного права та порівняльного правознавства, Національний університет біоресурсів і природокористування України

Лисенко С. О., доктор юридичних наук, професор, професор кафедри правоохоронної та антикорупційної діяльності Навчально-наукового інституту права імені Князя Володимира Великого, Міжрегіональна Академія управління персоналом

Макєва О. М., кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри теорії та історії держави і права, Національний авіаційний університет

Мердова О. М., кандидат юридичних наук, доцент, завідувач кафедри адміністративно-правових дисциплін факультету № 2, Донецький державний університет внутрішніх справ

Муравйов К. В., доктор юридичних наук, доцент, завідувач кафедри адміністративного, фінансового та банківського права Навчально-наукового інституту права імені Князя Володимира Великого, Міжрегіональна академія управління персоналом

Омаров Азад Енвер огли, доктор наук з державного управління, доцент, професор кафедри публічного адміністрування, Міжрегіональна Академія управління персоналом

Піддубний О. Ю., доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри цивільного та господарського права, Національний університет біоресурсів і природокористування України

Сервецький І. В., доктор юридичних наук, доцент, завідувач кафедри національної безпеки навчально-наукового інституту права ім. Володимира Великого, Міжрегіональна Академія управління персоналом

Стрельбицька Л. М., доктор юридичних наук, професор, професор кафедри цивільно-правових дисциплін, Національна академія Служби Безпеки України

Стрельбицький М. П., доктор юридичних наук, професор, головний науковий співробітник науково-організаційного центру, Національна академія Служби Безпеки України

Стрелюк Я. В., доктор юридичних наук, прокурор, Офіс Генерального прокурора України

Чусько В. І., кандидат юридичних наук, доцент кафедри цивільно-правових дисциплін та міжнародного права Навчально-наукового інституту права імені Князя Володимира Великого, Міжрегіональна Академія управління персоналом

Шульга С. В., доктор юридичних наук, доцент, професор кафедри міжнародного права та порівняльного правознавства, Національний університет біоресурсів і природокористування України

Яра О. С., доктор юридичних наук, професор, професор кафедри адміністративного та фінансового права, декан юридичного факультету, Національний університет біоресурсів і природокористування України

Łukasz Moniuszko, Doktor habilitowany, Profesor, Wyższa Szkoła Gospodarki w Bydgoszczy (Bydgoszcz, Rzeczpospolita Polska)

Agnieszka Szpak, dr hab., Professor, Department of International Security, Institute of Security Studies, Toruń, Poland

Dariusz Skalski, dr hab., Professor, Gdansk University of Physical Education and Sport, Gdańsk, Poland

Затверджено Вченою радою
Міжрегіональної Академії управління персоналом 09.01.2024 (протокол № 1)

Свідцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації
серія КВ № 24777-14717Р,
видане Міністерством юстиції України 21.04.2021 р.

Відповідно до Наказу МОН України № 320 від 07 квітня 2022 року (додаток 2) журнал включено до Переліку наукових фахових видань України (категорія Б). Спеціальності: 081 – Право; 262 – Правоохоронна діяльність; 293 – Міжнародне право.

Видання індексується Google Scholar

DOI: 10.32689/2522-4603

Наукові праці МАУП. Юридичні науки. 2023. Вип. 5 (68). Київ : Міжрегіональна Академія управління персоналом, 2023. 72 с. Публікуються статті науковців, які досліджують актуальні проблеми розвитку права. Для науковців, викладачів, студентів та всіх, кого цікавить розвиток юридичної науки в Україні.

ЗМІСТ**Руслан БЕСПАЛЕНКОВ**

АНАЛІЗ ЮРИДИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ
ЗА ПОРУШЕННЯ ВСТАНОВЛЕНОГО ПОРЯДКУ ОПЕРАТИВНОГО РЕАГУВАННЯ
НА ПРАВОПОРУШЕННЯ ТА ПОДІЇ:
ПРАВОВІ АСПЕКТИ ТА ПРАКТИЧНІ НАСЛІДКИ.....5

Микола ГОРА

ІНСТИТУЦІЙНІ АСПЕКТИ ВЗАЄМОДІЇ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ В
КОНСТИТУЦІЙНОМУ КУРСІ НА ЄВРОПЕЙСЬКУ
ТА ПІВНІЧНОАТЛАНТИЧНУ ІНТЕГРАЦІЮ УКРАЇНИ12

Володимир ГОРБАЛІНСЬКИЙ

ПИТАННЯ ВИЗНАННЯ НЕЧИННИМИ ТА СКАСУВАННЯ РІШЕНЬ СУБ'ЄКТІВ
ВЛАДНИХ ПОВНОВАЖЕНЬ.....20

Андрій ГРЕКУ

ВАЖЛИВІСТЬ ДОКАЗОВОЇ БАЗИ НА ПІДГОТОВЧОМУ ЕТАПІ: ВЗАЄМОДІЯ СТОРІН
ТА СУДУ В ПРОЦЕСІ ЗБИРАННЯ ДОКАЗІВ У ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ.....25

Тетяна КОРНЯКОВА

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ РЕАГУВАННЯ НА ПРАВОПОРУШЕННЯ ТА ПОДІЇ
В КОНТЕКСТІ ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ.....31

Ксенія КОСЯЧЕНКО

СТАДІЇ ЗДІЙСНЕННЯ КРИМІНОЛОГІЧНОГО МОНІТОРИНГУ
НЕУРЯДОВИМИ ОРГАНІЗАЦІЯМИ.....36

Олена ЛИТВИН

МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ДІЯЛЬНОСТІ ПОЛІЦІЇ
В КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПУБЛІЧНОЇ БЕЗПЕКИ.....41

Людмила РУСАЛЬ

ОСОБЛИВОСТІ НАДАННЯ СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ
ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИМ ОСОБАМ В УКРАЇНІ
В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....47

Олександр САЧКО

ВПЛИВ ВОЄННОГО СТАНУ НА АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ
ПРАВОПОРУШЕНЬ ТА ПОДІЙ ПРИ ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ПУБЛІЧНОЇ БЕЗПЕКИ
ТА ПОРЯДКУ ОРГАНАМИ ПОЛІЦІЇ.....52

Ольга СОКОЛЕНКО

ЮРИДИЧНІ АСПЕКТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВОВОЇ СТАБІЛЬНОСТІ
НА ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ: ВИКЛИКИ ТА ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ...58

Юрій ШОВКУН

СУТНІСТЬ ДИСЦИПЛІНАРНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ПУБЛІЧНИХ СЛУЖБОВЦІВ
ЗА ПОРУШЕННЯ ВСТАНОВЛЕНИХ ПРАВОВИХ ОБМЕЖЕНЬ.....65

CONTENTS

Ruslan BESPALENKOV ANALYSIS OF THE LEGAL LIABILITY OF POLICE OFFICERS FOR VIOLATION OF THE ESTABLISHED PROCEDURE FOR PROMPT RESPONSE TO OFFENSES AND EVENTS: LEGAL ASPECTS AND PRACTICAL IMPLICATIONS.....	5
Mykola GORA INSTITUTIONAL ASPECTS OF THE INTERACTION OF STATE AUTHORITIES IN THE CONSTITUTIONAL COURSE FOR THE EUROPEAN AND NORTH ATLANTIC INTEGRATION OF UKRAINE.....	12
Volodymyr HORBALINSKY THE ISSUE OF RECOGNITION INVALID AND REVOCATION OF THE DECISIONS OF AUTHORITY SUBJECTS.....	20
Andrii HREKU THE IMPORTANCE OF THE EVIDENCE BASE AT THE PREPARATORY STAGE: THE INTERACTION OF THE PARTIES AND THE COURT IN THE PROCESS OF COLLECTING EVIDENCE IN CIVIL CASES.....	25
Tetiana KORNIKOVA LEGAL REGULATION OF RESPONSE TO OFFENSES AND EVENTS IN THE CONTEXT OF THE NATIONAL POLICE OF UKRAINE.....	31
Kseniia KOSIACHENKO STAGES OF CRIMINOLOGICAL MONITORING BY NON-GOVERNMENTAL ORGANIZATIONS.....	36
Olena LYTVYN INTERNATIONAL EXPERIENCE OF POLICE ACTIVITY IN THE CONTEXT OF PUBLIC SECURITY.....	41
Liudmyla RUSAL FEATURES OF PROVIDING SOCIAL AND LEGAL ASSISTANCE INTERNALLY DISPLACED PERSONS IN UKRAINE UNDER THE CONDITIONS OF THE STATE OF MARTIAL.....	47
Oleksandr SACHKO THE IMPACT OF MARTIAL LAW ON THE ADMINISTRATIVE AND LEGAL REGULATION OF OFFENSES AND EVENTS IN ENSURING PUBLIC SAFETY AND ORDER BY THE POLICE.....	52
Olha SOKOLENKO LEGAL ASPECTS OF ENSURING LEGAL STABILITY IN THE TEMPORARILY OCCUPIED TERRITORIES: CHALLENGES AND WAYS TO OVERCOME.....	58
Yurii SHOVKUN THE ESSENCE OF DISCIPLINARY LIABILITY OF PUBLIC SERVANTS FOR VIOLATION OF ESTABLISHED LEGAL RESTRICTIONS.....	65

УДК 342.95

DOI <https://doi.org/10.32689/2522-4603.2023.5.1>**Руслан БЕСПАЛЕНКОВ**

аспірант кафедри адміністративного і кримінального права, Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара, просп. Гагаріна, 72, Дніпро, Україна, 49010

ORCID: 0009-0006-7215-3470

Ruslan BESPALENKOV

Postgraduate Student at the Department of Administrative and Criminal Law, Oles Honchar Dnipro National University, 72, Naharina Ave, Dnipro, Ukraine, 49010

ORCID: 0009-0006-7215-3470

АНАЛІЗ ЮРИДИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ ЗА ПОРУШЕННЯ ВСТАНОВЛЕНОГО ПОРЯДКУ ОПЕРАТИВНОГО РЕАГУВАННЯ НА ПРАВОПОРУШЕННЯ ТА ПОДІЇ: ПРАВОВІ АСПЕКТИ ТА ПРАКТИЧНІ НАСЛІДКИ

ANALYSIS OF THE LEGAL LIABILITY OF POLICE OFFICERS FOR VIOLATION OF THE ESTABLISHED PROCEDURE FOR PROMPT RESPONSE TO OFFENSES AND EVENTS: LEGAL ASPECTS AND PRACTICAL IMPLICATIONS

У статті розглядається питання юридичної відповідальності працівників поліції в контексті їхньої службової діяльності та відповідності закону. Автори аналізують різноманітні аспекти юридичної відповідальності поліцейських, включаючи кримінальну, адміністративну та дисциплінарну відповідальність. Зокрема, розглядаються особливості застосування цих форм відповідальності, їхній вплив на забезпечення правопорядку та забезпечення безпеки громадян. Особлива увага приділяється проблемі визначення строків надання пояснень поліцейським у рамках службових розслідувань. Запропоновано встановити обов'язковий строк надання пояснень протягом семи днів з метою покращення процесу проведення розслідувань та забезпечення прав поліцейських. Аналіз дозволяє зробити висновок про важливість юридичної відповідальності у діяльності поліції та необхідність законодавчого врегулювання питань, пов'язаних з її застосуванням. Дослідження, яке висвітлено в статті, ставить перед собою завдання проаналізувати ефективність механізмів юридичної відповідальності у сфері правоохоронної діяльності. Зокрема, вивчаються різні аспекти кримінальної, адміністративної та дисциплінарної відповідальності поліцейських, а також їхні взаємозв'язки та вплив на процес забезпечення правопорядку в суспільстві. Висновки, які можна зробити на основі аналізу, демонструють значення правового регулювання управління діяльністю правоохоронних органів та підвищення їхньої відповідальності перед суспільством. Пропоновані рекомендації з удосконалення процедур надання пояснень поліцейським під час службових розслідувань спрямовані на підвищення прозорості та ефективності правозахисних механізмів в управлінні правопорядком. В цілому, стаття розкриває важливі аспекти системи юридичної відповідальності поліцейських, що мають значення для забезпечення правового захисту громадян та підтримки правопорядку в суспільстві.

Ключові слова: Національна поліція України, юридична відповідальність, механізми управління правопорядком, правове регулювання, ефективність правозахисних механізмів.

The article deals with the issue of legal liability of police officers in the context of their official activities and compliance with the law. The authors analyze various aspects of legal liability of police officers, including criminal, administrative and disciplinary liability. In particular, they examine the specifics of the application of these forms of liability, their impact on law enforcement and public safety. Particular attention is paid to the problem of determining the time limits for police officers to provide explanations within the framework of internal investigations. The author proposes to establish a mandatory deadline for providing explanations within seven days in order to improve the process of investigations and ensure the rights of police officers. The analysis leads to the conclusion that legal liability in police activities is important and that it requires legislative regulation of issues related to its application. The study presented in this article aims to analyze the effectiveness of legal liability mechanisms in the field of law enforcement. In particular, various aspects of criminal, administrative and disciplinary liability of police officers, as well as their interrelationships and impact on the process of ensuring law and order in society are studied. The conclusions drawn from the analysis demonstrate the importance of legal regulation of law enforcement agencies' management and enhancement of their accountability to society. The proposed recommendations for improving the procedures for providing explanations to police officers during internal investigations are aimed at increasing the transparency and effectiveness of human rights mechanisms in law enforcement. In general, the article reveals important aspects of the system of legal liability of police officers that are important for ensuring legal protection of citizens and maintaining law and order in society.

Key words: National Police of Ukraine, legal responsibility, law enforcement mechanisms, legal regulation, effectiveness of human rights mechanisms.

Постановка проблеми. Порушення встановленого порядку оперативного реагування на правопорушення та події може призвести до порушення прав громадян, неефективного реагування на злочини та загрози безпеці, а також підірвати довіру суспільства до правоохоронних органів. У зв'язку з цим виникає необхідність вивчення правової відповідальності поліцейських за подібні порушення, а також їх практичних наслідків для реалізації правосуддя та забезпечення правопорядку. Головне завдання полягає у визначенні ефективних механізмів забезпечення відповідальності працівників поліції в Україні. Основні питання, які досліджуються, включають в себе розгляд різних форм юридичної відповідальності (кримінальної, адміністративної, дисциплінарної) для поліцейських, а також аналіз ефективності інструментів та процедур їх застосування. Проблема полягає в пошуку оптимального балансу між забезпеченням внутрішньої дисципліни та захистом прав поліцейських, а також вдосконаленні правового регулювання в цій сфері для забезпечення ефективності правоохоронної діяльності та дотримання законності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Видатний внесок у дослідження теоретичних і практичних аспектів юридичної відповідальності працівників здійснили Хачатуров Р.Л., Грищук В.К., Іваненко О.В., Баулін Ю.В., Агєєва А.В., Берлач Н.А., Бородін І.Л., Гуменюк В.А., Баранова Л.М., Кожухар В.А., Борисова В.І., Комзюк А.Т., Ліпінський Д.А., Мироненко М.Б., Алексєєв С.С., Краснов М.О., Лейст О.Е., Малєїн М.С., Хомич В.М., Шабуров А.С. та інші. Проте питання, що стосується видів юридичної відповідальності поліцейських, не отримало достатнього наукового освітлення. На сьогоднішній день в трудовій літературі майже відсутні спеціальні дослідження щодо видів юридичної відповідальності працівників Національної поліції в умовах сучасної України.

Мета. Мета наукової статті полягає в аналізі та систематизації правових аспектів відповідальності працівників поліції в Україні. Основними завданнями є дослідження різних форм юридичної відповідальності (кримінальної, адміністративної, дисциплінарної) для поліцейських, виявлення та аналіз особливостей їх застосування, а також оцінка ефективності інструментів та процедур, які регулюють цю сферу. Крім того, метою є виявлення проблем та розробка пропозицій щодо вдосконалення законодавства для забезпечення ефективності правоохоронної діяльності та забезпечення дотримання прав

та законних інтересів як поліцейських, так і громадян.

Виклад основного матеріалу. Згідно зі статтею 1 розділу 1 Закону України «Про Національну поліцію», Національна поліція України є центральним органом виконавчої влади, який безпосередньо забезпечує підтримання громадської безпеки та порядку. Відповідно, працівники Національної поліції України є посадовими особами, які виконують завдання, включені до сфери державної компетенції. За невиконання або неналежне виконання посадових обов'язків поліцейськими можуть бути застосовані відповідні заходи дисциплінарного впливу згідно з Законом України «Про Національну поліцію».

Відповідно до пункту 1 статті 19 цього Закону, поліцейські несуть кримінальну, адміністративну, цивільно-правову, матеріальну та дисциплінарну відповідальність за вчинення протиправних дій. Дисциплінарне стягнення застосовується з метою виховання поліцейського, який вчинив дисциплінарний проступок, та для забезпечення службової дисципліни та запобігання подібним проступкам у майбутньому.

Дисциплінарний статут Національної поліції України визначає підстави та порядок притягнення поліцейських до дисциплінарної відповідальності. Важливо відзначити, що цей статут є механізмом захисту прав поліцейських та забезпечує їх незалежність від зовнішніх впливів, що є гарантією їх спроможності виконувати свої обов'язки з відповідальністю.

До набуття чинності Дисциплінарного статуту Національної поліції України, заходи дисциплінарного впливу були визначені у Дисциплінарному статуті органів внутрішніх справ від 22.02.2006 № 3460-IV. Зосереджуючи увагу на позитивних правових нововведеннях у Дисциплінарному статуті НПУ, можна зазначити, що службове розслідування проводиться лише дисциплінарною комісією, яка готує висновок щодо наявності в діях поліцейського дисциплінарного проступку, а також до складу цієї комісії можуть входити представники громадськості, особливо щодо проваджень за скаргами порушення прав і свобод людини. Крім того, поліцейським надано право на захист під час проведення службового розслідування, що реалізовано можливістю надавати пояснення та відповідні докази щодо правомірності дій, а також користуванням правничою допомогою.

Законодавче передбачення надання поліцейському правової допомоги адвокатом заслуговує на увагу, оскільки у випадках

тяжких стягнень, наприклад, звільнення зі служби в поліції, логічно віддати свій захист професійному юристу, який користується під час службового розслідування тими ж правами, що й поліцейський. Це також відповідає п. 9 Резолюції Парламентської асамблеї Ради Європи (ПАРЄ) від 08.05.1979 № 690 «Декларація про поліцію», що стверджує право офіцера поліції на адвокатський захист у разі відкриття дисциплінарного чи кримінального провадження проти нього, свідчачи про гармонізацію вітчизняного законодавства з європейськими стандартами [5].

Аналізуючи різні джерела, можна встановити, що Бюро з демократичних інституцій і прав людини ОБСЄ вже у 2014 році підкреслило необхідність введення загального незалежного органу оскарження дій поліції для прийняття скарг та проведення досліджень з питань дисциплінарного провадження. Цей підхід, відомий як «британська модель», включає інститути громадянського контролю за поліцією, які мають право готувати рекомендації щодо застосування дисциплінарних стягнень. Згідно з етимологічним аналізом, поняття «відповідальність» пов'язане з виконанням обов'язків та прийняттям на себе обов'язків за певну ділянку діяльності. Це поняття передбачає усвідомлення необхідності відповідати за свої дії перед суспільством та зважати на їхні наслідки [6, с. 26]. Внутрішня саморегуляція та самодетермінація також є важливими складовими відповідальності, які виражаються в усвідомленні особою причин своїх дій і контролі за їхніми наслідками.

Проводячи аналіз етимології терміна «відповідальність», можна відзначити його пов'язаність з виконанням певних завдань та обов'язків. Український словник визначає «відповідальність» як прийнятий на себе обов'язок за певну справу, дії або слова [2, с. 184]. У свою чергу, енциклопедія освіти вказує на усвідомлення необхідності відповідності власної поведінки суспільним стандартам та нормам. З психологічної точки зору, «відповідальність» є внутрішньою саморегуляцією і самодетермінацією, що проявляється у свідомому усвідомленні наслідків власних дій і контролі над власним впливом на навколишній світ і власне життя. Як результат цих процесів, «відповідальність» виявляється як складний і багатогранний феномен, що залежить від виховання, соціалізації та особистісного розвитку.

У контексті нашого дослідження особливий інтерес представляє професійна відповідальність, яка визначається сприйняттям осо-

бою своєї професії та професійної діяльності як важливої складової свого життя. Щодо професійної відповідальності працівників Національної поліції України, важливою особливістю є системна професійна якість особистості, що відображає ставлення до виконання поставлених завдань та пов'язана з чітко визначеними нормами.

Юридична відповідальність представляє собою правову гарантію належного виконання завдань у межах компетенції та повноважень у конкретній галузі державного управління. У контексті працівників Національної поліції України, ця відповідальність виникає з моменту їх вступу на службу. Права та обов'язки, які визначають правовий стан державного службовця органів системи Міністерства внутрішніх справ, є основним змістом службово-трудова відносин, тому юридична відповідальність працівника Національної поліції України є неодмінною складовою його правового статусу.

За словами Л.І. Каленіченка, юридичну відповідальність працівників Національної поліції України слід розглядати як інститут об'єктивного права, який передбачає застосування санкцій права та можливість застосування державного примусу для накладання несприятливих наслідків у випадку вчинення правопорушень відповідно до законодавства [3, с. 27]. Також, цю відповідальність можна розглядати як складову частину правовідносин, яка передбачає види та ступінь обов'язків працівника Національної поліції України у відносинах, що виникають у зв'язку з порушенням права.

Особливості юридичної відповідальності працівників Національної поліції України проявляються у їх високому рівні відповідальності, порівняно з іншими громадянами, які перебувають на державній службі та виконують відповідні функції та завдання держави. Вони мають обов'язок служити суспільству шляхом забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки й порядку. Обсяг підстав юридичної відповідальності працівників Національної поліції України є ширшим, ніж обсяг підстав юридичної відповідальності загальних суб'єктів права, і він має специфічний склад правопорушень, що тісно пов'язаний з державно-владними повноваженнями.

У контексті видів відповідальності та їх особливостей, найсуворішим є кримінальна відповідальність, яка застосовується лише у випадках вчинення правопорушень з високим рівнем суспільної небезпеки, згідно з нор-

мами Кримінального кодексу України. Ця відповідальність передбачає специфічні підстави для притягнення до неї та вищий рівень відповідальності.

Наукова думка О.В. Черноуса також заслуговує на увагу в контексті дослідження. Він розглядає дії працівників Національної поліції України на двох рівнях. Перший рівень відноситься до важких дій, у яких присутні ознаки злочину, що настає кримінальна відповідальність, а розслідування здійснюється Державним бюро розслідувань. Другий рівень включає дії поліцейських, які не є злочином, але є дисциплінарним проступком, за який передбачено дисциплінарні стягнення [7, с. 211].

Слід зауважити, що кримінальна відповідальність застосовується до поліцейських лише у випадку вчинення ними злочину, пов'язаного з їх посадовим становищем. Список злочинів, за які працівники Національної поліції України можуть бути притягнені до кримінальної відповідальності, визначено Кримінальним кодексом України [4, с. 79].

Цей перелік включає такі кримінальні правопорушення, як: розголошення державної таємниці; незаконне перешкоджання організації або проведенню зборів, мітингів, походів і демонстрацій; зловживання владою або службовим становищем; перевищення влади або службових повноважень працівником правоохоронного органу; службове підривлення; декларування недостовірної інформації; службова недбалість; примушування давати показання та інші.

Основні ознаки кримінальної відповідальності поліцейських включають специфічність підстав притягнення до відповідальності, підвищену суспільну небезпеку такого роду злочинів, підвищену відповідальність працівників Національної поліції України за вчинення злочинів у сфері службової діяльності та у сфері правосуддя, а також підвищену суспільну небезпечність таких злочинів.

Ключові функції кримінальної відповідальності працівників Національної поліції України включають:

1. Регулятивну, що охоплює підстави застосування кримінальної відповідальності, заходи кримінально-правового впливу та кримінально-правовий статус особи, яка підлягає притягненню до кримінальної відповідальності.

2. Превентивну, яка може бути спеціально-превентивною (запобігання повторному вчиненню кримінальних правопорушень особою, щодо якої застосована кримінальна відповідальність) та загально-превентивною (попе-

редження скоєння кримінальних правопорушень іншими особами).

3. Каральну, яка передбачає позбавлення особи, що скоїла кримінальне правопорушення, певних прав та свобод.

4. Відновлювальну, спрямовану на відновлення порушених суспільних відносин, соціальних зв'язків та правовідносин.

5. Виховну, яка має на меті вплив на внутрішній світ особи-винуватця, його моральну сферу, цінності, орієнтації та правосвідомість.

Притягнення працівника поліції до кримінальної відповідальності здійснюється відповідно до норм Кримінального процесуального кодексу України (КПК України). Крім того, згідно з ч. 3 ст. 70 Закону України «Про Національну поліцію», поліцейський, щодо якого розпочато кримінальне провадження, може бути відсторонений від посади згідно з КПК України. У випадку визнання працівника Національної поліції України винним у вчиненні кримінального правопорушення, він негайно звільняється з посади.

Серед найбільш розповсюджених кримінальних порушень, що вчинені працівниками Національної поліції України, можна виділити перевищення влади або службових повноважень працівником правоохоронного органу (згідно зі статтею 365 Кримінального кодексу України), а також прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою (відповідно до статті 368 Кримінального кодексу України).

Невиконання або неналежне виконання службових обов'язків приводить до застосування заходів адміністративного впливу, передбачених Кодексом України про адміністративні правопорушення (КУпАП). Ця форма відповідальності застосовується лише за порушення законодавства невеликої тяжкості, яке не має значного впливу на правопорядок, суспільний устрій чи права інших осіб.

Згідно з визначенням вченого С.Т. Гончука, адміністративна відповідальність є специфічною формою державного реагування на протиправні вчинки, за які особи зобов'язані відповідати перед державним органом та понести відповідні адміністративні стягнення [1, с. 34].

Аналізуючи особливості адміністративної відповідальності працівників поліції, можна виокремити певні специфічні риси, такі як: наявність спеціального суб'єкта; чітко визначений порядок притягнення до відповідальності; перелік фактичних та нормативно-правових підстав для притягнення поліцейських до адміністративної відповідальності; існу-

вання специфічного переліку адміністративних санкцій.

Отже, будь-яке адміністративне правопорушення, що порушує встановлений порядок несення служби у системі Національної поліції України, вважається невиконанням або неналежним виконанням службових обов'язків працівником поліції.

У науковому контексті права розглядаються за декількома підставами для застосування адміністративної відповідальності: нормативною (законодавчі норми, що стосуються конкретної області); фактичною (дії конкретного суб'єкта, які порушують встановлені законодавчі норми); процесуальною (рішення уповноваженої особи щодо застосування конкретних заходів впливу за адміністративне правопорушення).

До адміністративних правопорушень, згідно з Кодексом України про адміністративні правопорушення, пов'язаних із невиконанням або неналежним виконанням посадових обов'язків поліцейським, відносяться:

- порушення, пов'язані з корупцією;
- порушення обмежень щодо сумісництва та суміщення з іншими видами діяльності;
- порушення вимог фінансового контролю;
- ухилення від виконання законних вимог прокурора;
- розголошення відомостей про заходи безпеки щодо особи, взятої під захист.

Зазначено, що статтею 24 Кодексу України про адміністративні правопорушення передбачені такі заходи впливу: попередження, штраф, оплатне вилучення предмета, конфіскація предмета та грошей, позбавлення спеціального права, позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, громадські роботи, виправні роботи, суспільно корисні роботи, адміністративний арешт, арешт з утриманням на гауптвахті.

Важливо відзначити, що у випадку, коли працівник Національної поліції України не виконав або неадекватно виконав свої посадові обов'язки, і при цьому відсутній склад адміністративного правопорушення (тобто порушення службової дисципліни), це є підставою для притягнення такого працівника до дисциплінарної відповідальності.

За словами Л.І. Каленіченка, дисциплінарна відповідальність працівників Національної поліції України має такі особливості:

1. Вони несуть спеціальну дисциплінарну відповідальність.

2. Зміст дисциплінарного правопорушення (проступку) ширший, ніж у загальних суб'єктів права.

3. Перелік дисциплінарних стягнень, які можуть бути застосовані до працівників Національної поліції України, ширший, ніж у працівників, які несуть дисциплінарну відповідальність за КЗпП.

4. Порядок притягнення до дисциплінарної відповідальності має свої особливості.

5. У разі вчинення будь-якого правопорушення (кримінального, адміністративно-правового, дисциплінарного), працівники Національної поліції України можуть бути притягнуті до дисциплінарної відповідальності.

Статтею 19 Закону України «Про Національну поліцію» визначено підстави та порядок притягнення поліцейських до дисциплінарної відповідальності. Варто зазначити, що статтею 12 Дисциплінарного статуту Національної поліції України надається таке трактування поняття «дисциплінарний проступок»: протиправна винна дія чи бездіяльність поліцейського, яка полягає в порушенні ним службової дисципліни, невиконанні або неадекватному виконанні обов'язків поліцейського або виходить за їх межі, порушенні обмежень і заборон, визначених законодавством для поліцейських, а також вчиненні дій, що підривають авторитет поліції.

Відповідно до статті 13 Дисциплінарного статуту Національної поліції України виділяються наступні види дисциплінарних стягнень: зауваження, догана, сувора догана, попередження про неповну службову відповідність, пониження у спеціальному званні на один ступінь, звільнення з посади, звільнення зі служби в поліції. При цьому дисциплінарне стягнення має індивідуальний характер і застосовується до працівника НПУ лише у разі підтвердження у встановленому порядку його вини.

Для встановлення дисциплінарної відповідальності характерні наступні ознаки: існування підстави – дисциплінарного проступку, застосування санкцій – дисциплінарного стягнення; наявність суб'єкта дисциплінарного проступку та дисциплінарної влади (особи, уповноваженої застосовувати дисциплінарні стягнення).

При фактах порушення службової дисципліни працівниками НПУ спеціальними комісіями, створеними згідно з вимогами Закону України «Про запобігання корупції», проводяться службові розслідування.

Статтею 14 Дисциплінарного статуту Національної поліції України та розділом II Порядку проведення службових розслідувань у Національній поліції України з 2018 року № 893 визначено, що підставами для при-

значення службового розслідування є заяви, скарги та повідомлення громадян, посадових осіб, інших поліцейських, засобів масової інформації, рапорти про вчинення порушень, які мають ознаки дисциплінарного проступку, або безпосереднє виявлення ознак такого проступку посадовою особою поліції, при наявності достатніх даних, що вказують на ознаки дисциплінарного проступку. Однак, слід зазначити, що до тих пір, поки зазначені факти не підтверджені, вони є лише підставою для розгляду питання про наявність або відсутність ознак дисциплінарного проступку.

Для ілюстрації, у лютому 2023 року за спеціалією «102» від громадянина Іванова надійшло повідомлення про намагання невідомою особою вчинити крадіжку з його автомобіля «Део Ланос». Однак інспектор відділу з управління нарядами поліції УОАЗОР ГУНП Коваленко направив групу реагування патрульної поліції на обслуговування виклику лише через 20 хвилин, хоча рекомендований термін становить 2 хвилини. Це порушило вимоги пункту 1 розділу III Інструкції, затвердженої наказом МВС України від 27.04.2020 № 357. Оскільки цей факт був підтверджений та складено протоколи про адміністративні правопорушення, а також з урахуванням порушення службової дисципліни, дисциплінарна комісія прийняла рішення про застосування до інспектора відділу з управління нарядами поліції УОАЗОР ГУНП Коваленка дисциплінарного стягнення у формі суворої догани.

Вітчизняним законодавством чітко визначено порядок притягнення працівників поліції до юридичної відповідальності. Однак, є окремі проблемні питання, на які варто звернути увагу. Наприклад, статтею 18 Дисциплінарного статуту Національної поліції України з 2018 року передбачено право поліцейських на захист під час проведення службового розслідування, включаючи надання пояснень та доказів щодо правомірності своїх дій та користування правничою допомогою. Проте законодавством не визначено строків, про-

тягом яких поліцейські, які перебувають під службовим розслідуванням, повинні надати письмові пояснення.

Висновки. Юридична відповідальність працівників поліції виступає важливою гарантією виконання ними своїх службових обов'язків, забезпечення законності, службової дисципліни та порядку. Ця форма відповідальності розглядається як інститут об'єктивного права та елемент правовідносин. Особливість юридичної відповідальності поліцейських полягає в тому, що вони мають підвищений рівень відповідальності, оскільки вони здійснюють державну службу та виконують завдання, пов'язані з охороною прав і свобод людини, боротьбою з злочинністю, підтримкою громадської безпеки. Згідно з Законом України «Про Національну поліцію» та Дисциплінарним статутом Національної поліції України, працівники поліції підлягають різним формам відповідальності, зокрема кримінальній, адміністративній та дисциплінарній. Кримінальна відповідальність є найтяжчою і передбачає специфічні підстави та функції. Адміністративна відповідальність застосовується за невиконання або неналежне виконання посадових обов'язків, пов'язаних з посадовим становищем поліцейських, та регламентується конкретними нормативно-правовими актами. Порядок притягнення поліцейських до дисциплінарної відповідальності також чітко визначено законодавством, включаючи види дисциплінарних стягнень та процедуру їх застосування. Однак, одне з проблемних питань полягає у відсутності законодавчого визначення строків, протягом яких поліцейські мають надати письмові пояснення під час службового розслідування. З метою вирішення цієї проблеми, запропоновано встановити обов'язковий строк надання пояснень протягом семи днів. Це сприятиме покращенню процесу службових розслідувань та забезпечить відповідність процедур правам поліцейських у рамках законодавства.

Література:

1. Гончарук С.Т. Адміністративна відповідальність за законодавством України. К.: КМУЦА, 1995. 78 с.
2. Енциклопедія освіти. Київ: Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.
3. Каленіченко Л.І. Місце і роль Національної поліції України у механізмі реалізації юридичної відповідальності. Теоретичні питання юриспруденції і проблеми правозастосування: виклики XXI століття. Харків, 2020. С. 26–29.
4. Мух К.Б. Види юридичної відповідальності працівників поліції. Держава та регіони. Серія: «Право». 2021. № 1 (71). С. 79–86.
5. Резолюція Парламентської асамблеї Ради Європи (ПАРЄ) від 08.05.1979 № 690 «Декларація про поліцію». URL: <https://zakononline.com.ua/documents/show/159808>
6. Словник української мови: в 11 т. Київ: Наук. думка, 1970-1980. Т. 1. С. 84.

7. Чорноус О.В. Правове регулювання службової дисципліни поліцейських новим дисциплінарним статутом Національної поліції України. Розвиток трудового права і права соціального забезпечення. Харків: ФОП Панов А.Н, 2018. С. 210–214.

References:

1. Honcharuk, S. T. (1995). *Administratyvna vidpovidalnist za zakonodavstvom Ukrainy* [Administrative responsibility under the legislation of Ukraine]. Kyiv, Ukraine: KMUTsA. [in Ukrainian].
2. *Entsyklopediia osvity* [Encyclopedia of education]. (2008). Kyiv, Ukraine: Yurinkom Inter. [in Ukrainian].
3. Kalenichenko, L. I. (2020). *Mistse i rol Natsionalnoi politsii Ukrainy u mekhanizmi realizatsii yurydychnoi vidpovidalnosti* [The place and role of the National Police of Ukraine in the mechanism of legal responsibility]. *Teoretychni pytannia yurysprudentsii i problemy pravozaastosuvannia: vyklyky XXI stolittia* [Theoretical issues of jurisprudence and problems of law application: challenges of the XXI century] (pp. 26–29). Kharkiv, Ukraine. [in Ukrainian].
4. Mukh, K. B. (2021). *Vidy yurydychnoi vidpovidalnosti pratsivnykiv politsii* [Types of legal responsibility of police employees]. *Derzhava ta rehiony. Serii: «Pravo»* [State and regions. Series: «Law»], (1)(71), 79–86. [in Ukrainian].
5. *Rezoliutsiia Parlamentskoi asamblei Rady Yevropy (PARYe) vid 08.05.1979 № 690 «Deklaratsiia pro politsiiu»* [Resolution of the Parliamentary Assembly of the Council of Europe (PACE) from 08.05.1979 № 690 «Declaration on the Police»]. Retrieved from <https://zakononline.com.ua/documents/show/159808>
6. *Slovyk ukrainskoi movy: v 11 t.* [Dictionary of the Ukrainian Language: in 11 vols.]. (1970-1980). Vol. 1. Kyiv, Ukraine: Naukova Dumka. [in Ukrainian].
7. Chornous, O. V. (2018). *Pravove rehuliuvannia sluzhbovoi dystsypliny politysiiskykh novym dystsyplinarnym statutom Natsionalnoi politsii Ukrainy* [Legal regulation of police service discipline by the new disciplinary statute of the National Police of Ukraine]. *Rozvytok trudovoho prava i prava sotsialnoho zabezpechennia* [Development of labor law and social security law] (pp. 210–214). Kharkiv, Ukraine: FOP Panov A. N. [in Ukrainian].

УДК 342

DOI <https://doi.org/10.32689/2522-4603.2023.5.2>**Микола ГОРА**

аспірант кафедри конституційного права, відділ докторантури та ад'юнктури, Національна академія внутрішніх справ, Солом'янська площа, 1, Київ, Україна, 03035, mykolagora95@gmail.com
ORCID: 0009-0006-7119-3913

Mykola GORA

Postgraduate Student at the Department of Constitutional Law, Department of Doctoral Studies and Adjunct Studies, National Academy of Internal Affairs, 1, Solomianska Sq, 03035, Kyiv, Ukraine, mykolagora95@gmail.com
ORCID: 0009-0006-7119-3913

ІНСТИТУЦІЙНІ АСПЕКТИ ВЗАЄМОДІЇ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ В КОНСТИТУЦІЙНОМУ КУРСІ НА ЄВРОПЕЙСЬКУ ТА ПІВНІЧНОАТЛАНТИЧНУ ІНТЕГРАЦІЮ УКРАЇНИ

INSTITUTIONAL ASPECTS OF THE INTERACTION OF STATE AUTHORITIES IN THE CONSTITUTIONAL COURSE FOR THE EUROPEAN AND NORTH ATLANTIC INTEGRATION OF UKRAINE

В даній статті визначені інституційні аспекти взаємодії органів державної влади щодо впровадження політики європейської інтеграції. Робота присвячена аналізу інтеграційних процесів, що відбуваються в Україні на шляху до членства в Європейському Союзі, і як наслідок інтенсифікації розвитку правової держави та громадянського суспільства в Україні. Опрацюванню теорії та досвіду роботи з цього питання. Пошуку шляхів вирішення проблем пов'язаних з інтеграційним процесом.

Метою статті є дослідження інституційних аспектів конституційного курсу на європейську та північноатлантичну інтеграцію України.

В роботі зазначено, що євроінтеграція є головним і незмінним зовнішньополітичним пріоритетом України, а подальша розбудова та поглиблення взаємовідносин між Україною та ЄС здійснюється на принципах політичної асоціації та економічної інтеграції.

Основними стратегічними документами для досягнення цих цілей є Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами – членами, з іншої сторони, та Порядком денний асоціації України – ЄС.

Акцентовано увагу на тому, що здійснення інтеграції, перш за все, пов'язане з якісними перетвореннями всередині кожного елемента, що входить до системи, що піднімає її на якісно новий рівень.

Змістом статті визначено, що інтеграція України в європейський простір, безперечно, забезпечить можливість повноцінного створення «внутрішнього європейського ринку» науково-технічних розробок, вільного обміну знаннями, результатами досліджень, формування єдиної загальноєвропейської політики розвитку основних напрямків розвитку науки і техніки в європейських країнах, розширення масштабів і масштабів досліджень, підвищення конкурентоспроможності та практичного використання наукових розробок.

Задля реалізації євроінтеграційної політики з урахуванням глобальних, регіональних і локальних політико-правових викликів і ризиків, Україна протягом останніх десятиліть розвинула вагоме нормативно-правове підґрунтя. Попри це в роботі зазначено, що дві основні концепції системної роботи суб'єктів права щодо подальшого вдосконалення нормативного поля євроінтеграції – упорядкування реального механізму реалізації євроінтеграційних перетворень у практиці національної держави.

В статті акцентується увага на тому, що сьогодні європейська інтеграція України відбувається в умовах широкомасштабного російського втручання. Війна, розв'язана державою-агресором, з одного боку, засвідчила готовність українців відстоювати незалежність своєї країни, шляхом її європейського розвитку, згуртувала українську націю та посилила суспільну підтримку руху до Європейського Союзу.

Зауважено також, що відносини Україна – ЄС багато в чому залежать від світової ситуації. Тому складні та непередбачувані глобальні процеси, явища та кризові виклики тією чи іншою мірою впливають на внутрішню ситуацію в Європейському Союзі та Україні, а також на якість і темпи євроінтеграції.

Ключові слова: інституційна взаємодія, конституційний курс, Європейський Союз, європейська інтеграція, північноатлантична інтеграція, громадянське суспільство.

This article defines the institutional aspects of the interaction of state authorities regarding the implementation of the European integration policy. The work is devoted to the analysis of the integration processes taking place in Ukraine on the way to membership in the European Union, and as a result of the intensification of the development

of the rule of law and civil society in Ukraine. Development of theory and work experience on this issue. Finding ways to solve problems related to the integration process.

The purpose of the article is to study the constitutional course for the European and North Atlantic integration of Ukraine.

The paper states that European integration is the main and constant foreign policy priority of Ukraine, and the further development and deepening of relations between Ukraine and the EU is carried out on the principles of political association and economic integration.

The main strategic documents for achieving these goals are the Association Agreement between Ukraine, on the one hand, and the European Union, the European Atomic Energy Community and their member states, on the other hand, and the Ukraine-EU Association Agenda.

Attention is focused on the fact that the implementation of integration, first of all, is connected with qualitative transformations within each element included in the system, which raises it to a qualitatively new level.

The content of the article determines that the integration of Ukraine into the European space will undoubtedly provide the opportunity to fully create an "internal European market" of scientific and technical developments, free exchange of knowledge, research results, the formation of a unified European policy for the development of the main directions of the development of science and technology in European countries, expansion scope and scale of research, increasing competitiveness and practical use of scientific developments.

In order to implement the European integration policy, taking into account global, regional and local political and legal challenges and risks, Ukraine has developed a strong regulatory and legal basis during the last decades. Despite this, the work states that the two main concepts of the systemic work of legal entities regarding the further improvement of the normative field of European integration are the streamlining of the real mechanism of implementation of European integration transformations in the practice of the national state.

The article focuses on the fact that today the European integration of Ukraine is taking place in the conditions of large-scale Russian intervention. The war unleashed by the aggressor state, on the one hand, proved the readiness of Ukrainians to defend the independence of their country through its European development, united the Ukrainian nation and strengthened public support for the movement towards the European Union.

It was also noted that Ukraine-EU relations largely depend on the world situation. Therefore, complex and unpredictable global processes, phenomena and crisis challenges to one degree or another affect the internal situation in the European Union and Ukraine, as well as the quality and pace of European integration.

Key words: *institutional interaction, constitutional course, European Union, European integration, North Atlantic integration, civil society.*

Вступ. Інтеграція в сучасних умовах розвитку є вищим ступенем інтернаціоналізації, явищем об'єктивним, що здійснюється в комплексі конкретних форм співробітництва різних країн світу.

Глибокі перетворення у всіх сферах суспільного життя, подальша демократизація суспільства, національне відродження України зумовили необхідність докорінного перегляду підходів до державного управління. Побудова незалежної демократичної держави та світові інтеграційні процеси потребують створення якісно нової системи управління, враховуючи як реалії сучасного життя і перспективи соціально-економічного розвитку, так і досвід управління в розвинутих країнах світу та вітчизняний історичний досвід. Специфікою державного управління є насамперед унікальність об'єкта, яким виступає суспільство в цілому; монопольний характер на встановлення норм права: значний вплив політичних, а подекуди й суб'єктивних факторів на рішення органів управління державою.

Формування та впровадження політики європейської інтеграції має спиратися на співробітництво центрального координаційного інституту та співробітництво всіх секторальних міністерств, та повинно забезпечувати відсутність дублювання дій та заходів. Секторальні міністерства мають бути зацікавлені

у тому, щоб такий нейтральний центральний інститут брав участь у ширших стратегічних питаннях, які виходять поза межі повноважень міністерства та вимагають ширшої участі урядових інститутів або відомств, а також суспільства.

Курс України на євроінтеграцію потребує якісних змін, динамічного інтеграційного поступу в європейський простір. Інтеграція України в європейський простір потребує розробки нових механізмів співпраці, зокрема: обміну випускниками закладів вищої освіти; вирішення проблеми юридичного визнання сертифікатів українських закладів вищої освіти у країнах Європейського Союзу; створення умов для запобігання «витоку мізків» з нашої країни; адаптації законодавства України до вимог Європейського Союзу; підготовки фахівців, здатних захищати інтереси країни в складних умовах глобальної конкуренції; розробки сучасних підручників та навчальних посібників.

Необхідно зазначити, що зараз на порядку денному – адаптація національного законодавства до європейського правового простору, поглиблення інтеграції українського бізнесу на ринках ЄС, практичне запровадження «безвізу» у різних сферах, подальша інтеграція секторів тощо. Проведення базових реформ, передбачених угодою про асоціацію, а також

імплементация пакету рекомендацій Європейської Комісії, що є передумовою для початку переговорів про вступ, сприятиме успішному просуванню України на європейському шляху.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз літератури за зазначеними напрямками дає можливість зробити висновок, що в наукових дослідженнях здебільшого розглядались загальні питання щодо закономірностей державного розвитку України в умовах європейської та євроатлантичної інтеграції. Детально висвітлені безперечні тези, що законодавство України має бути здатним відповідати європейському законодавству, що треба спрямувати суспільство на дотримання європейських цінностей, забезпечити паритет України в співдружності країн ЄС. Значна увага приділяється інтеграції України в європейський простір, про що свідчать фундаментальні наукові праці таких вітчизняних вчених, як В.П. Андрущенко, В.Г. Кремень, В.І. Луговий, М.З. Згуровський, М.Ф. Степко, Л.Й. Падулова та ін. Аналізуючи швидкість історичних та політичних змін, що відбуваються в європейській спільноті за останні десятиліття, варто звернути увагу на необхідність переоцінки сприйняття та позицій у відносинах Україна-Європа.

Багато вітчизняних вчених і політиків займаються науковими дослідженнями етапів руху України до Європейського співтовариства, її державної політики у сфері європейської інтеграції, а також комплексним дослідженням політичних та економічних наслідків для українського суспільства у зв'язку з розвитком нашої країни. Що стосується дослідників західноєвропейської спільноти з цього питання, то до них належать: Р. Дарендорф, Л. Кольковскі, Д. Коен, Л. Рестрепо, А. Селіман.

Мета статті – дослідити інституційні аспекти конституційного курсу на європейську та північноатлантичну інтеграцію України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Першочергово варто зазначити, що нещодавно Кабінет Міністрів ухвалив Стратегію комунікації з питань європейської інтеграції України до 2026 р., а також операційний план реалізації Стратегії на період 2022-2024 рр.

Головною метою Стратегії є збереження існуючого рівня підтримки курсу на вступ України до ЄС громадянами України і громадянами країн-членів ЄС, а також його поступове нарощування, що передбачає скоординовану та системну комунікацію держави з громадянами як на міжнародному загально-

національному рівнях, так і на рівні місцевого самоврядування щодо:

- суті державної політики у сфері європейської інтеграції на основі виконання Угоди про асоціацію та інших договорів між Україною та ЄС, секторальної інтеграції України в політичний, економічний, культурний простори ЄС;
- ключових етапів;
- розподілу відповідальності за виконання складових державної політики;
- результатів і впливу на життя кожного громадянина;
- моніторингу та протидії дезінформації на дискредитацію курсу України на членство в ЄС.

Для реалізації стратегії передбачається залучення державних органів та установ, органів місцевого самоврядування, співпраця та партнерські проєкти з бізнесом, медіа, аналітичними центрами та громадськими організаціями, науковими та освітніми установами.

Розвиток нормативних засад європейської інтеграції виявляється, насамперед, у внесенні змін до чинної Конституції України. Модернізація конституції завжди призводить до фундаментальних змін у структурі суспільства, які закріплюються або створюються конституційними положеннями.

Відповідно, дані соціологічних настроїв громадян України з геополітичної точки зору переважно спрямовані на тісну співпрацю та подальшу інтеграцію з європейськими міжнародними структурами – Європейським Союзом та НАТО.

Але, з огляду на сучасні реалії, однією з перешкод розвитку суспільства, спрямованого на європейську та північноатлантичну інтеграцію, в Україні є значні прогалини в теоретико-методологічних засадах через недостатню дослідженість цих елементів. Європейське співтовариство вже зробило певні кроки вперед у цьому відношенні. Модель реалізації «процвітаючої держави» відсутня дослідження концепції громадянського суспільства на другий план, оскільки взяла на себе ряд завдань, які були притаманні їй у минулому.

Тому для України зараз надзвичайно важливо якнайшвидше змінити свій імідж одного з регіонів колишнього Радянського Союзу на світовій арені та досягти авторитету незалежної європейської держави. Є. Дурнов, Ю. Сокур упевнені, що цього можна досягти лише в процесі реалізації головного національного інтересу України – відродження та зміцнення її країни, повного відтворення демократії та ринкових засад сучасної націо-

нальної економіки, та формування самоідентифікації її громадян як громадян України [3].

У статті 49 Договору про ЄС закріплено, що «будь-яка європейська держава, яка поважає цінності, зазначені в ст. 2, та віддана їх поширенню, може подати заявку на набуття членства у Союзі». 28 лютого 2022 р., через декілька днів після початку вторгнення Росії в Україну, президент України Володимир Зеленський підписав заявку на членство України в ЄС, а 1 березня 2022 р. Європейський Парламент переважною більшістю голосів затвердив резолюцію, яка рекомендує державам-членам ЄС працювати над наданням Україні статусу кандидата на вступ [1]. Процедура вступу до ЄС поділена на чотири основні етапи: подання заявки, висунення кандидатури, переговори та приєднання.

На етапі подання заявки уповноважена особа або державний орган підписує документ про подання, засвідчуючи таким чином офіційність наміру приєднання до ЄС. Потім Єврокомісія, отримавши подання від держави, розглядає його та за результатами опрацювання публікує рекомендацію підтримати заявку або відхилити. Потім подання має схвалити Європейська Рада, що потребує одностайності під час голосування й отримання схвалення більшістю голосів. Лише після цього держава офіційно буде вважатися кандидатом на вступ до ЄС. Після цього Єврокомісія пропонує вже державі-кандидату рамкові переговори, які також мають бути одностайно схвалені 27 членами ЄС.

Переговори відбуваються на двосторонніх міжурядових конференціях між державами-членами та державою-кандидатом. Потім Єврокомісія, використовуючи свій мандат, контролює та керує переговорами про приєднання. Обговорення поділене на 35 розділів, що згруповані у шість основних кластерів. До них належать: основи (фундаментальні принципи); внутрішні ринки; конкурентоспроможність та інклюзивне зростання; «зелена політика» на порядку денному та стійка взаємодія; ресурси, сільське господарство та згуртованість; зовнішні відносини. Цей збір загальних законів, прав та обов'язків, які пов'язують усіх членів ЄС також відомий під назвою «*acquis communautaire*» [2].

У вітчизняній практиці державного будівництва проєвропейський вектор розвитку був вишколений на рівні Основного Закону лише на 27-му році незалежності країни. Після закінчення чотирирічного періоду після укладення угоди про асоціацію положення про орієнтацію зовнішньополітичного курсу на всебічне зближення з Європейським Сою-

зом було офіційно внесено до Конституції України.

Так, на початку 2019 року за ініціативи Президента України було прийнято Закон України «Про внесення змін до Конституції України (щодо стратегічного курсу держави на досягнення повноправного членства України в Європейському Союзі та Північноатлантичному договорі) від 7 лютого 2019 року № 2680-VIII.

У результаті зазначених нововведень було доопрацьовано преамбулу Конституції України, яка визначає європейську ідентичність українського народу та незворотність європейської траєкторії України. Це положення було включено до конституційного тексту у зв'язку з тим, що в преамбулі Угоди про асоціацію зазначено, що Україна, розвиваючи відносини з Європейським Союзом, декларує свою європейську ідентичність і поділяє спільні цивілізаційні цінності.

У процесі приєднання країна-кандидат отримує доступ до фінансових інструментів ЄС, які допомагають краще підготуватися до членства: провести реформи та імплементувати законодавство Євросоюзу. Раніше, коли в ЄС інтегрувалися країни Центральної та Східної Європи, фінансування підготовки цих країн до членства відбувалося через цілу низку програм та інструментів: PHARE, PHARE CBC, ISPA, SAPARD, CARDS. Вони були покликані, серед іншого, покращувати спроможності державного управління та створювати відповідну правову базу членства в ЄС. Після вступу Хорватії ЄС запровадив єдиний передвступний інструмент – IPA (The Instrument for Pre-accession Assistance). На період 2014 – 2020 рр. інструмент IPA надав країнам-кандидатам і потенційним кандидатам 11,7 млрд євро, на 2021 – 2027 рр. загальний бюджет IPA складає 14,1 млрд євро [5].

Можливість України бути у спільноті цивілізованих демократичних країн – членів Північноатлантичного альянсу сприятиме здійсненню комплексних реформ у секторі безпеки та оборони, щодо цивільного контролю та демократичного нагляду, у боротьбі з корупцією, підвищення стабільності та підтримання міжнародної та регіональної безпеки. Україна поступово наближає свої стандарти до стандартів альянсу, що є необхідною умовою членства в НАТО.

Основним акцентом політики держави у сфері євроатлантичної інтеграції є забезпечення безпеки та добробуту людей як центрального питання національної безпеки.

Пріоритетні завдання в рамках реалізації політики євроатлантичної інтеграції України

щорічно визначаються у річних національних планах під егідою Комітету Україна-НАТО, підписаних Президентом України, які є ключовим інструментом досягнення Україною необхідного критерію членства в НАТО.

Україна мала дуже успішний рік у сфері європейської та євроатлантичної інтеграції та продовжить йти стратегічним шляхом, визначеним і закріпленим у конституції, до набуття повноправного членства в Європейському Союзі та Північноатлантичному альянсі.

Переважає більшість українського суспільства підтримує курс на повноправне членство України в Європейському Союзі та НАТО, розуміючи, що це головна запорука побудови демократичної правової держави та забезпечення її безпеки. Північноатлантичний вибір зумовлений європейською цивілізаційною ідентичністю України, її тісними і тривалими стосунками з членами європейської та євроатлантичної спільнот, що базуються на спільних цивілізаційних цінностях [4].

Західні партнери принаймні позитивно сприйняли чітку позицію Києва, але не гарантують швидкого вступу та набуття членства в Євросоюзі, наполягаючи на необхідності змін в самій Україні зсередини. Така позиція Європейського Союзу цілком виправдана, враховуючи геополітичне положення України, інтереси, які цей Союз декларує щодо країн Східної Європи.

Тому виникає потреба у більш якісному аналізі впливу суспільних настроїв України щодо європейської та євроатлантичної інтеграції на ефективність реалізації сучасної зовнішньої політики України в напрямку максимального зближення зі структурами Заходу.

Варто зауважити, що статус кандидата може мати ще один важливий вимір для розвитку країни, а саме кадровий вимір та зменшення наслідків «витоку мізків», який зараз відбувається в Україні. Повномасштабна російська агресія спричинила безпрецедентний потік українців за кордон, переважно до країн ЄС, оскільки війна триває, працездатні українці поступово знаходять роботу, заповнюючи досить мізерний ринок праці ЄС, а діти йдуть до шкіл чи вишів [10].

Існує висока ймовірність того, що значна кількість цих іммігрантів зможе інтегруватися в Європейський Союз до нормалізації безпечної ситуації в Україні. Тому статус кандидата, а отже перспектива членства та майбутнього вільного пересування людей стає важливою гарантією того, що українці захочуть повернутися до країни. А діти, які отримали освіту в Євросоюзі, шукатимуть роботу в Україні, а не плануватимуть залишатися «на

Заході» (бо Україна також буде вважатися частиною Євросоюзу, а отже, «Заходу») [10].

Україна має достатні політичні та правові передумови для повноцінної інтеграції до Європейського Союзу та Організації Північноатлантичного договору – право на інтеграцію до Європейського Союзу для України закріплено у статті 49 Договору про Європейський Союз, де зазначається, що будь-яка європейська країна, що поважає спільні принципи, може претендувати на членство в Союзі [8].

Приналежність України до західної цивілізації відображена як в угоді про асоціацію з визнанням нею європейських прагнень і європейського вибору України, так і в рішенні Бухарестського саміту НАТО 2008 року про підтвердження майбутнього членства України в цій організації [9].

Інтеграція України до Європейського співтовариства, а згодом і членство в Європейському Союзі зовсім не означає автоматичного створення та функціонування нової моделі громадянського суспільства та правової держави в Україні в цілому.

Насправді проблема полягає в тому, що громадянам України необхідно самостійно за допомогою зовнішніх, міжнародних і внутрішніх факторів побудувати модель місцевого європейського суспільства з усіма супутніми ознаками та складовими, чим практично довести свою прихильність до Європи, демонструючи готовність до реальних змін і реформ у нашій країні.

Інтеграція України в європейський простір, безперечно, забезпечить можливість повноцінного створення «внутрішнього європейського ринку» науково-технічних розробок, вільного обміну знаннями, результатами досліджень, формування єдиної загальноєвропейської політики розвитку основних напрямків розвитку науки і техніки в європейських країнах, розширення масштабів і масштабів досліджень, підвищення конкурентоспроможності та практичного використання наукових розробок.

Правове забезпечення євроінтеграційних процесів на найвищому конституційному рівні створює передумови для форсайту (сценарного прогнозування) політико-правового та соціально-економічного розвитку українського суспільства в умовах формування моделі державотворення під впливом європейських стандартів.

Наступною важливою реалією розвитку наукових досліджень засад європейської інтеграції України є оновлення документів, що регламентують планування процесу імпле-

ментації положень угоди про асоціацію, до національної практики державотворення.

Так, після укладення Угоди про асоціацію 17 вересня 2014 року Кабінет Міністрів України ввів у дію Постанову № 847 «Про реалізацію Угоди про асоціацію між Україною, з одного боку, та Європейським Союзом, Європейське співтовариство з атомної енергії та його держави-члени, з іншого боку» [7]. Документ визначив план заходів щодо поетапного впровадження Угоди про асоціацію в національну практику розбудови держави до 2017 року.

План включав 28 розділів і 92 пункти, які встановлювали комплекс організаційно-правових заходів, реалізація яких забезпечувала перетворення в правовій, безпековій, економічно-виробничій, культурній та інших сферах. Важливим і вагомим елементом у процесі виконання угоди про асоціацію стало визначення факторів, відповідальних за реалізацію конкретних заходів плану.

Здійснення інтеграції, перш за все, пов'язане з якісними перетвореннями всередині кожного елемента, що входить до системи, що піднімає її на якісно новий рівень. Відповідно до співвідношення науково-дослідницької роботи та навчання була побудована певна структура, яка стала основою нової інтегрованої освіти. Після визначення спрямованості, складу та форми процесу інтеграції розробляються механізми інтеграції, тобто певні зв'язки та відносини, які створюються між інтегрованими об'єктами на основі принципів інтеграції.

Європейська інтеграція України відбувається в умовах широкомасштабного російського втручання. Війна, розв'язана державою-агресором, з одного боку, засвідчила готовність українців відстоювати незалежність своєї країни, шляхом її європейського розвитку, згуртувала українську націю та посилила суспільну підтримку руху до Європейського Союзу.

З іншого боку, це активізувало двосторонні процеси євроінтеграції, надало нової якості політиці Брюсселя на українському напрямку, змусило переглянути підходи та пріоритети у сфері безпеки. Водночас війна, під час якої Україна зазнала величезних людських і фінансово-економічних втрат, вплинула на характер просування до об'єднаної Європи, зумовила особливості «військової» євроінтеграції [2].

Задля реалізації євроінтеграційної політики з урахуванням глобальних, регіональних і локальних політико-правових викликів і ризиків, Україна протягом останніх десятиліть розвинула вагоме нормативно-пра-

вове підґрунтя. Попри це слід визначити дві основні концепції системної роботи суб'єктів права щодо подальшого вдосконалення нормативного поля євроінтеграції – упорядкування реального механізму реалізації євроінтеграційних перетворень у практиці національної держави. Адміністрування, а також постійне вдосконалення правової бази для подолання глобальних політичних ризиків та економічних загроз, які можуть виникнути у зв'язку з поступовою імплементацією положень Угоди про асоціацію.

У цьому контексті надзвичайно важливим має бути попередній розрахунок форсайту (сценарного прогнозування) політико-правового та соціально-економічного розвитку українського суспільства та створення регуляторних структур ефективності відповідних процесів.

Тому актуальним поставленим завданням науки національного права є розробка наукових пропозицій щодо подальшого розвитку нормативних засад європейської інтеграції України з урахуванням вимог часу та реальних очікувань українського суспільства.

Висновки. Отже, підсумовуючи, можна зробити висновок, що послідовність внутрішньої координації європейської інтеграції на рівні секторальних міністерств є важливим питанням. Міністерства ухвалили різноманітні системи менеджменту питань, пов'язаних з ЄС, та тому зараз важко сказати, наскільки достатніми виявляться існуючі ресурси міністерств для того, щоб впоратися із зростаючим навантаженням, що виникатиме завдяки процесу європейської інтеграції. Фрагментація адміністрації міністерств та їх підпорядковані організації ще додають ускладнення у внутрішню координацію. У той самий час міністерства та підпорядковані їм органи, з огляду на характер своїх завдань (перевірки, ліцензування та силове забезпечення дотримання вимог) є ключовими інститутами та відомствами в сфері впровадження політики щодо ЄС.

Рекомендації щодо наявних та майбутніх механізмів планування та координації євроінтеграційної політики мають містити пропозиції щодо:

- створення єдиного міжвідомчого координаційного механізму на рівні секторальних міністерств для цілей координації євроінтеграційних зусиль на рівні вищих посадових осіб та розробка необхідних правил та процедур, а також визначення повноважень, необхідних для прийняття рішень;

- розробки єдиної бази євроінтеграційного планування, впровадження та моніторингу,

та вдосконалити стратегічний механізм для програми впровадження Порядку денного Україна-ЄС, планування та моніторингу впровадження;

– поновлення Стратегії євроінтеграції України. Це необхідно зробити у розрахунок на наступні 15-20 років, як позитивну та серйозну відповідь на нову політику ЄС по відношенню до України. Ця стратегія має бути коротким документом, як політична заява з повною згодою щодо її змісту та цілей між Президентом та прем'єр-міністром. Проект Стратегії слід винести на загальне обговорення за участю політиків, підприємців, вчених та громадського суспільства;

– розробки стандартних координаційних систем євроінтеграції та процедур, підготовки практичного посібнику. Це має передбачати наступне:

1) продовження розробки зразків та шаблонів документів для міністерств (наприклад, зразок звіту про засідання робочої групи консультантів) з метою поліпшення процесів обміну інформації, планування та моніторингу системи євроінтеграційних процесів, та розробити посібник з питань процес та процедур координації євроінтеграції;

2) визначення загальних вимог, процедур та шаблонів для міністерств для цілей оцінки загальних та пов'язаних з ЄС наслідків нового законодавства для правової системи, державного бюджету, підприємств або навколишнього середовища;

– розробки стратегії в сфері інформаційних технологій для розробки системи управління інформацією (СУІ) з метою моніторингу та управління євроінтеграційною координацією заходів в рамках Порядку денного Асоціації Україна-ЄС та Угоди про Асоціацію Україна-ЄС та пов'язаною з цим інформацією;

– посилення співробітництва між НАЄІ, іншими ключовими євроінтеграційними координаційними департаментами та міністерством фінансів з метою забезпечення фінансового планування впровадження Порядку денного Асоціації Україна-ЄС, включаючи створення механізму співробітництва між НАЄІ, Міністерством фінансів України та іншими євроінтеграційними координаційними інститутами та відомства з метою забезпечення ефективного використання державного бюджету для пріоритетних потреб в сфері євроінтеграції.

Література:

1. Консолідовані версії Договору про Європейський Союз та Договору про функціонування Європейського Союзу (2010/C 83/01). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_b06#Text
2. Кандидат на членство в ЄС. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/>
3. Фахурдінова М. Фінансування та поштовх до реформ: що дасть Україні статус кандидата на членство в ЄС. 2022. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2022/05/11/7139235/>
4. Засади співробітництва України з Європейським Союзом (Офіційна інформація представництва України у Європейському Союзі) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukraine-eu.mfa.gov.ua/eu/ua/556.htm>.
5. Геополітичні та гео економічні зміни, формовані під впливом російської агресії, та оновлення місця України у світовому просторі. – Центр Разумкова. 2022. С. 9. Режим доступу: <https://razumkov.org.ua/uploads/pdf>.
6. Батаренко, А. О. Проблеми та перспективи європейської інтеграції України / А. О. Батаренко // Науковий вісник Інституту міжнародних відносин НАУ. 2014. № 1. С. 34–37.
7. Малик Я. Європейський Союз / Я. Малик, О. Киричук, І. Залуцький–Львів. 2006. С. 610.
8. Сльозко О. Європейський вибір України в контексті інтеграції в ЄС. // Україна у світовому економічному просторі / Інст. економіки упр. та госп. права. К.: Таксон. 2008. 246 с. С. 63–81.
9. Договір про Європейський Союз. Електронний доступ: https://zakononline.com.ua/documents/show/153773_595905
10. Бухарестський саміт НАТО 2008. Електронний доступ: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%91%D1%83%D1%85%D0%B0%D1%80%D0%B5%D1%81%D1%82%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D0%B9_%D1%81%D0%B0%D0%BC%D1%96%D1%82_%D0%9D%D0%90%D0%A2%D0%9E_2008

References:

1. Konsolidovani versiyi Dogovoru pro Yevropeyskiy Soyuz ta Dogovoru pro funkcionuvannya Yevropeyskogo Soyuzu (2010/C 83/01). [Consolidated versions of the Treaty on the European Union and the Treaty on the Functioning of the European Union (2010/C 83/01)]. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_b06#Text [in Ukrainian].
2. Candidate for EU membership. Retrieved from <https://uk.wikipedia.org/wiki/> [in Ukrainian].
3. Fakhurdinova, M. (2022). Finansuvannya ta poshtovh do reform: scho dast Ukraini status kandidata na chlenstvo v YES. [Funding and the impetus for reforms: what will give Ukraine the status of a candidate

for EU membership]. Retrieved from <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2022/05/11/7139235/> [in Ukrainian].

4. Zasady spivrobotnytva Ukraini z Yevropeyskim Soyuzom (Oficiyna informatsiya predstavnytva Ukraini u Yevropeyskomu Soyuzi). [Principles of Ukraine's cooperation with the European Union (Official information of the Representation of Ukraine in the European Union)] [Electronic resource]. – Retrieved from <http://www.ukraine-eu.mfa.gov.ua/eu/ua/556.htm>. [in Ukrainian].

5. Geopolotichni ta geoekonomichni zminy, formovani pid vplyvom rosiyskoyi agresiyi, ta onovlennya miscya Ukraini u svitovomu prostori. – Centr Razumkova, 2022, 9. [Geopolitical and geoeconomic changes formed under the influence of Russian aggression and renewal of Ukraine's place in the world space. – Razumkov Center, 2022, 9]. Retrieved from <https://razumkov.org.ua/uploads/pdf> [in Ukrainian].

6. Batarenko, A.O. (2014). Problemi ta perspektivi yevropeyskoyi integraciyi Ukraini. [Problems and Prospects of the European Integration of Ukraine]. Naukoviy Visnik Institutu mizhnarodnih vidnosin NAU № 1, 34-37 [in Ukrainian].

7. Malik, Ya. (2006). Yevropeyskiy Soyuz. The European Union / Ya. Malik, O. Kyrychuk, I. Zalutskiy–Lviv, 610 [in Ukrainian].

8. Slyozko, O. (2008) Yevropeyskiy vibir Ukraini v konteksti integraciyi v YeEs [The European Choice of Ukraine in the Context of EU Integration]. Takson, 246. 63–81 [in Ukrainian].

9. Dogovir pro evropeyskiy Soyuz. [Treaty on the European Union]. Retrieved from https://zakononline.com.ua/documents/show/153773__595905 [in Ukrainian].

10. Bucharest NATO Summit 2008. Retrieved from https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%91%D1%83%D1%85%D0%B0%D1%80%D0%B5%D1%81%D1%82%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D0%B9_%D1%81%D0%B0%D0%BC%D1%96%D1%82_%D0%9D%D0%90%D0%A2%D0%9E_2008 [in Ukrainian].

УДК 347.965.42

DOI <https://doi.org/10.32689/2522-4603.2023.5.3>**Володимир ГОРБАЛІНСЬКИЙ**

кандидат юридичних наук, доцент кафедри загальноправових дисциплін, Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, просп. Гагаріна, 26, Дніпро, Україна, 49000
ORCID: 0000-0002-6203-6151

Volodymyr HORBALINSKY

Candidate of Juridical Sciences, Associate Professor at the Department of General Legal Disciplines, Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs, 26, Gagarina Ave, Dnipro, Ukraine, 49000
ORCID: 0000-0002-6203-6151

ПИТАННЯ ВИЗНАННЯ НЕЧИННИМИ ТА СКАСУВАННЯ РІШЕНЬ СУБ'ЄКТІВ ВЛАДНИХ ПОВНОВАЖЕНЬ**THE ISSUE OF RECOGNITION INVALID AND REVOCATION OF THE DECISIONS OF AUTHORITY SUBJECTS**

Стаття присвячена дослідженню питань визнання нечинними та скасування рішень суб'єктів владних повноважень. У статті зазначається, що в судовій практиці існують певні проблемні питання щодо підстав та умов визнання нечинними та щодо скасування рішень суб'єктів владних повноважень. Звертається увага на те, що залежно від виду актів, які є предметом оскарження, використовуються різні терміни для позначення їх припинення, а саме «скасування» та «втрата чинності». Обґрунтовується, що скасовувати рішення суб'єкта владних повноважень може адміністративний суд у судовому порядку. При цьому, спочатку адміністративний суд має визнати таке рішення протиправним, а потім, залежно від того, який вид рішення оскаржується, нормативно-правовий акт чи індивідуальний акт, визнати перший нечинним, а індивідуальний акт скасувати. Звертається увага на те, що надання судам повноважень на скасування актів органів публічної влади, їх службових та посадових осіб, можна розглядати як засіб забезпечення законності та правопорядку у державі. Робиться висновок, що при оскарженні нормативно-правового акта суд повинен зробити висновок про відповідність чи невідповідність нормативно-правового акта закону або правовому акту вищої юридичної сили. При оскарженні індивідуального акта суд повинен зробити висновок, чи здійснював суб'єкт владних повноважень провадження щодо прийняття індивідуального акта на підставі, у межах та у спосіб, що передбачений у законі; чи було законним та обґрунтованим використання дискреційних повноважень при прийнятті рішення. Недотримання цих вимог тягне за собою визнання нечинним або скасування відповідного рішення суб'єкта владних повноважень. Прийняття судом рішення про скасування індивідуального акта або визнання нечинним нормативно-правового акта є підставою для дострокового припинення дії акта.

Ключові слова: адміністративне судочинство, оскарження, рішення, суб'єкт владних повноважень, скасування, визнання нечинним.

The article is devoted to the study of issues of recognition as invalid and annulment of decisions of subjects of power. The article notes that in judicial practice there are certain problematic issues regarding the grounds and conditions for recognition as invalid and regarding the annulment of decisions of subjects of power. Attention is drawn to the fact that depending on the type of acts that are the subject of appeal, different terms are used to indicate their termination, namely "cancellation" and "loss of validity". It is substantiated that the administrative court can annul the decision of the subject of power in a judicial procedure. At the same time, the administrative court must first recognize such a decision as illegal, and then, depending on which type of decision is appealed, a normative legal act or an individual act, declare the first invalid and cancel the individual act. Attention is drawn to the fact that granting courts the authority to cancel acts of public authorities, their officials and officials, can be considered as a means of ensuring legality and law and order in the state. It is concluded that when appealing a normative legal act, the court must make a conclusion about the conformity or non-compliance of the normative legal act with the law or a legal act of higher legal force. When challenging an individual act, the court must make a conclusion whether the subject of authority has carried out proceedings regarding the adoption of an individual act on the basis, within the limits and in the manner prescribed by law; whether the use of discretionary powers in making the decision was legal and justified. Failure to comply with these requirements entails recognition as invalid or cancellation of the relevant decision of the subject of authority. A court's decision to cancel an individual act or invalidate a normative legal act is the basis for early termination of the act.

Key words: administrative proceedings, appeal, decision, subject of authority, cancellation, invalidation.

Постановка проблеми. Відповідно до ч. 2 ст. 6 Основного Закону, органи законодавчої, виконавчої та судової влади здійснюють свої повноваження в межах, встановлених

цією Конституцією, та відповідно до законів України. Згідно з ч. 2 статті 19 Конституції України, органи державної влади та органи місцевого самоврядування, а також їхні поса-

дові особи, повинні діяти тільки на підставі, в межах та у спосіб, що визначені Конституцією та законами України. Ці конституційні норми є основоположними для здійснення своїх повноважень не тільки органами публічної адміністрації, але й судовою гілкою влади.

У статті 245 КАС України чітко визначено, повноваження адміністративного суду за наслідками розгляду та вирішення публічно-правового спору, предметом якого було оскарження рішення суб'єкта владних повноважень. Відповідно до п.п.1-2 ч.2 цієї статті адміністративний суд у випадку задоволення позову суд може ухвалити рішення щодо: 1) визнання протиправним та недійсним нормативно-правового акта або його окремих положень; 2) визнання протиправним та скасування індивідуального акта або його окремих положень[1].

Поряд з цим в судовій практиці існують певні проблемні питання щодо підстав та умов визнання нечинними та щодо скасування рішень суб'єктів владних повноважень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми здійснення адміністративного судочинства при оскарженні рішень суб'єктів владних повноважень висвітлювали на сторінках своїх праць багато вчених, серед яких варто виділити таких, як В.В. Амельохін [1], Л.Є. Букіна [2], Я.О. Берназюк [3; 4], Є.А. Гетьман [5], Л.М. Горбунов [6] та інші. Поряд з цим питання умов та підстав визнання нечинними та скасування рішень суб'єктів владних повноважень в науковій літературі висвітлені недостатньо.

Метою статті є висвітлення змісту умов та підстав визнання нечинними та скасування рішень суб'єктів владних повноважень.

Виклад основного матеріалу. Скасування рішення суб'єкта владних повноважень може адміністративний суд у судовому порядку. При цьому, спочатку адміністративний суд має визнати таке рішення протиправним, а потім, залежно від того, який вид рішення оскаржується, нормативно-правовий акт чи індивідуальний акт, визнати перший нечинним, а індивідуальний акт скасувати.

Надання судам повноважень на скасування актів органів публічної влади, їх службових та посадових осіб, можна розглядати як засіб забезпечення законності та правопорядку у державі. Хоча, інколи в науковій літературі, так і серед практикуючих юристів виникають застереження щодо меж втручання судів у компетенцію суб'єктів владних повноважень з позицій перебирання судом на себе функцій органу публічної влади. При вирішенні публічно-правових спорів щодо оскарження

рішень суб'єктів владних повноважень, адміністративний суд має діяти коректно, обмежуватися встановленням факта протиправності рішення суб'єкта владних повноважень, не перебираючи на себе функції правотворчості. Хоча, адміністративний суд може вийти за межі позовних вимог і зобов'язати відповідача – суб'єкта владних повноважень прийняти рішення на користь позивача, якщо при цьому дотримано такі умови: для прийняття акта дотримано всі встановлені у законі вимоги; прийняття такого рішення не передбачає права суб'єкта владних повноважень діяти на власний розсуд [7].

Адміністративні суди в Україні можуть застосовувати адміністративний розсуд і покласти на суб'єкта владних повноважень додаткові обов'язки, у разі скасування чи визнання нечинним його рішення. Проте таке втручання повинно відбуватися відповідно до норм КАС України і з дотриманням принципу розділу влади. Можливість втручання адміністративного суду впливає зі змісту статей 245, 264-289 КАС України. Вихід суду за межі позову у разі визнання протиправним і скасування (або визнання нечинним) рішення суб'єкта владних повноважень може призвести до суттєвого впливу на діяльність органів публічної влади, та втручання в їх повноваження. Однак, якщо адміністративні суди, керуючись верховенством права та застосовуючи приписи ч. ч. 3-6 ст. 245 КАС України, можуть вийти за межі позовних вимог з метою здійснення ефективного та повного захисту прав, свобод та інтересів осіб від протиправного рішення суб'єкта владних повноважень, таке втручання є оправданим. Наявність цієї компетенції у адміністративного суду слугує гарантією всебічного та ефективного судового захисту та досягнення завдань адміністративного судочинства [7].

Отже, після аналізу можна зробити висновок, що оскарження адміністративних актів включає в себе вимоги, які формулюються у відповідному позові, зміст якого відображає правові наслідки, що можуть виникнути у разі задоволення цих вимог. Варто відзначити, що КАС України також визначає повноваження адміністративного суду стосовно способів захисту у разі порушення прав, свобод та інтересів осіб. Наприклад, у п.п.1-2 частини 2 статті 245 КАС України зазначено, що у разі задоволення позову суд може прийняти рішення про визнання протиправним та скасування індивідуального акта або окремих його положень; визнання протиправним та нечинним нормативно-правового акта [7].

Позиція вищих судів є однозначною щодо підстав для скасування або визнання нечинним відповідних рішень суб'єктів владних повноважень.

Отже, правові наслідки у разі визнання акта протиправними для індивідуального та нормативного акта будуть різними. Звідси виникає питання моменті втрати чинності актом, який підлягає скасуванню. Відмінність втрати чинності після визнання індивідуального акта протиправним та визнання нормативно-правового акта протиправним полягає у моменті втрати чинності цими актами. Перший підлягає скасуванню, другий визнається нечинним.

Якщо індивідуальний акт визнається протиправним, він вважається таким, що не діє з моменту його прийняття, а нормативно-правовий акт, якщо інше не передбачено законом або не вирішено судом, втрачає юридичну силу після того, як судові рішення про визнання його протиправним та нечинним набуло законної сили. З вищезазначеного можна зробити висновок, що адміністративні акти можуть бути скасовані у випадку їх протиправності, а нормативно-правові акти, у випадку визнання їх протиправними, можуть бути визнані нечинними.

Тому, визнання акта протиправним є окремим способом захисту порушених прав, свобод чи інтересів особи. Якщо акт визнано протиправним, то суд, залежно від виду акта застосовує інші способи захисту, скасування індивідуального акта, або визнання нечинним нормативно-правового акта.

Не можна вважати ефективним судовий захист, якщо він буде реалізований шляхом визнання акта протиправним. На нашу думку, цей спосіб захисту є констатацією факта того, що акт суперечить вимогам законності і тому є підстави визнати його протиправним. Належним та ефективним способом захисту у випадку оскарження нормативно-правового акта є поєднання саме таких, як визнання судом акта протиправним та нечинним. Ефективним та належним способом захисту у разі оскарження індивідуального акта є визнання такого акта спочатку протиправним, а потім таким, що підлягає скасуванню.

Якщо позов про визнання протиправним рішення або окремих його положень суб'єкта владних повноважень задовольняється, суд повинен у своєму рішенні зазначити про це і одночасно застосувати один з передбачених законом способів захисту порушеного права, свободи чи інтересу позивача шляхом скасування індивідуального акта або визнання нечинними нормативно-правового акта.

Суд може застосувати вищезазначені способи захисту як відносно всього акта повністю, так і стосовно окремих його положень. При цьому, якщо суд визнає протиправним весь акт, він підлягає скасуванню (визнанню нечинним) повністю, якщо будуть визнані протиправними окремі положення, то саме ці положення акта підлягають скасуванню (визнанню нечинними). Слід зазначити, що одночасне застосування судом обох способів захисту порушеного права таких як визнання акта нечинним та його скасування є порушення норм процесуального права. Слід вважати, що суд у такому разі обрав неналежні способи захисту.

Отже, залежно від виду актів, які є предметом оскарження, використовуються різні терміни для позначення їх припинення, а саме «скасування» та «втрата чинності».

Дослідники використовують термін «втрата чинності», щоб позначити момент, передбачений законодавством, припинення дії нормативно-правового акта, що є наслідком настання відповідних обставин, передбачених законом. Термін «скасування» представляє собою технічно-правовий процес усунення або вилучення правового акта з системи правового регулювання, що полягає у прийнятті (легалізації) імперативного рішення про визнання втрати цим актом соціально цінних регулятивних властивостей [8]. Якщо момент набрання чинності актом є початком його дії, то скасування або визнання нечинним акта є кінцевою межею його чинності.

Прийняття судом рішення про скасування індивідуального акта або визнання нечинним нормативно-правового акта є підставою для дострокового припинення дії акта.

Відповідно до пункту 3 частини другої статті 2 КАС України у справах щодо оскарження рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень адміністративні суди перевіряють, чи прийняті (вчинені) вони, зокрема обґрунтовано, тобто з урахуванням усіх обставин, що мають значення для прийняття рішення (вчинення дії). Верховний Суд вказав, що критеріями обґрунтованості рішення суб'єкта владних повноважень є: 1) логічність та структурованість викладення мотивів, що стали підставою для прийняття відповідного рішення; 2) пов'язаність наведених мотивів з конкретно наведеними нормами права, що становлять правову основу такого рішення; 3) наявність правової оцінки фактичних обставин справи (поданих документів, інших доказів), врахування яких є обов'язковим у силу вимог закону під час прийняття відповідного рішення; 4) відповід-

ність висновків, викладених у такому рішенні, фактичним обставинам справи; 5) відсутність немотивованих висновків та висновків, які не ґрунтуються на нормах права [9].

Під час розгляду справ, пов'язаних із оскарженням рішень суб'єктів владних повноважень суд має також встановити, має позивач право на оскарження відповідного акта. Наприклад, оскаржити індивідуальний акт має особа, стосовно якої прийнято цей акт. Оскаржити нормативно-правовий акт може невизначене коло осіб, за умови, що позивач є учасником суспільних відносин, які регулюються нормативно-правовим актом, який оскаржується. Ці положення КАС України сприяють ефективному процесу оскарження рішень суб'єктів владних повноважень, оскільки дозволяють уникнути надмірної кількості зайвих позовів та зосередитися судам на розгляді справ за участю зацікавлених суб'єктів, яких безпосередньо стосуються відповідні рішення, що оскаржуються.

Адміністративні суди перевіряють нормативно-правові акти щодо їх законності та відповідності актам вищої юридичної сили за такими критеріями: юридичного змісту оскаржуваного акта та відповідності процедури, яка визначена законом або іншим нормативним актом, таким як процедура розгляду, ухвалення/прийняття, та набуття чинності нормативно-правовим актом [10, с. 15-16]. Суду достатньо встановити факт невідповідності рішення суб'єкта владних повноважень вимогам законності, щоб визнати його протиправним. Ці положення стосуються також і перевірки законності індивідуального акта.

Крім того, здійснюючи перевірку законності індивідуального акта, адміністративний суд встановлює, чи здійснював суб'єкт владних повноважень адміністративне провадження виключно на підставі, у межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією України, та законами України; чи правомірно і обґрунтовано було здійснено дискреційні повноваження при прийнятті індивідуального акта. Для цього суд також встановлює: чи передбачено у законі застосування суб'єктом владних повноважень дискреції при прийнятті рішення; чи здійснено дискреційні повноваження у межах та у спосіб, що передбачені Конституцією України та

законом; чи здійснено суб'єктом владних повноважень дискреційні повноваження з метою, з якою вони були йому надані [11].

Висновки. Підсумовуючи вищевикладене, слід зазначити, що досягнення завдань адміністративного судочинства потребує від суду застосування способів захисту, які ефективно поновлюють їх права, свободи чи інтереси від рішень суб'єктів владних повноважень, які оскаржуються.

Для належного вирішення питання про протиправність рішення суб'єкта владних повноважень та необхідність його скасування чи визнання нечинним та з метою досягнення завдань адміністративного судочинства суд має застосовувати положення ст. ст. 3, 5, 6, 8, 55, 124 та 125 Конституції України, ч. 2 ст. 2 КАС України та вирішити такі питання: чи мав відповідач повноваження приймати рішення, яке оскаржується; чи було дотримано встановленої процедури підготовки акта (наприклад, внесення проєкту нормативно-правового акта на обговорення, дотриманням вимог щодо належного кворуму на засіданні колегіального органу, який приймає акт тощо); чи дотримано вимоги щодо оформлення рішення суб'єкта владних повноважень як юридично цілісного і структурно завершеного документу (письмова форма, наявність відповідних реквізитів, включаючи дату прийняття та номер документа, підпис уповноваженої посадової особи); чи було дотримано процедуру доведення до відома зацікавлених осіб акта, який оскаржується; чи набрало чинності оскаржуване рішення суб'єкта владних повноважень.

При оскарженні нормативно-правового акта суд повинен зробити висновок про відповідність чи невідповідність нормативно-правового акта закону або правовому акту вищої юридичної сили. При оскарженні індивідуального акта суд повинен зробити висновок, чи здійснював суб'єкт владних повноважень провадження щодо прийняття індивідуального акта на підставі, у межах та у спосіб, що передбачені у законі; чи було законним та обґрунтованим використання дискреційних повноважень при прийнятті рішення. Недотримання цих вимог тягне за собою визнання нечинним або скасування відповідного рішення суб'єкта владних повноважень.

Література:

1. Амельохін В. В. Порядок оскарження нормативно-правових актів в Україні. *Юридична наука*. 2019. № 4. С. 137–142.
2. Букіна Л.Є. Деякі аспекти оскарження нормативно-правових актів в порядку адміністративного судочинства. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 4. С. 454–456. URL: http://www.lsej.org.ua/4_2020/111.pdf.

3. Берназюк І. Стратегічні акти Верховної Ради України: поняття, види та особливості. URL: <http://www.pgp-journal.kiev.ua/archive/2017/1/30.pdf>.
4. Берназюк Я. Категорія «якість закону» як складова принципу верховенства права та гарантія застосування судом найбільш сприятливого для особи тлумачення закону. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/zmi/1011199>.
5. Гетьман Є.А., Гетьман К.О. Порядок судового оскарження підзаконних нормативно-правових актів органів виконавчої влади. *Теорія і практика правознавства*. 2018. Вип. 1 (13). С. 1–11.
6. Горбунова Л.М. Принципи законності у нормотворчій діяльності органів виконавчої влади. Київ: *Юрінком Інтер*, 2008. 240 с.
7. Кодекс адміністративного судочинства від 06.07.2005р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text>.
8. Щирба М.Ю. Втрата чинності та зупинення дії нормативно-правових актів: деякі теоретико-прикладні аспекти. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2014. № 3. С. 31–40.
9. Постанова Верховного Суду від 11 вересня 2023р. Справа № 420/14943/21 URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/113405942>
10. Стефанюк В. Судова влада як основна юридична гарантія захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні. *Право України*. 2001. № 1. С. 15-18.
11. Про адміністративну процедуру : Закон України від 17.02.2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2073-20#Text>

References:

1. Amelokhin V. V. (2019). Poryadok oskarzhennya normatyvno-pravovykh aktiv v Ukrayini [The procedure for appealing regulatory legal acts in Ukraine]. *Yurydychna nauka*. № 4. pp. 137–142. [in Ukrainian].
2. Bukina L.Ye. (2020). Deyaki aspekty oskarzhennya normatyvno-pravovykh aktiv v poryadku administratyvnoho sudochynstva [Some aspects of challenging regulatory legal acts in the procedure of administrative proceedings]. *Yurydychnyy naukovyy elektronnyy zhurnal*. № 4. pp. 454–456. Retrieved from http://www.lsej.org.ua/4_2020/111.pdf. [in Ukrainian].
3. Bernazyuk I. Stratehichni akty Verkhovnoyi Rady Ukrayiny: ponyattya, vydy ta osoblyvosti [Strategic acts of the Verkhovna Rada of Ukraine: concepts, types and features]. Retrieved from <http://www.pgp-journal.kiev.ua/archive/2017/1/30.pdf>. [in Ukrainian].
4. Bernazyuk Y.A. Katehoriya «yakist' zakonu» yak skladova pryntsyphu verkhovenstva prava ta harantiya zastosuvannya sudom naybil'sh spryiatlyvoho dlya osoby tлумachennya zakonu [The category "quality of the law" as a component of the principle of the rule of law and a guarantee of the court's application of the most favorable interpretation of the law for the individual]. Retrieved from <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/zmi/1011199>. [in Ukrainian].
5. Hetman Ye.A., Hetman K.O. (2018) Poryadok sudovoho oskarzhennya pidzakonnnykh normatyvno-pravovykh aktiv orhaniv vykonavchoyi vlady. Teoriya i praktyka pravoznavstva [The procedure for judicial appeal of subordinate regulatory legal acts of executive authorities]. *Yurp*. 1 (13). pp. 1–11. [in Ukrainian].
6. Horbunova L.M. (2008). Pryntsyphu zakonnosti u normotvorchiy diyal'nosti orhaniv vykonavchoyi vlady [Principles of legality in the rule-making activity of executive authorities]. Kyiv: *Yurinkom Inter*; 240 s. [in Ukrainian].
7. Kodeks administratyvnoho sudochynstva [Code of administrative proceedings]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text> [in Ukrainian].
8. Shchyrbа M.YU. (2014). Vtrata chynnosti ta zupynennya diyi normatyvno-pravovykh aktiv: deyaki teoretyko-prykladni aspekty [Loss of validity and suspension of the effect of normative legal acts: some theoretical and practical aspects]. *Naukovyy visnyk L'vivs'koho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav*. № 3. pp. 31–40. [in Ukrainian].
9. Postanova Verkhovnoho Sudu vid 11 veresnya 2023r. Sprava № 420/14943/21 [Resolution of the Supreme Court]. Retrieved from <https://reyestr.court.gov.ua/Review/113405942> [in Ukrainian].
10. Stefanyuk V. (2001). Sudova vlada yak osnovna yurydychna harantiya zakhystu prav i svobod lyudyny i hromadyanyna v Ukrayini [Judicial power as the main legal guarantee of protection of rights and freedoms of man and citizen in Ukraine]. *Pravo Ukrayiny*. № 1. pp. 15-18. [in Ukrainian].
11. Zakon Ukrayiny Pro administratyvnu protseduru [About the administrative procedure]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2073-20#Text/> [in Ukrainian].

УДК 341

DOI <https://doi.org/10.32689/2522-4603.2023.5.4>**Андрій ГРЕКУ**аспірант ПрАТ «Вищий навчальний заклад «Міжрегіональна Академія управління персоналом», вул. Фрометівська, 2, Київ, Україна, 03039, filippboitsov@protonmail.com

ORCID: 0009-0006-5645-7618

Andrii HREKUPostgraduate Student at the Private Joint-Stock Company «Higher education institution «Interregional Academy of Personnel Management», 2, Frometivska St, Kyiv, Ukraine, 03039, filippboitsov@protonmail.com

ORCID: 0009-0006-5645-7618

**ВАЖЛИВІСТЬ ДОКАЗОВОЇ БАЗИ НА ПІДГОТОВЧОМУ ЕТАПІ:
ВЗАЄМОДІЯ СТОРІН ТА СУДУ В ПРОЦЕСІ ЗБИРАННЯ ДОКАЗІВ
У ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ****THE IMPORTANCE OF THE EVIDENCE BASE AT THE
PREPARATORY STAGE: THE INTERACTION OF THE PARTIES
AND THE COURT IN THE PROCESS OF COLLECTING EVIDENCE
IN CIVIL CASES**

В статті досліджено важливість доказової бази на підготовчому етапі розгляду судової справи, окремі аспекти взаємодії сторін та суду в процесі збирання доказів у цивільних справах.

В національному законодавстві не вироблено єдиного підходу до трактування терміну «докази». Наявні нормативно закріплені визначення терміну «докази» різняться між собою в основному з урахуванням специфіки виду судочинства, або ж несуттєвими відмінностями.

Вказано, що докази для того, щоб вони були прийнятні судом повинні відповідати ознакам: належності (тобто містити в собі дані, які стосуються предмета доказування); допустимості (тобто одержаних в легітимному порядку); правдивості (тобто такими, на підставі яких можна встановити дійсні обставини справи); достатності.

Запропоновано термін «доказова база на підготовчому етапі у цивільних справах» розглядати як сукупність доказів, які потенційно можуть бути надані до суду або вилучені судом або вже надані/зібрані та містяться в матеріалах цивільної справи, на підставі яких суд встановлює наявність або відсутність обставин (фактів), що обґрунтовують вимоги й заперечення учасників справи, та інших обставин, які мають значення для вирішення цивільної справи, а також відповідають ознакам належності; допустимості; правдивості; достатності.

Обґрунтовано важливість доказової бази на підготовчому етапі у цивільних справах через призму особливостей судового процесу, що знаходять вираження першочергово у строках, виокремленні завдань, які вирішуються на цій стадії, обсязі прав та обов'язків сторін та суду.

Вказано, що взаємодія сторін та суду в процесі збирання доказів у цивільних справах повинна ґрунтуватися на принципах: поваги один до одного; відповідальності; вжитті усіх можливих дій, передбачених чинним законодавством, спрямованих на формування належної доказової бази.

Ключові слова: суд, докази, доказова база, сторони, учасники, позивач, відповідач, треті особи, свідки, взаємодія, цивільні справи, цивільне судочинство.

The article examines the importance of the evidence base at the preparatory stage of the court case, certain aspects of the interaction between the parties and the court in the process of gathering evidence in civil cases.

National legislation has not developed a unified approach to the interpretation of the term "evidence". Existing normatively established definitions of the term "evidence" differ among themselves mainly taking into account the specifics of the type of legal proceedings, or with insignificant differences.

It is indicated that in order for the evidence to be accepted by the court, it must meet the following characteristics: propriety (that is, contain data related to the subject of evidence); admissibility (that is, obtained in a legitimate manner); reliability (that is, those on the basis of which the actual circumstances of the case can be established); sufficiency.

It is proposed to consider the term "evidence base at the preparatory stage in civil cases" as a set of evidence that can potentially be provided to the court or demanded by the court or already provided/collected and contained in the materials of the civil case, on the basis of which the court establishes the presence or absence of circumstances (facts), which justify the claims and objections of the participants in the case, and other circumstances that are important for the resolution of the civil case, and also correspond to the signs of belonging; admissibility; credibility; sufficiency.

The importance of the evidence base at the preparatory stage in civil cases through the prism of the peculiarities of the judicial process, which are primarily expressed in terms of time, the identification of tasks that are solved at this stage, the scope of the rights and obligations of the parties and the court, is explained.

It is indicated that the interaction of the parties and the court in the process of gathering evidence in civil cases should be based on the principles of: mutual respect; responsibility; taking all possible actions, provided for by the current legislation, aimed at forming an appropriate evidence base.

Key words: court, evidence, evidence base, parties, participants, plaintiff, defendant, third parties, witnesses, interaction, civil cases, civil proceedings.

Постановка проблеми. Від всебічного та повного зібрання доказової бази фактично залежить результат розгляду справи та винесення законного судового рішення. З внесення до процесуальних кодексів змін, законодавцем суттєво структуровано строки для подання доказів та вчинення учасниками інших процесуальних дій, які обмежені відповідними етапами розгляду справи. Попри те, що із дня прийняття змін минуло багато часу, однак на практиці досі виникає багато питань, які потребують вирішення. З огляду на це, дослідження важливості доказової бази на підготовчому етапі розгляду судової справи, та окремих аспектів взаємодії сторін та суду в процесі збирання доказів у цивільних справах залишається актуальним питанням.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі питання щодо доказової бази, доказової презумпції, суб'єктів доказування, розгляду цивільних справ, взаємодії сторін та суду в процесі збирання доказів були предметом дослідження В.О. Балінська, Ю.В. Білоусов, Я.В. Геращенко, О.В. Гетманцев, В.П. Феннич, Б.П. Ратушна, І.В. Солончук, С.А. Чванкін та ін. Водночас тема важливості доказової бази на підготовчому етапі розгляду судової справи, з'ясування окремих аспектів взаємодії сторін та суду в процесі збирання доказів у цивільних справах залишається малодослідженою та є актуальною.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою написання даної статті є необхідність дослідження важливості доказової бази на підготовчому етапі розгляду судової справи, з'ясування окремих аспектів взаємодії сторін та суду в процесі збирання доказів у цивільних справах.

Виклад основного матеріалу. На конституційному рівні вказано на захист прав та свобод людини й громадянина в суді [1]. Згідно з рішенням Конституційного Суду № 9-зп від 25.12.1997 року зроблено висновки про те, що судом не може бути відмовлено у правосудді, у випадку коли особи вважають, що їх права і свободи є порушеними, існують перешкоди для їх реалізації або мають місце інші ущемлення прав та свобод.

У разі відмови суду у прийнятті позовних та інших заяв, скарг, які оформлені згідно діючих норм чинного законодавства, повинна розцінюватись як порушення права на судо-

вий захист, яке згідно зі статтею 64 Конституції України [1] не може бути обмежене [2].

Що стосується доказової бази, слід сказати що такий термін в чинному законодавстві не закріплено. З огляду на це з'ясуємо теоретичні підходи до його розуміння, та з урахуванням аналізу визначення правової категорії «докази», визначимо його сутнісно-змістові ознаки.

Так, в процесуальних кодексах під терміном «доказами» розуміються:

– будь-які дані, згідно з якими судом встановлюється наявність або відсутність обставин (фактів), якими обґрунтовуються вимоги й заперечення учасників справи, та інші обставини, що мають значення для вирішення справи (в господарському [3]; та цивільному судочинстві) [4];

– будь-які дані, на підставі яких суд встановлює наявність або відсутність обставин (фактів), що обґрунтовують вимоги й заперечення учасників справи, та інші обставини, що мають значення для правильного вирішення справи (в адміністративному судочинстві) [5];

– фактичні дані, отримані у передбаченому КПК України порядку, на підставі яких слідчий, прокурор, слідчий суддя і суд встановлюють наявність чи відсутність фактів та обставин, що мають значення для кримінального провадження та підлягають доказуванню (в кримінальному судочинстві) [6].

Визначення терміну «докази» наводиться також і в інших нормативно-правових актах. До прикладу, Законі України «Про третейські суди» від 11.05.2004 № 1701-IV, де доказами є будь-які фактичні дані, на підставі яких третейський суд встановлює наявність або відсутність обставин, що обґрунтовують вимоги й заперечення сторін, та інші обставини, що мають значення для правильного вирішення спору [7].

Згідно Рамкового Рішення Ради 2003/577/ЮВС від 22.07.2003 року про виконання в Європейському Союзі рішень про заморожування власності або доказів під терміном «докази» розуміються як об'єкти, документи або дані, які можуть бути надані як доказ у кримінальному провадженні щодо злочину, вказаного в статті 3 [8].

З огляду на це можна зробити висновок, що в національному законодавстві не виро-

блено єдиного підходу до трактування терміну «докази». Наявні нормативно закріплені визначення терміну «докази» різняться між собою в основному з урахуванням специфіки виду судочинства, або ж несуттєвими відмінностями.

Засобами встановлення даних, які можуть бути прийняті як докази є: 1) письмові, речові та електронні докази; 2) висновки експерта; 3) показання свідка [4]. Належність доказів

Докази для того, щоб вони були прийняті судом повинні відповідати ознакам: належності (тобто містити в собі дані, які стосуються предмета доказування); допустимості (тобто одержаних в легітимному порядку); достовірності (тобто такими, згідно з якими можна встановити дійсні обставини справи); достатності.

Видається можливим запропонувати визначення терміну «доказова база на підготовчому етапі у цивільних справах» як сукупність доказів, які потенційно можуть бути надані до суду або витребувані судом або вже надані/зібрані та містяться в матеріалах цивільної справи, згідно з якими судом встановлюється наявність або відсутність обставин (фактів), якими обґрунтовуються вимоги та заперечення учасників справи, та інші обставини, що мають значення для вирішення цивільної справи, а також відповідають ознакам належності; допустимості; достовірності; достатності.

Підготовче провадження є стадією судового цивільного процесу у справах які підлягають розгляду згідно з правилами загального позовного провадження, яка передбачає: остаточне визначення предмета спору та характеру спірних правовідносин, позовних вимог та складу учасників судового процесу [9], з'ясування наявності заперечень проти позовних вимог; визначення обставин справи, які підлягають встановленню; збирання відповідних доказів; розв'язання питання відводів; визначення питання щодо порядку розгляду справ; вчинення інших дій, покликаних забезпечити правильний, своєчасний і безперешкодний розгляд справи по суті [4].

Підготовче провадження як стадія цивільного процесу передбачає формування та закладення основ правильного та швидкого розгляду справ. Відповідно першочергове недооцінювання цієї стадії в цивільному процесі мають наслідком задання невірною напрямку подальшому судовому процесу, затягування строку розгляду судової справи та, як правило призводять до скасування судового рішення [10, с. 146]. Окрім цього,

говорячи про підготовче провадження слід сказати що воно належить до самостійної стадії у цивільному процесі, яка складається із сукупності послідовних процесуальних дій, що вчиняються як судом, так і учасниками процесу після відкриття провадження за для з'ясування питання про можливість врегулювати спір на цьому етапі мирним шляхом або ж спрямованих на забезпечення правильного, своєчасного та безперешкодного розгляду справи по суті [11, с. 75].

Важливість доказової бази на підготовчому етапі у цивільних справах пояснюється через особливості судового процесу на цій стадії та цивільного загалом, зокрема:

1) у процесуальних строках тривалості підготовчого провадження, яке за загальним правилом має бути розпочате не пізніше ніж через 30 днів з дня відкриття провадження по справі та проведене протягом 60 днів з початку його відкриття. Цей строк може бути продовжено судом з клопотання однієї зі сторін або за ініціативою ще на 30 днів, метою чого є належна підготовка справ для розгляду по суті. Тобто, йдеться про те, що саме за цей час має бути сформовано достатню доказову базу для всебічного розгляду цивільного спору та прийняття рішення. Якщо особа, яка подає позов не може надати якийсь доказ, вона повинна зазначити про це в позові, та має право заявити клопотання про забезпечення доказів;

2) проведенні підготовчого засідання із повідомленням учасників справи на якому сторони можуть висловлювати свою позицію та відповідно вживати заходи на збір доказової бази;

3) у можливості сторін укласти мирові угоди, проводити позасудові врегулювання спорів за допомогою медіаційної процедури, передавати справи до розгляду третейських судів або звертатись в порядку процедури врегулювання спору за участю судді;

4) у вирішенні судом питань щодо вступу у справу інших осіб, заміни неналежного (-их) відповідача (-ів), залучення співвідповідача (-ів), об'єднання справ і роз'єднання позовних вимог, прийняття зустрічного позову, якщо ці питання не були вирішені раніше;

5) у можливості суду здійснювати роз'яснення для учасників справи щодо обставин, віднесених до предмета доказування та стосовно тих доказів, що повинні подаватись відповідним учасником справи;

6) у з'ясуванні судом у сторін питання щодо обставин справи, відомих сторонам; надання доказів, якими обґрунтовуються заявлені позовні вимоги чи відклик, а також

доказів, які суд витребував, причин їх неподання;

7) у вирішенні питань, пов'язаних із проведенням огляду доказів за місцем їхнього знаходження;

8) у вирішенні питань щодо затребування додаткових доказів та визначення строків їх подання, а також щодо забезпечуваності доказів;

9) у вирішенні питань щодо проведення експертиз, виклику експерта, свідка, залучення перекладачів, спеціалістів;

10) у праві відповідача подати відзив з усіма письмовими та електронними доказами, висновками експерта і заявами свідка, якими підтверджуються заперечення позовних вимог. Для цього судом встановлюється строк, у разі недотримання якого (без поважних на те причин) суд наділений правом вирішення спору згідно наявних матеріалів справи;

11) у праві відповідач має пред'явити зустрічний позов у строк для подання відзиву;

12) у праві третіх осіб, які не заявляють самостійні вимоги щодо предмета спору на подання письмових пояснень щодо позову або відзиву (якщо їх було залучено у підготовчому засіданні), а учасників справи — надати відповідь на такі пояснення до закінчення підготовчого провадження;

13) у праві третьої особи, якою заявлено самостійні вимоги щодо предмета спору у справі, у якій відкрито провадження подавати зустрічний позов;

14) у праві учасників справи подати докази; брати участь у дослідженні доказів;

15) в обов'язку учасників справи подати існуючі докази з дотриманням порядку та строків, встановлених законом або судом, не вживати дій щодо приховування доказів [4].

Важливість доказової бази на підготовчому етапі у цивільних справах пояснюється через особливості судового процесу, що знаходять вираження першочергово у строках, виокремленні завдань, які вирішуються на цій стадії, обсязі прав та обов'язків сторін та суду.

Що стосується взаємодії сторін та суду в процесі збирання доказів у цивільних справах, то в даному випадку слід першочергово зазначити, що цивільному судочинстві притаманний диспозитивний характер, який полягає у: а) розгляді справи судом на підставі позовної заяви відповідно до пред'явлених вимог і наданих учасником доказів або витребуваних судом; б) визначенні за судом права, а не обов'язку збирати докази; праві учасника справи розпоряджа-

тись своїми правами щодо предмета спору на власний розсуд.

Законодавством встановлено випадки, за яких суд може збирати докази з власної ініціативи (зокрема, у справах задля захисту малолітньої чи неповнолітньої особи, особи, яка визнана судом недієздатною чи дієздатність якої обмежена; за наявності сумнівів щодо добросовісного здійснення учасниками справи наданих процесуальних прав або виконанні обов'язків щодо доказів, а також в інших випадках).

Відносини сторін в цивільному процесі щодо формування доказової бази можна охарактеризувати через їх процесуальні обов'язки доказування, які передбачають дотримання загального правила, за якого сторони мають вжити заходи щодо доведення тих обставин, на які вони посилаються як на підстави заявлених вимог або заперечень [4].

В будь-якому випадку взаємодія сторін та суду в процесі збирання доказів у цивільних справах повинна ґрунтуватись на таких принципах як: поваги один до одного; відповідальності; вжитті усіх можливих дій, передбачених чинним законодавством, спрямованих на формування належної доказової бази.

Висновки та перспективи подальших досліджень. В національному законодавстві не вироблено єдиного підходу до трактування терміну «докази». Наявні нормативно закріплені визначення терміну «докази» різняться між собою в основному з урахуванням специфіки виду судочинства, або ж несуттєвими відмінностями.

Вказано, що докази для того, щоб вони були прийняті судом повинні відповідати ознакам: належності (тобто містити в собі дані, які стосуються предмета доказування); допустимості (тобто одержаних в легітимному порядку); достовірності (тобто такими, на підставі яких можна встановити дійсні обставини справи); достатності.

Запропоновано термін «доказова база на підготовчому етапі у цивільних справах» розглядати як сукупність доказів, які потенційно можуть бути надані до суду або витребувані судом або вже надані/зібрані та містяться в матеріалах цивільної справи, на підставі яких суд встановлює наявність або відсутність обставин (фактів), що обґрунтовують вимоги й заперечення учасників справи, та інших обставин, які мають значення для вирішення цивільної справи, а також відповідають ознакам належності; допустимості; достовірності; достатності.

Обґрунтовано важливість доказової бази на підготовчому етапі у цивільних справах через призму особливостей судового процесу, що знаходять вираження першочергово у строках, виокремленні завдань, які вирішуються на цій стадії, обов'язки прав та обов'язків сторін та суду.

Вказано, що взаємодія сторін та суду в процесі збирання доказів у цивільних справах повинна ґрунтуватись на принципах: поваги один до одного; відповідальності; вжитті усіх можливих дій, передбачених чинним законодавством, спрямованих на формування належної доказової бази.

Література:

1. Конституція України Закон України від 28.06.1996 року № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр#Text>
2. Рішення Конституційного Суду № 9-зп від 25.12.1997 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v009p710-97#n54>
3. Господарський процесуальний кодекс: Закон України від 06.11.1991 № 1798-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#Text>
4. Цивільний процесуальний кодекс: Закон України 18.03.2004 № 1618-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>
5. Кодекс адміністративного судочинства України : Закон України від 06.07.2005 № 2747. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text>
6. Кримінальний процесуальний кодекс : Закон України від 13.04.2012 року № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text>
7. Про третейські суди: Закон України від 11.05.2004 № 1701-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1701-15#Text>
8. Рамкове Рішення Ради 2003/577/ЮВС від 22 липня 2003 року про виконання в Європейському Союзі рішень про заморожування власності або доказів. Європейський Союз: Міжнародний документ від 22.07.2003 № 2003/577/ЮВС. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_013-03/ed20030722#n34
9. Що таке підготовче провадження і підготовче судове засідання. Юридична газета онлайн. URL: <https://yur-gazeta.com/golovna/shcho-take-pidgotovche-provadhennya-i-pidgotovche-sudove-zasidannya.html#:~:text=У%20цивільному%20судочинстві%20підготовче%20провадження,та%20склад%20учасників%20судового%20процесу>
10. Луспеник Д.Д. Розгляд цивільних справ судом першої інстанції. Харків : Харків юридичний, 2006. 480 с.
11. Цал-Цалко Ю.Ю. Сутність підготовчого провадження. Часопис цивілістики : наук.-практ. журн. Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2019. Вип. 34. С. 74-80. URL: <http://clj.nuoua.od.ua/archive/34/16.pdf>

References:

1. Konstytutsiia Ukrainy Zakon Ukrainy vid 28.06.1996 roku № 254k/96-VR [Constitution of Ukraine Law of Ukraine dated June 28, 1996 № 254k/96-VR]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр#Text> [in Ukrainian].
2. Rishennia Konstytutsiinoho Sudu № 9-zp vid 25.12.1997 roku [Decision of the Constitutional Court No. 9-zp of December 25, 1997]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v009p710-97#n54> [in Ukrainian].
3. Hospodarskyi protsesualnyi kodeks: Zakon Ukrainy vid 06.11.1991 № 1798-XII [Economic Procedural Code: Law of Ukraine dated November 6, 1991 No 1798-XII]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#Text> [in Ukrainian].
4. Tsyvilnyi protsesualnyi kodeks: Zakon Ukrainy 18.03.2004 № 1618-IV [Civil Procedure Code: Law of Ukraine 18.03.2004 No. 1618-IV]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> [in Ukrainian].
5. Kodeks administratyvnoho sudochynstva Ukrainy : Zakon Ukrainy vid 06.07.2005 № 2747 [Administrative Judicial Code of Ukraine: Law of Ukraine no 07/06/2005 No. 2747]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text> [in Ukrainian].
6. Kryminalnyi protsesualnyi kodeks : Zakon Ukrainy vid 13.04.2012 roku № 4651-VI [Criminal Procedure Code: Law of Ukraine dated April 13, 2012 No. 4651-VI]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text> [in Ukrainian].
7. Pro tretejski sudy: Zakon Ukrainy vid 11.05.2004 № 1701-IV [On arbitration courts: Law of Ukraine dated 11.05.2004 No. 1701-IV.]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1701-15#Text> [in Ukrainian].
8. Ramkove Rishennia Rady 2003/577/IuVS vid 22 lypnia 2003 roku pro vykonannia v Yevropeiskomu Soiuzi rishen pro zamorozhuvannia vlasnosti abo dokaziv. Yevropeyskyi Soiuz: Mizhnarodnyi dokument vid 22.07.2003 № 2003/577/IuVS [Council Framework Decision 2003/577/YUVS of July 22, 2003 on enforcement in the European Union of decisions on the freezing of property or evidence. European Union: Inter-

national document dated 07.22.2003 no 2003/577/YUVS]. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_013-03/ed20030722#n34 [in Ukrainian].

9. Shcho take pidhotovche provadzhennia i pidhotovche sudove zasidannia. Yurydychna hazeta onlain [What are preparatory proceedings and a preparatory court session. Legal newspaper online]. Retrieved from <https://yur-gazeta.com/golovna/shcho-take-pidgotovche-provadhennya-i-pidgotovche-sudove-zasidannya.html#:~:text=U%20tsyvilnomu%20sudochynstvi%20pidhotovche%20provadhennia,ta%20sklad%20uchasnykiv%20sudovoho%20protsesu> [in Ukrainian].

10. Luspenyk, D.D. (2006). Rozghliad tsyvilnykh sprav sudom pershoi instantsii [Consideration of civil cases by the court of first instance]. Kharkiv: *Kharkiv yurydychnyi – Kharkiv Legal*, 480. [in Ukrainian].

11. Tsal-Tsalko, Yu.Iu. (2019). Sutnist pidhotovchoho provadzhennia [The essence of the preparatory proceedings]. *Chasopys tsyvilistyky : nauk.-prakt. zhurn. – Magazine civil sciences: science and practice journal*, Kherson: Vydavnychyy dim «Hel'vetyka» – Kherson: Helvetica Publishing House, 34. 74-80. Retrieved from <http://clj.nuoua.od.ua/archive/34/16.pdf> [in Ukrainian].

УДК 342.95

DOI <https://doi.org/10.32689/2522-4603.2023.5.5>**Тетяна КОРНЯКОВА**

доктор юридичних наук, професор, професор кафедри адміністративного і кримінального права, Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара, просп. Гагаріна, 72, Дніпро, Україна, 49010

ORCID: 0000-0001-5993-0745

Tetiana KORNIKOVA

Doctor of Juridical Sciences, Professor, Professor at the Department of Administrative and Criminal Law, Oles Honchar Dnipro National University, 72, Naharina Ave, Dnipro, Ukraine, 49010

ORCID: 0000-0001-5993-0745

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ РЕАГУВАННЯ НА ПРАВОПОРУШЕННЯ ТА ПОДІЇ В КОНТЕКСТІ ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

LEGAL REGULATION OF RESPONSE TO OFFENSES AND EVENTS IN THE CONTEXT OF THE NATIONAL POLICE OF UKRAINE

Стаття аналізує правове регулювання діяльності Національної поліції України у контексті реагування на правопорушення та події під час воєнного стану. Зокрема, стаття розглядає розширення повноважень поліції під час воєнного стану, включаючи можливість виконання службових обов'язків у цивільній формі одягу та застосування технічних засобів для забезпечення безпеки. Автори обговорюють особливості діяльності поліції під час комендантської години, вказуючи на важливість контролю за дотриманням громадянами встановлених обмежень. Завдяки цьому аналізу стаття робить висновок про необхідність комплексного підходу до правового регулювання діяльності поліції в умовах воєнного стану, що сприяє ефективному забезпеченню громадського порядку та безпеки громадян. Стаття також розглядає вплив воєнного стану на повноваження поліції та процедури їх виконання. Вона обговорює можливість залучення поліцейських до здійснення заходів з підтримання публічного порядку та безпеки, зокрема патрулювання та контроль за дотриманням комендантської години. На основі аналізу законодавчих актів та правил, стаття наголошує на важливості збалансованого підходу до виконання завдань поліції під час воєнного стану з урахуванням захисту прав та свобод громадян. Висновки цієї роботи мають значення для практичної діяльності правоохоронних органів в умовах кризових ситуацій та сприяють подальшій розробці та вдосконаленню нормативно-правової бази в галузі правопорядку та безпеки. Крім того, стаття аналізує можливості поліції у контексті воєнного стану, зокрема, її роль у підтриманні громадського порядку та безпеки під час комендантської години. Зазначається, що аналіз законодавчих норм, які регулюють діяльність поліції в умовах воєнного стану, є важливим для забезпечення ефективності правоохоронних органів та захисту прав і свобод громадян. Надаються рекомендації по покращенню ефективності реагування на правопорушення поліцією. Результати дослідження можуть бути корисними для практичного застосування правових норм у кризових ситуаціях та сприяти подальшому розвитку системи правопорядку в Україні.

Ключові слова: правове регулювання, правопорушення, Національна поліція України, громадський порядок, законодавство, захист прав громадян.

The article analyzes the legal regulation of the National Police of Ukraine in the context of response to offenses and events during martial law. In particular, the article examines the expansion of police powers during martial law, including the possibility of performing official duties in civilian clothes and the use of technical means to ensure security. The authors discuss the peculiarities of police activities during the curfew, pointing out the importance of monitoring citizens' compliance with the established restrictions. Based on this analysis, the article concludes that a comprehensive approach to the legal regulation of police activities under martial law is needed to ensure effective public order and security of citizens. The article also examines the impact of martial law on police powers and procedures for their exercise. It discusses the possibility of involving police officers in public order and security measures, including patrolling and monitoring compliance with curfews. Based on the analysis of legislative acts and regulations, the article emphasizes the importance of a balanced approach to the performance of police tasks during martial law, taking into account the protection of the rights and freedoms of citizens. The conclusions of this work are important for the practical activities of law enforcement agencies in crisis situations and contribute to the further development and improvement of the legal framework in the field of law and order and security. In addition, the article analyzes the capabilities of the police in the context of martial law, in particular, its role in maintaining public order and security during the curfew. It is noted that an analysis of the legislative provisions governing the activities of the police under martial law is important for ensuring the effectiveness of law enforcement agencies and protecting the rights and freedoms of citizens. Recommendations are made to improve the effectiveness of police

response to offenses. The results of the study may be useful for the practical application of legal norms in crisis situations and contribute to the further development of the law enforcement system in Ukraine.

Key words: *legal regulation, offenses, National Police of Ukraine, public order, legislation, protection of citizens' rights.*

Постановка проблеми. Сучасне суспільство стикається з численними викликами у сфері забезпечення публічної безпеки, що вимагає від правоохоронних органів, зокрема від Національної поліції України, не лише високої ефективності реагування на правопорушення та інші події, але й адаптації до швидкозмінних умов діяльності. В цьому контексті правове регулювання діяльності поліції відіграє ключову роль, оскільки встановлює рамки повноважень, методи реагування та засади взаємодії з громадянським суспільством. Актуальність теми дослідження обумовлена зростаючими вимогами до якості та ефективності діяльності поліції, що вимагає постійного аналізу та оновлення правової бази, тим паче при умовах сьогодення в умовах російської агресії та воєнного стану. Нормативно-правове забезпечення не тільки визначає механізми реагування на правопорушення, але й закладає основу для захисту прав і свобод громадян, що є фундаментальним принципом демократичної держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Ряд вчених вивчає організацію та роботу правоохоронних органів, включаючи Н.М. Бакаянова, К.С. Бельського, О.Ф. Кобзаря та інших. Однак, реформи в цій галузі призвели до змін у нормативно-правовому середовищі та організації функціонування. Дослідження показують, що діяльність правоохоронних підрозділів розглядається різними науковцями, такими як І.І. Баєв, М.М. Білоусов та інші. Проблеми ефективності Національної поліції залишаються актуальними і вивчаються в роботах таких авторів, як Яновська О.Г., Антонюк О.І., Бандурка О.М. та інші. Ця проблема має велике значення для практичних аспектів правової діяльності і залишається предметом широкого обговорення в наукових колах. Дослідники продовжують аналізувати ефективність Національної поліції та розробляти рекомендації для її покращення, враховуючи сучасні виклики та потреби суспільства.

Мета. Метою даного дослідження є всебічний аналіз правового регулювання діяльності Національної поліції України у контексті реагування на правопорушення та інші події, що стосуються публічної безпеки. Дослідження спрямоване на виявлення існуючих проблем та викликів у цій сфері, а також на розробку конкретних рекомендацій з удосконалення нормативно-правової бази.

Виклад основного матеріалу. Історія правоохоронних органів України налічує багато десятиліть розвитку та трансформацій. Події, що відбулися після 2014 року, стали каталізатором для глибоких реформ в системі внутрішніх справ, зокрема у сфері правоохоронної діяльності. До 2014 року правоохоронна система України базувалася на радянських принципах та моделях, що значною мірою відображалося на методах роботи та структурі органів внутрішніх справ. Розвиток правових норм, які регулювали діяльність міліції, йшов паралельно з політичними та соціальними змінами в країні, але часто залишався недостатнім для відповіді на сучасні виклики [3, с. 140].

Закон України «Про Національну поліцію», прийнятий у 2015 році, став віхою у реформуванні правоохоронної системи. Він визначив структуру, основні завдання, права та обов'язки поліції, заклав фундамент для нових принципів роботи, заснованих на повазі до прав людини та ефективності. Перехід від міліції до поліції ознаменувався не лише зміною назви, а й кардинальним переглядом підходів до правоохоронної діяльності. Створення патрульної поліції, яка стала «обличчям» реформ, демонструє зміщення акцентів на сервісну модель взаємодії з громадянами [1, с. 175]. Прозорість при відборі кадрів, нові стандарти навчання, зосередженість на правах людини та використання сучасних технологій стали ключовими елементами реформ. Це дозволило не лише підвищити довіру населення до поліції, а й зробити її діяльність більш ефективною. Незважаючи на значний прогрес, реформа поліції стикається з викликами, серед яких корупція, необхідність подальшого підвищення професійності та адаптація до умов військової агресії.

Сучасний етап розвитку українського суспільства вимагає від правоохоронних органів, зокрема Національної поліції України, підвищення ефективності реагування на правопорушення. Ефективне правове регулювання є ключовим фактором у забезпеченні правопорядку та безпеки громадян. Мета цієї статті полягає в аналізі існуючого правового регулювання та визначенні шляхів його оптимізації.

Національна поліція України – це важливий орган виконавчої влади, що відноситься до сектору безпеки і оборони. Вона діє відповідно до Закону України «Про Національну поліцію»

і є центральним органом виконавчої влади, що забезпечує громадську безпеку і порядок, захищає права та свободи людини, інтереси суспільства і держави, протидіє злочинності, а також надає допомогу особам, що її потребують через особисті, економічні, соціальні причини або внаслідок надзвичайних ситуацій.

Національна поліція України є ключовим суб'єктом поліцейської діяльності і відповідно забезпечує публічну безпеку і порядок [6], оскільки: 1) Це центральний орган виконавчої влади, створений для надання поліцейських послуг у сферах забезпечення публічної безпеки й порядку, протидії злочинності, охорони прав і свобод громадян, надання допомоги особам, які її потребують. 2) Національна поліція відповідає потребам суспільства, а головним показником її успішності є рівень довіри громадян до поліцейських органів. 3) Поліцейські мають право вживати заходів адміністративного примусу та нагляду відповідно до законодавства України. 4) Поліція має виключне право застосовувати спеціальні заходи примусу, включаючи використання фізичної сили, спеціальних засобів та вогнепальної зброї. 5) Діяльність Національної поліції є професійною і здійснюється особами з відповідними компетенціями у сфері охорони та захисту прав і свобод громадян.

Додатково, у зв'язку з тим, що гарантування публічної безпеки та порядку є однією з ключових мет поліції, необхідно уточнити тлумачення цих понять. По-перше, слід зауважити, що в законодавстві часто використовуються терміни «громадський порядок» та «громадська безпека» разом із «публічна безпека і порядок», які зазвичай розглядаються як синоніми. Оскільки точного юридичного визначення цих термінів немає, пропонується використовувати визначення, які подані у навчальному посібнику «Поліцейська (адміністративна) діяльність», і розуміти їх так: «Публічна безпека» означає рівень захищеності інтересів особи, суспільства і держави від соціально небезпечних дій та негативного впливу надзвичайних обставин, таких як криміногенні умови, стихійні лиха, катастрофи, аварії та епідемії. «Публічний порядок» – це система суспільних відносин, що регулюється правовими та соціальними нормами, і забезпечує захист прав і свобод громадян, їхнє життя і здоров'я, шанобливе ставлення до гідності та правил суспільної моралі.

Додатково О.М. Швець, на основі аналізу законодавства та наукових досліджень, вказує на основні характеристики стану «публічна безпека та порядок»: захищеність життєво важливих інтересів суспільства та

особи; відсутність страху й почуття безпеки стосовно різних загроз; гарантований державний захист від порушень публічної безпеки та порядку.

Національна поліція відіграє ключову роль у забезпеченні публічної безпеки і порядку, як у мирний час, так і в умовах воєнного стану, що обумовлено її призначенням та відображено у завданнях, передбачених законом, які викладені у статті 2 Закону «Про Національну поліцію» і відображаються у визначенні поліції. Це також чітко відображається у положеннях статті 23 Закону «Про Національну поліцію» [5], яка визначає перелік повноважень, які має поліція і який був розширений Законом «Про внесення змін до законів України «Про Національну поліцію» та «Про Дисциплінарний статут Національної поліції України» з метою оптимізації діяльності поліції, зокрема під час дії воєнного стану. Умови організації діяльності органів внутрішніх справ, до яких входить і поліція, щодо забезпечення громадського порядку у воєнний період визначаються чинним законодавством і залежать від обставин, поставлених завдань та стану оперативної обстановки. Однак, згідно з положеннями Закону України «Про правовий режим воєнного стану», у період дії воєнного стану повноваження Президента України, Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, Національного банку України, Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, судів, органів прокуратури, органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, досудового розслідування, розвідувальних органів та органів, підрозділів яких здійснюють контррозвідувальну діяльність, не припиняються, отже, повноваження поліції залишаються незмінними [2, с. 65]. Проте у зв'язку з введенням правового режиму воєнного стану на території України їх було розширено і доповнено такими [4]:

- здійснення прийому екстрених викликів за скороченим номером 102;
- отримання безоплатної інформації від державних органів, органів місцевого самоврядування, державних підприємств за письмовим запитом поліції;
- конвоювання осіб, затриманих або засуджених, а також охорона їх у залі суду;
- розмінування вибухонебезпечних предметів;
- техніко-криміналістичне забезпечення огляду місця події та проведення спеціальних вибухотехнічних робіт.

Додатковий аспект включає можливість виконання поліцейськими службових обов'язків у цивільному одязі. Згідно з дію-

чими правилами, поліцейські, які перебувають на службі, повинні мати при собі спеціальний жетон, і вони не мають права знімати або приховувати його, коли несуть службу у формі. Проте в умовах воєнного стану поліцейським, які виконують службові обов'язки у цивільному одязі, дозволяється діяти без жетона, якщо його наявність перешкоджає проведенню оперативно-розшукових заходів, негласних слідчих дій, виконанню завдань у режимі секретності, або здійсненню заходів із забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, а також спеціальних заходів із забезпечення безпеки працівників суду і правоохоронних органів та їх близьких родичів, або під час здійснення повноважень поліції під час дії воєнного стану.

Крім того, під час воєнного стану поліцейські можуть не носити ідентифікаційний номер на засобах індивідуального захисту.

Згідно зі статтею 40 Закону «Про Національну поліцію», поліція має право застосувати різноманітні технічні засоби та програмне забезпечення для виконання своїх завдань та повноважень, визначених законом. Ці засоби включають фото- і відеотехніку, техніку для автоматичного реєстрування, засоби для виявлення та фіксації порушень, а також технічні засоби для виявлення радіаційних, хімічних, біологічних та ядерних загроз, безпілотні літальні апарати та інше спеціалізоване обладнання.

У інших сферах своєї діяльності Національна поліція України розвиває співпрацю з Європейським поліцейським офісом (Європол) та виконує обов'язки Національного контактного пункту між Україною та Європол, а також здійснює збір біометричних даних осіб відповідно до закону [7].

Додатково, під час воєнного стану поліцейські призначаються для здійснення функцій з підтримання публічної безпеки і порядку під час дії комендантської години. Ці дії відбуваються відповідно до Порядку здійснення заходів під час введення комендантської години та встановлення спеціального режиму світломаскування в окремих місцевостях, де оголошено воєнний стан, що затверджений розпорядженням Кабінету Міністрів України від 8 липня 2020 року № 573. У рамках цього порядку поліцейські можуть: 1) бути включені до складу комендатури; 2) залучатися до збереження публічної безпеки і порядку та вживання заходів для дотримання комендантської години на блокпостах; 3) проводити контроль за дотриманням комендантської години та режиму світломаскування як члени патрулів, підпорядкованих коменданту; 4) продовжу-

вати виконання своїх завдань згідно з призначенням і характером їхньої діяльності.

На основі аналізу конкретних випадків реагування можна виділити кілька ключових аспектів, що впливають на ефективність діяльності поліції. Важливим показником ефективності є час, що затрачається поліцією на реагування на повідомлення про правопорушення. Слідкування за встановленими процедурами реагування та розслідування є вирішальним для забезпечення прав та свобод громадян. Застосування сучасних технологій значно підвищує ефективність діяльності поліції, зокрема у сферах збору доказів та аналізу інформації.

Практичний аспект також виявляє ряд проблем та викликів: відсутність необхідного обладнання та технологій ускладнює ефективне реагування на деякі види правопорушень; потреба у постійному професійному розвитку та навчанні поліцейських для адаптації до змінюваних умов та нових викликів; необхідність покращення механізмів спілкування та взаємодії з громадянами для підвищення довіри до поліції.

Вивчення досвіду країн з розвинутою системою правопорядку, таких як США, Канада, країни Європейського Союзу, виявляє кілька ключових елементів, що сприяють ефективності поліцейської діяльності:

1. Оновлення нормативно-правової бази. Адаптація законодавства до сучасних викликів та потреб поліції.

2. Впровадження новітніх технологій. Застосування інноваційних технологічних рішень для оптимізації процесів реагування та розслідування.

3. Посилення взаємодії з громадськістю. Розвиток відкритих комунікаційних каналів та залучення громадян до процесів забезпечення публічної безпеки.

Висновки. Правове регулювання реагування на правопорушення та події в контексті діяльності Національної поліції України має комплексний характер і враховує різноманітні ситуації, зокрема в умовах воєнного стану. Поліцейські в цих умовах здійснюють широкий спектр заходів з метою забезпечення публічної безпеки і порядку, включаючи патрулювання, контроль за дотриманням комендантської години, роботу на блокпостах та виконання інших повноважень відповідно до вимог законодавства. Застосування технічних засобів і програмного забезпечення також сприяє ефективнішій роботі поліції в умовах воєнного стану. Такий підхід до правового регулювання дозволяє забезпечувати ефективну та безпечну діяльність поліції в умовах

кризових ситуацій. Отже, зазначений вище аналіз вказує на важливість комплексного підходу до правового регулювання діяльності Національної поліції України в умовах воєнного стану. Враховуючи особливості такого періоду, законодавство передбачає розширення повноважень поліції, включаючи можливість виконання службових обов'язків у цивільній формі одягу та застосування тех-

нічних засобів для забезпечення безпеки та контролю над ситуацією. Поліцейські, діючи в рамках встановлених норм та процедур, забезпечують публічний порядок і безпеку громадян, незважаючи на складні умови. Такий підхід сприяє ефективному функціонуванню поліції та забезпечує виконання її завдань у воєнний період з врахуванням вимог законодавства та особливостей ситуації.

Література:

1. Адміністративно-юрисдикційна діяльність Національної поліції України : навч. посіб. / за заг. ред. О. І. Безпалової; [О. В. Джафарова, С. О. Шатрава, К. Л. Бугайчук та ін. ; передм. О. І. Безпалової]; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків : ХНУВС, 2021. 468 с.
2. Ковалів М. В., Іваха В.О. Діяльність органів внутрішніх справ в умовах воєнного стану. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: Юридичні науки. 2016. № 837. С. 65-70.
3. Охріменко І. Оцінка ефективності діяльності органів і підрозділів Національної поліції України: погляд на проблему. Підприємництво, господарство і право. 2016. № 11. С. 139–144.
4. Про внесення змін до законів України «Про Національну поліцію» та «Про Дисциплінарний статут Національної поліції України» з метою оптимізації діяльності поліції, у тому числі під час дії воєнного стану: Закон України від 15.03.2022 № 2123-IX // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2123-20#Text>
5. Про Національну поліцію: Закон України від 02 липня 2015 р. № 580-VIII. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/580-19/paran5#n5>
6. Про правовий режим воєнного стану: закон України від 12.05.2015 року № 389-VIII VIII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19>.
7. Турбал А. Є., Шпиталенко Г. А. Особливості роботи Національної поліції України в умовах воєнного стану. Європейський вибір України, розвиток науки та національна безпека в реаліях масштабної військової агресії та глобальних викликів XXI століття: матеріали міжнар.наук.-практ. конф.: у 2 т. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2022. Т. 2. С. 211.
8. Конституція України: Закон України від 28.06.1996. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

References:

1. Bezpalova, O. I. (Ed.). (2021). *Administrativno-yurysdyksiina diialnist Natsionalnoi politsii Ukrainy: navch. posib.* [Administrative-jurisdictional activities of the National Police of Ukraine: A textbook] (O. V. Dzhafarova, S. O. Shatrava, K. L. Buhachuk, et al.). Kharkiv, Ukraine: KhNUVS. [in Ukrainian].
2. Kovaliv, M. V., & Ivakha, V. O. (2016). *Diialnist orhaniv vnutrishnikh sprav v umovakh viiennoho stanu* [Activities of the internal affairs bodies under martial law]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu «Lvivska politekhnika»*. Serii: Yurydychni nauky, (837), 65-70. [in Ukrainian].
3. Okhrimenko, I. (2016). *Otsinka efektyvnosti diialnosti orhaniv i pidrozdiliv Natsionalnoi politsii Ukrainy: pohliad na problemu* [Assessment of the effectiveness of the activities of the bodies and units of the National Police of Ukraine: A look at the problem]. *Pidpriemnytstvo, hospodarstvo i pravo*, (11), 139-144. [in Ukrainian].
4. *Zakon Ukrainy Pro vnesennia zmin do zakoniv Ukrainy «Pro Natsionalnu politsiiu» ta «Pro Dyscyplinarnyi statut Natsionalnoi politsii Ukrainy» z metoiu optymizatsii diialnosti politsii, u tomu chysli pid chas dii viiennoho stanu* [On amendments to the laws of Ukraine «On the National Police» and «On the Disciplinary Statute of the National Police of Ukraine» with the aim of optimizing police activities, including during martial law]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2123-20#Text> [in Ukrainian].
5. *Zakon Ukrainy Pro Natsionalnu politsiiu* [About the National Police]. Retrieved from <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/580-19/paran5#n5> [in Ukrainian].
6. *Zakon Ukrainy Pro pravovyi rezhym viiennoho stanu* [On the legal regime of martial law]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19> [in Ukrainian].
7. Turbal, A. Ye., & Shpitalenko, H. A. (2022). *Osoblyvosti roboty Natsionalnoi politsii Ukrainy v umovakh viiennoho stanu* [Features of the work of the National Police of Ukraine under martial law]. In *Yevropeiskyi vybir Ukrainy, rozvytok nauky ta natsionalna bezpeka v realiiakh mashtabnoi viiskovoi ahresii ta hlobalnykh vyklykiv XXI stolittia* [European choice of Ukraine, development of science and national security in the realities of large-scale military aggression and global challenges of the XXI century] (Vol. 2, pp. 211). Odessa, Ukraine: Helvetika. [in Ukrainian].
8. *Konstytutsiia Ukrainy* [Constitution of Ukraine]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> [in Ukrainian].

УДК 343.91

DOI <https://doi.org/10.32689/2522-4603.2023.5.6>**Ксенія КОСЯЧЕНКО**

кандидат юридичних наук, доцент кафедри цивільно-правових дисциплін, Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, просп. Гагаріна, 26, Дніпро, Україна, 49005, kosiachenko5@ukr.net

ORCID: 0000-0002-1380-218X

Kseniia KOSIACHENKO

Candidate of Juridical Sciences, Associate Professor at the Department of Civil and Legal Disciplines, Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs, 26, Naharina Ave, Dnipro, Ukraine, 49005, kosiachenko5@ukr.net

ORCID: 0000-0002-1380-218X

СТАДІЇ ЗДІЙСНЕННЯ КРИМІНОЛОГІЧНОГО МОНІТОРИНГУ НЕУРЯДОВИМИ ОРГАНІЗАЦІЯМИ**STAGES OF CRIMINOLOGICAL MONITORING BY NON-GOVERNMENTAL ORGANIZATIONS**

У статті розглядається питання кількості та змісту стадій здійснення кримінологічного моніторингу неурядовими організаціями.

Зазначається, що кримінологічний моніторинг являє собою дієвий інструмент, що допомагає впливати на динаміку поширення кримінальних правопорушень.

Одним із завдань сучасної кримінологічної науки є пошук дієвих заходів, здатних зупинити надмірну криміналізацію суспільства, що спостерігається останнім часом. Ученими-кримінологами постійно звертається увага на пріоритетність саме недопущення вчинення злочинів шляхом їх запобігання.

Дослідження системи суб'єктів запобігання злочинності не може бути повним без визначення ролі громадських інституцій у такій діяльності. Необхідність участі громадськості у запобіганні злочинності вже стало своєрідною аксіомою. Тому переоцінити цю участь дійсно важко. До того ж індикатором ефективності запобігання злочинності є, з одного боку, уповільнення темпів зростання кількості злочинів, стабілізація чи зниження рівня злочинності, а з другого – відчутне підвищення соціально-профілактичної активності населення.

Світовий досвід у сфері протидії злочинності доводить, що ця діяльність не може здійснюватися без участі громадськості. Україна в цьому питанні не є винятком, тому на законодавчому рівні закріпила можливість залучення громадськості до запобігання окремим злочинним проявам.

Запропоновано розглядати під кримінологічним моніторингом науково обґрунтовану систему безперервних спостережень, вимірювань, досліджень та контролю, змістом якої є здійснювані планомірні дії із збирання, аналізу, узагальнення, порівняння з очікуваними результатами або початковими припущеннями, оцінки кримінологічно значущих явищ, процесів і станів об'єктів в різні періоди часу, спрямовані на підвищення ефективності протидії злочинності.

Наголошено на доцільності диференціації кримінологічного моніторингу, що здійснюється неурядовими організаціями, на чотири взаємопов'язаних стадії: підготовча (визначення цілей та завдань, підбір кваліфікованих фахівців, визначення строків проведення тощо); стадія збирання кримінологічної інформації; аналіз та узагальнення отриманої інформації, оціночна стадія.

Ключові слова: кримінологія, неурядові організації, протидія злочинності, правоохоронні органи, кримінологічна діяльність, кримінологічний моніторинг, запобігання злочинам.

The article examines the issue of the number and content of the stages of criminological monitoring by non-governmental organizations.

It is noted that criminological monitoring is an effective tool that helps influence the dynamics of the spread of criminal offenses.

One of the tasks of modern criminological science is the search for effective measures capable of stopping the excessive criminalization of society that has been observed recently. Criminologists constantly pay attention to the priority of precisely preventing the commission of crimes by preventing them.

The study of the system of crime prevention subjects cannot be complete without determining the role of public institutions in such activities. The need for public participation in crime prevention has already become a kind of axiom. Therefore, it is really difficult to overestimate this participation. In addition, the indicator of the effectiveness of crime prevention is, on the one hand, the slowing down of the growth rate of the number of crimes, the stabilization or reduction of the level of crime, and on the other hand, a significant increase in the social and preventive activity of the population.

World experience in the field of combating crime proves that this activity cannot be carried out without the participation of the public. Ukraine is not an exception in this matter; therefore, at the legislative level, it has established the possibility of involving the public in the prevention of certain criminal manifestations.

It is proposed to consider under criminological monitoring a scientifically based system of continuous observations, measurements, research and control, the content of which is planned actions of collection, analysis, generalization, comparison with expected results or initial assumptions, assessment of criminologically significant phenomena, processes and states of objects in different periods of time aimed at improving the effectiveness of combating crime.

The expediency of differentiating criminological monitoring carried out by non-governmental organizations into four interrelated stages is emphasized: preparatory (definition of goals and objectives, selection of qualified specialists, determination of implementation periods, etc.); the stage of collecting criminological information; analysis and generalization of the received information, evaluation stage.

Key words: criminology, non-governmental organizations, crime prevention, law enforcement agencies, criminological activity, criminological monitoring, crime prevention.

Постановка проблеми. Поняття «неурядові організації» є доволі багатограним та включає в себе ряд суб'єктів суспільних відносин, частина з яких реалізує окремі напрямки кримінологічної діяльності. Розглядаючи неурядові організації в якості узагальненого поняття можна з впевненістю стверджувати, що вони виступають в ролі важливого суб'єкта протидії злочинності.

Аналіз напрямків кримінологічної діяльності того, чи іншого суб'єкта протидії злочинності (як загального, так і спеціального), як правило, охоплює питання проведення ним кримінологічного моніторингу. Кримінологічний моніторинг – дієвий інструмент, що допомагає впливати на динаміку злочинності (так, наприклад, результати проведеного кримінологічного моніторингу досить часто дозволяють встановити детермінанти злочинів та кримінальних проступків та, як наслідок, виробити ефективну тактику протидії явищу злочинності). Важливість даного виду кримінологічної діяльності складно переоцінити, тому питання його сутності, порядку та правил проведення займають важливе місце в наукових дискусіях вітчизняних науковців.

З метою ефективної протидії злочинності неурядові організації нерідко вдаються до проведення кримінологічного моніторингу. Втім, через відсутність на науковому рівні єдиного підходу щодо визначення поняття «кримінологічний моніторинг», змісту та кількості його стадій, очікування від реалізації даного напрямку кримінологічної діяльності, як правило, відрізняються від отриманих результатів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанню наукових засад здійснення кримінологічного моніторингу тими чи іншими суб'єктами протидії злочинності приділялася й приділяється чимала увага у працях таких вітчизняних вчених, як Ю. В. Александров, В. С. Березняк, Є. М. Блажівський, В. М. Бесчастний, О. О. Білоусова, І. Г. Богатирьов, В. В. Василевич, Б. М. Головкін, С. Ф. Денисов, О. М. Джужа, О. С. Іщук, А. В. Коваленко, І. М. Копотун, О. М. Литвинов, Д. М. Миронюк, Ю. М. Орлов, С. І. Спільник,

В. В. Сокурєнко, А. Є. Фоменко, В. В. Шаблістий, С. І. Шевченко, О. С. Юнін, та ін.

Незважаючи на це, відповідні наукові пошуки, як правило, стосуються визначення змісту поняття «кримінологічний моніторинг» або розкриття змісту окремих стадій його проведення правоохоронними органами, тоді як поетапний аналіз реалізації даного напрямку кримінологічної діяльності неурядовими організаціями залишається поза увагою науковців.

Метою статті є дослідження стадій здійснення кримінологічного моніторингу неурядовими організаціями.

Виклад матеріалу. Як слушно вказують Ю. М. Орлов та Д. М. Миронюк, кримінологічний моніторинг є однією з невід'ємних складових системи протидії злочинності – операційно-аналітичним ядром її управлінської складової, яке забезпечує повною, всебічною, оперативною, прогностичною інформацією процес прийняття кримінологічно значущих рішень, зміни параметрів функціонування системи в цілому. Саме від належної організації кримінологічного моніторингу залежить гнучкість, адаптивність, випереджаючий характер кримінально-превентивної діяльності [1, с. 164].

Повністю погоджуємось із даною тезою. Дійсно, кримінологічний моніторинг є частиною управлінської складової системи протидії злочинності, від ефективності здійснення якої залежить динаміка поширення кримінальних правопорушень на території окремої місцевості або держави.

Враховуючи викладене, важливо встановити сутність даної діяльності та її основні стадії. Розпочнемо з аналізу поняття «моніторинг».

На перший погляд, визначити зміст категорії «кримінологічний моніторинг» доволі легко, адже нею оперують науковці у своїх працях, а питання здійснення кримінологічного моніторингу тими чи іншими суб'єктами протидії злочинності постійно привертає увагу вітчизняних та зарубіжних вчених. Втім, незважаючи на це, ситуація дещо інша – як наголошує Є. М. Блажівський, жоден тлу-

мачний словник, жодна пошукова система в Інтернеті не дає роз'яснення терміна «моніторинг» стосовно злочинності. Він часто запозичується з інших галузей знань, супроводжується відповідними роз'ясненнями, тлумаченням і необхідним коментарем. Уже тут синтезується перша складність у тому, що зміст, вкладений у поняття моніторингу, може в різних дослідників розходитися залежно від підходу й наукового інтересу [2, с. 98-99].

Таким чином, розмаїття підходів до визначення поняття «кримінологічний моніторинг» вносить певний деструктив, адже заважає створенню єдиних уніфікованих засад його здійснення, виокремленню чітко визначених стадій проведення тощо [3, с. 111]. Таке розмаїття зумовлено, по-перше, різним визначенням змісту категорії «моніторинг» в різних галузях знань (при цьому подібні випадки зустрічаються не тільки на науковому, але і на законодавчому та підзаконному рівнях), а, по-друге, відсутністю законодавчого визначення змісту цього поняття.

Виходом із даної ситуації може стати прийняття законодавчого акта (або принаймні підзаконного документа), в якому буде чітко сформована дефініція названого виду моніторингу, порядок і правила його проведення тощо. Прийняття подібного акта підвищить ефективність реалізації цього напрямку кримінологічної діяльності [4, с. 229].

За результатами семантичного аналізу, дослідження положень чинного законодавства та підзаконних документів, розгляду основних наукових позицій з цього питання, можна запропонувати наступне визначення кримінологічного моніторингу – науково обґрунтована система безперервних спостережень, вимірювань, досліджень та контролю, змістом якої є здійснювані планомірні дії із збирання, аналізу, узагальнення, порівняння з очікуваними результатами або початковими припущеннями, оцінки кримінологічно значущих явищ, процесів і станів об'єктів в різні періоди часу, спрямовані на підвищення ефективності протидії злочинності.

Кримінологічний моніторинг, що проводиться будь-яким суб'єктом протидії злочинності (у тому числі неурядовими організаціями) складається з взаємопов'язаних між собою стадій [5, с. 114].

Стадії кримінологічного моніторингу – це певний алгоритмізований безперервний технологічний комплекс взаємозв'язаних і взаємообумовлених дій, спрямованих на вирішення завдань в досліджуваній сфері [6].

Варто зазначити, що на сьогоднішній день відсутня єдина позиція щодо кількості та

змісту стадій кримінологічного моніторингу [7, с. 170]. Дослідники в процесі аналізу кримінологічного моніторингу, що здійснюється тими чи іншими суб'єктами протидії злочинності, виокремлюють різну кількість відповідних стадій. Як було сказано вище, це пояснюється відсутністю єдиного підходу щодо визначення сутності цього напрямку кримінологічної діяльності. Зокрема, окремі науковці наполягають на тому, що завершальною стадією кримінологічного моніторингу є отримання первинних даних, інші – обробка відповідної інформації; існують навіть пропозиції розглядати в якості завершальної стадії – прийняття певного рішення на підставі отриманих даних.

Додамо, що схожа ситуація відбувається і навколо початкових стадій кримінологічного моніторингу.

Незважаючи на це, в кримінології існують найбільш популярні підходи визначення змісту та стадій моніторингу протидії злочинності. Проаналізуємо один із них детальніше в контексті діяльності неурядових організацій.

Автори навчального посібника «Кримінологія. Загальна частина» (автори: С.Ф. Денисов, Т.А. Денисова, С.Г. Кулик та О.С. Шеремет) поділяють процес моніторингу на чотири стадії. Зокрема, вони диференціюють даний напрям кримінологічної діяльності на:

1. Збирання кримінологічної інформації – передбачає попереднє визначення її змісту, джерел, носіїв та методів отримання. Власне ж збирання відбувається шляхом застосування відповідних відомостей і формування інформаційного масиву [8, с. 425].

Таким чином, на думку науковців, початковою стадією кримінологічного моніторингу є визначення методів та безпосереднє отримання інформації. Відтак, цей етап частково включає у себе підготовчу роботу.

На нашу думку, використання запропонованого алгоритму проведення кримінологічного моніторингу є доволі суперечливим, тому що він (алгоритм) не передбачає ряд іншої попередньої роботи, без якої досягнення поставлених завдань априорі неможливе. Наприклад, для ефективного проведення кримінологічного моніторингу важливо:

1) встановити чітко визначені цілі та завдання кримінологічного моніторингу (безумовно, будь-який кримінологічний моніторинг так чи інакше спрямований на оптимізацію системи протидії та запобігання злочинності, проте його безпосередня мета кожен раз різна, відтак, важливо встановити її в процесі підготовки даного виду криміно-

логічної діяльності для обрання відповідного вектору пошуку;

2) підібрати кваліфікованих фахівців – проведення кримінологічного моніторингу особами, які не мають відповідного досвіду, знань та кваліфікації, як у випадку реалізації будь-якого іншого напрямку кримінологічної діяльності, може призвести до порушення порядку та правильності його проведення. Так, під час здійснення кримінологічного моніторингу неурядовими організаціями необхідно визначити відповідальних осіб – фахівців з різних галузей знань (залежно від цілей моніторингу). Крім того, важливо призначити спеціалістів, які зможуть узагальнити отриману інформацію;

3) визначити строки проведення моніторингу тощо.

Викладене дає підстави стверджувати, що запропоновану початкову стадію проведення кримінологічного моніторингу доречно поділити на дві окремі: підготовчу та стадію збирання кримінологічної інформації.

2. Аналіз отриманої моніторингової інформації – полягає в її первинному тлумаченні шляхом розчленування, структурування предмету пізнання, абстрагування його окремих сторін. Він вирізняється своєю оперативністю, а також пілотним характером, тобто він не спрямований на виявлення глибинних закономірностей в поясненні того чи іншого стану об'єкту спостереження, формування фундаментальних теоретичних концептів на підставі цієї інформації й характеризується емпіричною дослідницькою природою [8, с. 425].

Іншими словами, дану стадію можна охарактеризувати як проведення попереднього (первинного) аналізу. Такий аналіз може проявлятися у первинній обробці даних, проведенні тих чи інших підрахунків тощо.

3. Узагальнення в моніторинговому дослідженні – полягає у фіксації спільних ознак і властивостей певного класу об'єктів, кримінологічна інформація про які була зібрана та проаналізована, а також у здійсненні переходу від одиничних, особливих її вимірювань і характеристик до загальних, тенденційних закономірностей, трендів. Отримання узагальненого знання означає більш глибоке відображення дійсності, проникнення в її сутність [8, с. 425].

Дана стадія тісно пов'язана з попередньою та полягає в поєднанні між собою проаналізованої інформації. Враховуючи зв'язок цих стадій, можливо, доречно розглядати їх в якості спільного етапу – аналізу та узагальнення отриманої інформації.

4. Оцінка – спосіб установаження значущості чого-небудь для діючого суб'єкта. У моніторингу протидії злочинності оцінка зібраної, проаналізованої й узагальненої інформації полягає у зіставленні її: а) із завданнями, які ставилися перед моніторингом, в тому числі й уточнених завдань, які коригувалися в процесі збирання інформації; б) з конкретним об'єктом управління в структурі протидії злочинності (оцінюється належність інформації); в) з критеріями об'єктивності та науковості кримінологічної інформації [8, с. 425].

Саме на цій стадії проводиться порівняння отриманих результатів з початковими припущеннями та надається відповідна узагальнена оцінка результатів кримінологічного моніторингу [9, с. 81].

Зрозуміло, що поліція, як один з центральних спеціальних суб'єктів протидії злочинності, наділена більш широким колом повноважень (ніж неурядові організації) в частині розкриття та припинення кримінальних правопорушень. Відтак, надання відповідної інформації органам та підрозділам Національної поліції дозволяє останнім оперативно відреагувати на неї та вжити ефективні заходи, спрямовані та протидію злочинності [10, с. 14].

Отже, автори навчального посібника «Кримінологія. Загальна частина» пропонують розглядати під кримінологічним моніторингом процес, що складається з чотирьох, пов'язаних між собою, стадій: збирання кримінологічної інформації; аналіз отриманої моніторингової інформації; узагальнення в моніторинговому дослідженні та оцінки.

Без сумніву, запропонований підхід є цікавим та заслуговує на увагу з боку дослідників. Ба більше, його положення можуть та повинні бути враховані під час розроблення уніфікованого документа, що передбачатиме зміст, принципи та стадії проведення кримінологічного моніторингу. Втім, на нашу думку, запропонована модель проведення кримінологічного моніторингу потребує незначних змін. Зокрема, пропонуємо диференціацію кримінологічного моніторингу, що здійснюється неурядовими організаціями, на наступні стадії:

1) підготовча – постановка цілей та завдань, визначення суб'єктів проведення кримінологічного моніторингу, методів отримання інформації тощо;

2) збирання кримінологічної інформації (пошукова);

3) первинного аналізу та узагальнення отриманої інформації;

4) оціночна.

Висновок. Підсумовуючи викладене вище зауважимо, що проведення кримінологічного моніторингу неурядовими організаціями доречно диференціювати на чотири взаємопов'язаних стадії: підготовча (визначення цілей та завдань, підбір кваліфікованих фахівців, визначення строків проведення тощо); стадія збирання кримінологічної інформації; аналіз та узагальнення отриманої інформації, оціночна стадія.

Поетапне виконання роботи на перелічених вище стадіях кримінологічного моніторингу дозволить підвищити рівень достовірності та забезпечить повноту отриманих результатів.

Перспективним напрямком подальших досліджень вважаємо аналіз принципів здійснення кримінологічного моніторингу неурядовими організаціями.

Література:

1. Орлов Ю.М., Миронюк Д. М. Кримінологічний моніторинг ефективності правового регулювання як інструмент протидії злочинності. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2014. № 6. С. 161-177.
2. Блажівський Є.М. Моніторинг протидії злочинності. *Право та державне управління*. 2013. № 1 (10). С. 98-101.
3. Шаблистий В.В. Історико-правові аспекти філософської концепції безпеки людини. *Право і суспільство*. 2012. № 5. С. 109-115.
4. Шаблистий В. В. Морально-етичні аспекти запобігання злочинності щодо дітей. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2015. № 2 (10). С. 228-236
5. Шаблистий В. В. Удосконалення кримінально-правового забезпечення поліцейської діяльності в Україні. *Вісник кримінального судочинства*. 2016. № 3. С. 112-115.
6. Литвинов О. Кримінологічний моніторинг // Вісник Кримінологічної асоціації України: сайт. URL: <https://visnikkau.webnode.com.ua/news/kriminologichnij-monitoring/> (дата звернення: 27.01.2021).
7. Shablysty V., Prymachenko V. Objectives of criminology at the current stage of development of Ukraine and in the perspective. *Scientific Bulletin of the Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs*. 2020. Special Issue № 1. P. 168-173.
8. Денисов С.Ф., Денисова Т.А., Кулик С.Г., Шеремет О.С. Кримінологія. Загальна частина. Альбом схем: *навчальний посібник*. Чернігів: ПАТ «ПВК «Десна», 2015. 658 с.
9. Шаблистий В.В., Якименко Л.Г. Запобігання проникненню заборонених предметів до установ виконання покарань: *монографія*. Дніпро: Дніпропетровський держ. ун-т внутр. справ; Ліра ЛТД, 2017. 168 с.
10. Юнін О.С. Теоретико-правові засади надання послуг працівниками поліції. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2016. № 1. С. 13-19.

References:

1. Orlov Yu.M., Myronyuk D.M. (2014). Criminological monitoring of the effectiveness of legal regulation as a tool for combating crime [Kryminolohichniy monitorynh efektyvnosti pravovoho rehulivannia yak instrument protydii zlochynnosti]. *Bulletin of the Criminological Association of Ukraine*, 6. P. 161-177. [in Ukrainian].
2. Blazhivskiy E.M. (2013). Anti-crime monitoring [Monitorynh protydii zlochynnosti]. *Law and public administration*, 1 (10). P. 98-101. [in Ukrainian].
3. Shablysty V.V. (2012). Historical and legal aspects of the philosophical concept of human security [Istoryko-pravovi aspekty filosofskoi kontseptsii bezpeky liudyny]. *Law and society*, 5. P. 109-115. [in Ukrainian].
4. Shablysty V. V. (2015). Moral and ethical aspects of crime prevention against children [Moralno-etychni aspekty zapobihannia zlochynnosti shchodo ditei]. *Bulletin of the Criminological Association of Ukraine*, 2 (10). P. 228-236. [in Ukrainian].
5. Shablysty V. V. (2016). Improvement of criminal law enforcement of police activity in Ukraine [Udoskonalennia kryminalno-pravovoho zabezpechennia politseiskoi diialnosti v Ukraini]. *Herald of criminal justice*, 3. P. 112-115. [in Ukrainian].
6. Litvinov O. (2021). Criminological monitoring [Kryminolohichniy monitorynh] // *Bulletin of the Criminological Association of Ukraine*: site. Retrieved from <https://visnikkau.webnode.com.ua/news/kriminologichnij-monitoring/> (access date: 01/27/2021). [in Ukrainian].
7. Shablysty V., Prymachenko V. (2020). Objectives of criminology at the current stage of development of Ukraine and in the perspective. *Scientific Bulletin of the Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs*. Special Issue 1. P. 168-173.
8. Denisov S.F., Denisova T.A., Kulyk S.G., Sheremet O.S. (2015). Criminology [Kryminolohiia]. General part. Album of schemes: *a study guide*. Chernihiv: PJSC "PVK "Desna". 658 p. [in Ukrainian].
9. Shablysty V.V., Yakymenko L.H. (2017). Prevention of the penetration of prohibited items into penal institutions [Zapobihannia pronyknenniu zaboronenykh predmetiv do ustanov vykonannia pokaran]: a monograph. Dnipro: Dnipropetrovsk state. University of Internal Affairs matters; Lira LTD. 168 p. [in Ukrainian].
10. Yunin O.S. (2016). Theoretical and legal principles of provision of services by police officers [Teoretyko-pravovi zasady nadannia posluh pratsivnykamy politsii.]. *Scientific Bulletin of the Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs*, 1. P. 13-19. [in Ukrainian].

УДК 342.95

DOI <https://doi.org/10.32689/2522-4603.2023.5.7>**Олена ЛИТВИН**

кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри адміністративного і кримінального права, Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара, просп. Гагаріна, 72, Дніпро, Україна, 49010

ORCID: 0000-0002-7916-1098

Olena LYTUVYN

Candidate of Juridical Sciences, Associate Professor, Associate Professor at the Department of Administrative and Criminal Law, Oles Honchar Dnipro National University, 72, Naharina Ave, Dnipro, Ukraine, 49010

ORCID: 0000-0002-7916-1098

МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ДІЯЛЬНОСТІ ПОЛІЦІЇ В КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПУБЛІЧНОЇ БЕЗПЕКИ**INTERNATIONAL EXPERIENCE OF POLICE ACTIVITY IN THE CONTEXT OF PUBLIC SECURITY**

Стаття присвячена аналізу міжнародного досвіду діяльності поліції в контексті забезпечення публічної безпеки. В роботі розглядаються особливості реформування правоохоронних органів у розвинутих країнах світу, на негативних прикладах, таких як Китайська народна республіка та Кореїська народна республіка, а також позитивних (США, Великобританія, Італія). Зокрема, в статті аналізуються стратегії та підходи до модернізації поліції, урахування історичних та культурних особливостей кожної країни. Обговорюється важливість адаптації міжнародного досвіду до конкретних потреб та умов українського суспільства. Здійснюється аналіз пріоритетів та завдань поліції в кожній з досліджуваних країн, а також їх вплив на практичну реалізацію прав та свобод громадян. Робота закликає до уважного вивчення міжнародного досвіду та врахування його позитивних і негативних аспектів для ефективного розвитку поліцейських органів в Україні. У роботі розглядаються ключові аспекти модернізації поліції, включаючи стратегії та методи, що застосовуються для забезпечення публічної безпеки. Висвітлюються особливості функціонування правоохоронних органів у контексті політичних та соціокультурних реалій кожної країни. Автори наголошують на необхідності адаптації зарубіжного досвіду до внутрішніх потреб і специфіки українського суспільства. Робота спрямована на вивчення позитивних та негативних аспектів міжнародного досвіду для ефективного розвитку системи правопорядку в Україні. Результати аналізу міжнародного досвіду діяльності поліції у контексті забезпечення публічної безпеки свідчать про важливість врахування унікальних особливостей кожної країни під час реформування правоохоронної системи. Поліція різних країн має відмінності у своєму завданні, структурі та методах роботи, обумовлені політичним, культурним та історичним контекстом. Важливо враховувати ці відмінності при запозиченні зарубіжного досвіду для побудови ефективної системи правопорядку в Україні. Однак необхідно також зосередитися на збереженні та захисті прав та свобод громадян, що є невід'ємною складовою успішної поліцейської роботи.

Ключові слова: Національна поліція України, публічна безпека, міжнародний досвід, стратегії поліцейської діяльності, правопорядок, запобігання злочинності.

The article is devoted to the analysis of international experience of police activities in the context of public security. The paper examines the peculiarities of law enforcement reform in developed countries, using negative examples, such as the People's Republic of China and the Democratic People's Republic of Korea, as well as positive ones (the United States, the United Kingdom, Italy). In particular, the article analyzes strategies and approaches to police modernization, taking into account the historical and cultural characteristics of each country. The importance of adapting international experience to the specific needs and conditions of Ukrainian society is discussed. The author analyzes the priorities and tasks of the police in each of the countries studied, as well as their impact on the practical realization of citizens' rights and freedoms. The paper calls for a careful study of international experience and consideration of its positive and negative aspects for the effective development of police agencies in Ukraine. The paper examines key aspects of police modernization, including strategies and methods used to ensure public safety. The peculiarities of the functioning of law enforcement agencies in the context of political and socio-cultural realities of each country are highlighted. The authors emphasize the need to adapt foreign experience to the internal needs and specifics of Ukrainian society. The work is aimed at studying the positive and negative aspects of international experience for the effective development of the law enforcement system in Ukraine. The results of the analysis of international experience of police activities in the context of public security demonstrate the importance of taking into account the unique characteristics of each country when reforming the law enforcement system. The police in different countries have different tasks, structures and methods of work due to their political, cultural and historical context. It is important to take these differences into account when borrowing foreign experience to build

an effective law enforcement system in Ukraine. However, it is also necessary to focus on preserving and protecting the rights and freedoms of citizens, which is an integral part of successful policing.

Key words: National Police of Ukraine, public security, international experience, police strategies, law and order, crime prevention.

Постановка проблеми. Під час останніх десятиліть в умовах глобалізації та зростаючої складності внутрішніх і зовнішніх загроз безпеці, актуальність вивчення міжнародного досвіду діяльності поліції набуває особливого значення для розробки ефективних стратегій забезпечення публічної безпеки в Україні. Наукове дослідження зосереджене на аналізі підходів та практик роботи поліційних органів у різних країнах світу з метою виявлення перспектив та рекомендацій для покращення функціонування правоохоронних структур в українському контексті. Забезпечення публічної безпеки є однією з ключових функцій держави, особливо в умовах сучасних глобальних викликів та загроз. У зв'язку з цим, розуміння та вивчення міжнародного досвіду діяльності поліції стає необхідним для удосконалення системи правоохоронних органів. Проте існують певні проблеми, пов'язані з адаптацією зарубіжного досвіду до умов української дійсності, такі як історичні, культурні та інституційні відмінності між країнами. Тому актуальним стає вивчення та аналіз цих проблем з метою знаходження оптимальних шляхів адаптації міжнародного досвіду діяльності поліції до умов сучасної України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Загальносвітовий досвід функціонування поліції був предметом досліджень науковців, серед яких можна відзначити Г. Карплюка, К. А. Карчевського, В. О. Климкова, М. С. Городецької, С. М. Гусарова, О. О. Джураєва, М. М. Добкіна, Д. Г. Заброди, К. В. Коваленка, А. Т. Комзюка, С. П. Кондракова, А. М. Колодія, В. В. Копейчикова, Ю. Ф. Кравченка та інших. Однак для подальших досліджень важливим є аналіз зарубіжного досвіду організації та функціонування регіональних підрозділів поліції як ключового суб'єкта забезпечення правопорядку, а також можливостей його адаптації та впровадження в Україні.

Мета. Метою цієї статті є проведення аналізу міжнародного досвіду діяльності поліції в контексті забезпечення публічної безпеки з метою виявлення його особливостей, можливостей та перспектив для впровадження в українські умови. Через ретельне вивчення досвіду різних країн, стаття має на меті визначити оптимальні підходи та стратегії в роботі правоохоронних органів з метою покращення ситуації з публічною безпекою в Україні.

Виклад основного матеріалу. Поліція в різних країнах може використовувати

різні стратегії для забезпечення публічної безпеки. До них відносяться превентивна поліція, яка спрямована на запобігання злочинності шляхом розвитку співпраці з громадськістю та використанням аналітичних методів передбачення злочинності; реактивна поліція, яка зосереджена на розслідуванні злочинів та покаранні винних; інклюзивна поліція, що ставить за мету покращення взаємодії між поліцією та різними групами населення.

Поліція використовує різні тактики та методи для забезпечення публічної безпеки, зокрема патрулювання вулиць та площ, встановлення контрольних пунктів, ведення оперативних заходів та розслідування злочинів. Крім того, поліція активно працює над вдосконаленням методів профілактики злочинності, використовуючи для цього програми партнерства з громадськістю, програми зайнятості молоді та інші ініціативи.

Шляхом адаптації міжнародного досвіду, зокрема щодо реформування поліції, можна значно покращити ефективність органів державної влади. Проте варто враховувати історичні, культурні та соціальні особливості країни. Це допоможе побудувати модель поліції, що відповідає європейським стандартам, забезпечити високий рівень довіри громадян до правоохоронних органів та захистити права та свободи людей. Аналізуючи досвід Польщі, слід зазначити важливість самостійного вибору шляху реформ. Україні варто враховувати різні підходи до покращення роботи поліції, зокрема у використанні заходів навчання та мотивації кадрів. Таким чином, актуальним стає дослідження іноземного досвіду в організації роботи поліції з метою успішного впровадження реформ у вітчизняних умовах.

Але не всі приклади є позитивними. Так, наприклад, Китайська Народна Республіка та Корейська Народна Республіка, привернули увагу міжнародної спільноти своїм успіхом у реформуванні правоохоронних органів. У Китаї оновлення Міністерства Громадської Безпеки розпочалося значно пізніше, ніж економічні реформи, переходячи на ринкові відносини. Китайські правоохоронці в основному зосереджені на захисті державного устрою та інтересів держави, а не на захисті прав та інтересів громадян [2, с. 73]. Законодавство в Китаї дозволяє поліцейським вико-

нувати широкий спектр завдань, включаючи діяльність в органах державної безпеки, установах покарань, протипожежному нагляді та судовій системі.

У Кореї, згідно зі звітом ООН, з 2015 року щодо прав людини, ключовим елементом політичної системи є великий апарат безпеки, який використовує методи стеження, примусу та насильства для стримування будь-яких форм опозиції [1, с.25]. Публічні страти та насильницькі заборони до виправних таборів є основними інструментами забезпечення повного підкорення громадянства.

Досвід Сполучених Штатів Америки у сфері діяльності поліції та забезпечення публічної безпеки є комплексним і багатограним, оскільки країна має довгу історію реформ у правоохоронній системі. Цей досвід включає різноманітні підходи до поліцейської роботи, зміцнення взаємодії з громадою, використання новітніх технологій та методів для підвищення ефективності роботи поліції, а також розвиток стратегій для боротьби зі злочинністю і тероризмом. Нижче наведено кілька ключових аспектів:

1. Ком'юніті полісінг (Поліцейська робота, орієнтована на співпрацю з громадою) [3, с. 39]. Цей підхід зосереджений на будівництві позитивних відносин між поліцією та громадськістю, що обслуговується, з метою підвищення взаємної довіри та ефективності у боротьбі зі злочинністю. Поліцейські працівники включені в життя громад, у яких вони працюють, що допомагає їм краще розуміти і вирішувати місцеві проблеми.

2. Використання новітніх технологій. Американська поліція активно впроваджує інноваційні технології, такі як системи відеоспостереження, дрони, програмне забезпечення для аналізу даних злочинності, що дозволяє збільшити ефективність роботи та оперативно реагувати на злочини.

3. Реформи поліції. В останні роки у США було ініційовано низку реформ поліції, спрямованих на підвищення прозорості, підзвітності та ефективності правоохоронних органів. Це включає використання камер, прикріплених до форми поліцейських, посилення тренінгів, зокрема з питань дотримання прав людини, та розробку нових стратегій у відповідь на критику щодо перевищення повноважень.

4. Боротьба з тероризмом. Після терористичних атак 11 вересня 2001 року, США значно зміцнили зусилля у сфері боротьби з тероризмом, включаючи зміцнення співпраці між федеральними, штатовими та місцевими правоохоронними органами, а також впрова-

дження заходів для підвищення громадської безпеки.

5. Програми превентивної діяльності. США також реалізують програми, спрямовані на попередження злочинності, зокрема через освітні проєкти, співпрацю зі школами, соціальними службами та громадськими організаціями для вирішення кореневих причин злочинності.

Поліція США стикається з викликами, зокрема з обвинуваченнями в расовій упередженості, перевищенні повноважень та недостатньою відповідальністю. Ці питання привертають увагу до необхідності подальших реформ та підвищення стандартів професіоналізму в правоохоронних органах.

Досвід США у сфері поліцейської діяльності та забезпечення публічної безпеки є предметом постійного аналізу та дискусій, як в країні, так і за її межами, з метою вдосконалення правоохоронної системи та забезпечення балансу між безпекою та правами людини.

Досвід Великобританії у діяльності поліції в контексті забезпечення публічної безпеки є унікальним і відрізняється від багатьох інших країн завдяки її історії, правовій системі та підходах до поліцейської роботи. Великобританія славиться своїм підходом "поліція зі згоди громади", де основна легітимність поліції походить не з влади держави, а з згоди та підтримки громадянами їхньої діяльності. Цей підхід сприяє більшій довірі та співпраці між поліцією та громадою, зменшуючи залежність від сили та зброї. Більшість британських поліцейських не носять вогнепальну зброю в повсякденних обставинах, що є значною відмінністю від багатьох інших країн. Але питання безпеки поліцейських та їхньої здатності ефективно реагувати на збройні загрози залишається предметом дебатів.

Великобританія була однією з перших країн, яка почала широко використовувати камери на тілі поліцейських, що допомагає забезпечити прозорість та відповідальність у діяльності поліції. Використання цих камер призвело до зменшення скарг на поліцейських та підвищення довіри громадян.

Британська поліція активно працює над превентивними програмами, спрямованими на запобігання злочинності, а не лише на її придушення. Значна увага приділяється роботі з молоддю, соціальним службам та іншим організаціям для вирішення проблем, що можуть призвести до злочинності.

Поліція Великобританії постійно переглядає та адаптує свої методи роботи для відпо-

віді на сучасні виклики, включаючи тероризм, кіберзлочинність та міжнародну злочинність. Питання расизму, дискримінації та надмірного використання сили залишаються актуальними, що вимагає постійної уваги та дій для їх вирішення. Досвід Великобританії в галузі поліцейської діяльності підкреслює важливість згоди громади, превентивних заходів та обмеженого використання сили для забезпечення публічної безпеки. Незважаючи на успіхи, постійні виклики вимагають адаптації та реформ.

Німеччина вирізняється своїм децентралізованим підходом до поліцейської роботи, який передбачає велику міру самостійності поліції на рівні федеральних земель. Німеччина має 16 федеральних земель, кожна з яких має свою власну поліцейську силу з відповідальністю за забезпечення публічної безпеки на своїй території. Крім земельних поліцейських сил, існують федеральні агенції, такі як Федеральна поліція (Bundespolizei), яка займається охороною кордонів, залізничним та авіаційним транспортом, та Федеральне кримінальне відомство (ВКА), що відповідає за боротьбу з організованою злочинністю та міжнародним тероризмом [4]. Поліцейські в Німеччині проходять ретельну професійну підготовку, яка включає як теоретичні заняття, так і практичну підготовку. Це сприяє високому рівню професіоналізму та компетентності. Велика увага приділяється етичним аспектам роботи поліції та дотриманню прав людини. Німеччина слідує строгим правилам щодо використання сили поліцією, які вимагають, щоб застосування сили було пропорційним та необхідним. Інциденти з використанням сили ретельно документуються та перевіряються, щоб забезпечити відповідальність. Німеччина також активно впроваджує стратегії ком'юніті-полісінгу, спрямовані на зміцнення взаємодії та співпраці між поліцією та громадою. Особлива увага приділяється профілактичним програмам та ініціативам, які мають на меті запобігання злочинності, зокрема серед молоді.

Італійська поліцейська система характеризується наявністю кількох органів з різними функціями та компетенціями, що працюють як на національному, так і на місцевому рівнях для забезпечення правопорядку та безпеки громадян.

Основні поліцейські сили в Італії включають:

1. Поліція державної безпеки (Polizia di Stato) – це національна поліція, яка займається забезпеченням публічної безпеки та порядку, контролем дорожнього руху, бороть-

бою з наркотиками, тероризмом та організованою злочинністю.

2. Карабінери (Carabinieri) – військовий корпус з поліцейськими функціями, що входить до складу Збройних сил Італії. Вони виконують широкий спектр завдань, включаючи розслідування тяжких злочинів, підтримку громадського порядку та виконання спеціальних операцій.

3. Фінансова гвардія (Guardia di Finanza) – спеціалізується на боротьбі з фінансовими злочинами, включаючи ухилення від сплати податків, контрабанду та відмивання грошей. Вони також займаються моніторингом економічної діяльності та дотриманням митних правил [4].

Італія зіткнулася з рядом викликів у сфері публічної безпеки, зокрема з організованою злочинністю, яка має глибокі корені в суспільстві, особливо в південних регіонах країни. Мафіозні угруповання, такі як Коза Ностра, Ндрангета та Каморра, мають значний вплив і є серйозним викликом для правоохоронних органів. У відповідь на ці виклики, італійська поліція застосовує різноманітні стратегії, включаючи розвідувальну діяльність, використання передових технологій та міжнародне співробітництво з правоохоронними агентствами інших країн. Також значна увага приділяється превентивним заходам, спрямованим на зменшення злочинності та підвищення рівня довіри між поліцією та громадою. Італійська поліція стикається з необхідністю балансувати між забезпеченням безпеки та захистом громадянських прав і свобод. В останні роки було зроблено значні зусилля для підвищення прозорості та підзвітності поліцейських сил, а також для зміцнення взаємодії з громадськістю. Загалом, італійський досвід у сфері діяльності поліції та забезпечення публічної безпеки є цінним прикладом комплексного підходу до боротьби зі злочинністю, який враховує як необхідність реагування на поточні виклики, так і важливість довгострокової превентивної роботи.

Українська поліція може вивчати та адаптувати кращі практики зарубіжних країн у сфері діяльності поліції для забезпечення публічної безпеки. Це може включати різноманітні аспекти, від управління та стратегій до технологій та методів залучення громади. Так, залучення громади до забезпечення безпеки, співпраця поліції з місцевими громадами для ідентифікації та вирішення проблем допоможе у розробці програм співпраці, які б сприяли довірі та відкритому діалогу між поліцією та громадянами, аналогічно до досвіду Великобританії чи США. Наступним

кроком є покращення якості підготовки поліцейських, з акцентом на етиці, правах людини та методах деескалації шляхом впровадження комплексних навчальних програм з найкращих практик країн, таких як Німеччина, де велика увага приділяється професійній етиці та правах людини. Важливим є застосування сучасних технологій для покращення ефективності поліцейської роботи, наприклад, введення тілесних камер, систем відеоспостереження та аналітичних інструментів для збору та аналізу даних, схоже на практики в США та Великобританії [6, с. 50]. Також необхідним є забезпечення високого рівня прозорості та відповідальності в діяльності поліції.

Адаптація та запозичення міжнародного досвіду може допомогти українській поліції підвищити ефективність своєї роботи, зміцнити довіру громадян та покращити загальний рівень публічної безпеки в країні. Важливо враховувати специфіку українського контексту при адаптації зарубіжних практик, щоб забезпечити їхню максимальну ефективність та відповідність місцевим потребам.

Висновки. Отже, міжнародний досвід діяльності поліції вказує на різноманітні підходи до забезпечення публічної безпеки в різних країнах світу. Підходи до організації та функціонування поліцейських органів суттєво відрізняються в залежності від історичного, культурного, та політичного контексту кожної країни. Деякі країни, як от Китай та Північна Корея, встановлю-

ють високий пріоритет захисту державних інтересів та підкорення громадянства, що може суперечити правам та свободам окремих осіб. Важливо враховувати позитивний та негативний досвід інших країн при розробці стратегій забезпечення публічної безпеки в Україні. Необхідно підходити до впровадження міжнародного досвіду з урахуванням особливостей українського суспільства та інших внутрішніх факторів. Важливим аспектом є поєднання міжнародного досвіду з урахуванням національних історичних, культурних та соціально-економічних особливостей України для ефективного реформування поліцейських органів. Під час адаптації зарубіжного досвіду слід уникати бездумного копіювання моделей, а замість цього акцентувати увагу на конкретних потребах та проблемах українського суспільства. Поліція повинна бути спроможною ефективно захищати права та свободи громадян, забезпечувати публічний порядок та боротися зі злочинністю, зберігаючи при цьому високий рівень довіри населення. Політична воля, національне обговорення та підтримка громадськості є ключовими факторами у впровадженні реформ поліції, які спрямовані на покращення забезпечення публічної безпеки. Подальше дослідження міжнародного досвіду та його впливу на розвиток поліцейських органів в Україні є важливим напрямком для подальших наукових робіт та практичних заходів.

Література:

1. Зарубіжний досвід організації взаємодії поліції з органами місцевого самоврядування в контексті децентралізації державної влади : науково-методичні рекомендації / К.Л. Бугайчук, В.А. Гузь, І.О. Святкум та ін. Харків : ХНУВС, 2015. 44 с.
2. Кондратьєв Я.Ю. Міжнародна поліцейська енциклопедія: у 10 т. / відп. ред. Ю.І. Римаренко, Я.Ю. Кондратьєв, В.Я. Тацій. Київ: Концерн «Видавничий Дім «Ін Юре», 2005. Т. 2: Права людини у контексті поліцейської діяльності. 687 с.
3. Майстренко М.М. Імплементация концепції Community policing: від філософської доктрини до дієвого стратегічного напрямку. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. 2017. № 2(44). С. 39–46.
4. Про Європейський кодекс поліцейської етики: рекомендація Rec (2001) 10 Комітету Міністрів державам-учасницям Ради Європи (Ухвалена Комітетом міністрів 19 вересня 2001 р. на 765-му засіданні заступників міністрів). URL: <https://pravo.org.ua/files/Criminal%20justice/rec1.pdf>
5. Про Національну поліцію : Закон України від 02 липня 2015 р. № 580-VIII. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/580-19/paran5#n5>
6. Римаренко Ю.І. Антологія міжнародного поліцейського права. (Історія. Предмет. Методи. Норми. Класифікація): у 2 т. / за заг. ред.: Ю.І. Римаренка, В.В. Коваленка, О.М. Бандурки. Від камералістики до поліцейстики. Херсон: Айлан, 2010. 87 с.

References:

1. Buhachuk, K. L., Huz, V. A., Sviatokum, I. O., et al. (2015). Zarubizhnyi dosvid orhanizatsii vzaiemodii politzii z orhanamy mistsevoho samovriaduvannia v konteksti detsentralizatsii derzhavnoi vlady: naukovometodychni rekomendatsii [Foreign experience of police interaction with local self-government bodies in the context of state power decentralization: Scientific and methodological recommendations]. Kharkiv, Ukraine: KhNUVS. [in Ukrainian].

2. Kondratiiev, Ya. Yu., Rymarenko, Yu. I., & Tatsii, V. Ya. (Eds.). (2005). Mizhnarodna politsiiska entsyklopediia: u 10 t. [International Police Encyclopedia: in 10 vols.]. Vol. 2: *Prava liudyny u konteksti politsiiskoi diialnosti [Human rights in the context of police activity]. Kyiv, Ukraine: Concern "Vydavnychiy Dim "In Yure". [in Ukrainian].
3. Maistrenko, M. M. (2017). Implementatsiia kontseptsii Community policing: vid filosofskoi doktryny do diievoho stratehichnoho napriamu [Implementation of the Community policing concept: From philosophical doctrine to an effective strategic direction]. Naukovyi visnyk Lvivskoho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav, (2)(44), 39–46. [in Ukrainian].
4. Pro Yevropeiskyi kodeks politsiiskoi etyky [About the European Code of Police Ethics], Recommendation Rec (2001). 10 of the Committee of Ministers to member states of the Council of Europe (Adopted by the Committee of Ministers on 19 September 2001 at the 765th meeting of the Ministers' Deputies). Retrieved from <https://pravo.org.ua/files/Criminal%20justice/rec1.pdf> [in Ukrainian].
5. Zakon Ukrainy Pro Natsionalnu politsiiu [About the National Police], Zakon Ukrainy vid 02 lypnia 2015 r. № 580-VIII. Retrieved from <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/580-19/paran5#n5> [in Ukrainian].
6. Rymarenko, Yu. I., Kovalenko, V. V., & Bandurka, O. M. (Eds.). (2010). Antolohiia mizhnarodnoho politsiiskoho prava. (Istoriia. Predmet. Metody. Normy. Klasyfikatsiia): u 2 t. [Anthology of international police law. (History. Subject. Methods. Norms. Classification): in 2 vols.]. Vol. 1: Vid kameralistyky do politsiistyky [From cameralistics to police science]. Kherson, Ukraine: Aylan. [in Ukrainian].

УДК 340.12

DOI <https://doi.org/10.32689/2522-4603.2023.5.8>**Людмила РУСАЛЬ**

кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри права, Львівський інститут Міжрегіональної Академії управління персоналом, вул. І. Мазепи, 29, Львів, Україна, 79059
ORCID: 0000-0002-3366-9953

Liudmyla RUSAL

Candidate of Juridical Sciences, Associate Professor, Associate Professor at the Department of Law, Lviv Institute of the Interregional Academy of Personnel Management, 29, I. Mazepa St, Lviv, Ukraine, 79059
ORCID: 0000-0002-3366-9953

ОСОБЛИВОСТІ НАДАННЯ СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИМ ОСОБАМ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

FEATURES OF PROVIDING SOCIAL AND LEGAL ASSISTANCE INTERNALLY DISPLACED PERSONS IN UKRAINE UNDER THE CONDITIONS OF THE STATE OF MARTIAL

У статті застосовано науково-методологічний підхід до аналізу надання Україною, як демократичною і правовою державою, соціально-правової допомоги внутрішньо переміщеним особам під час війни, що забезпечує гарантії громадянам правового захисту та соціальної підтримки. **Мета роботи.** Метою статті є поглиблення дослідження особливостей надання соціально-правової допомоги внутрішньо переміщеним особам в Україні в умовах воєнного стану через впровадження системи заходів, спрямованих на повернення особи до активного життя на основі соціалізації, реабілітації та інтегрування у нових умовах життєдіяльності.

Методологія. У запропонованій статті особливу увагу приділено аналізу аспектів практичної реалізації соціально-правової допомоги внутрішньо переміщеним особам через діяльність державного Координаційного центру з надання правової допомоги, правничих об'єднань, громадських організацій, волонтерських рухів. **Наукова новизна.** Доведено, що в межах праворозуміння, розв'язання проблематики забезпечення прав і свобод людини і громадянина під час воєнних дій держава повинна дотримуватися міжнародних стандартів і норм реалізації соціально-правових гарантій громадян, зокрема ВПО, що допоможе забезпечити правопорядок, уникнути гуманітарної кризи та еміграції населення, а також, мінімізувати психологічне перенавантаження осіб, що зазнали фізичних і моральних травм. **Висновки.** Україна сьогодні протистойть безпринципному ворогу, що порушує не лише офіційні правила ведення війни, а й міжнародні стандарти, норми та права людини.

Стикнувшись з масштабною проблемою соціально-правового забезпечення внутрішньо переміщених осіб, держава оперативнo реагуючи на ситуацію, вносить зміни до законодавства, приймає нормативні акти для повноцінної реалізації, гарантованих Конституцією України, основоположних прав та свобод людини і громадянина.

Державні служби, громадські організації, волонтерські рухи – усі працюють у правовій площині воєнного стану з метою збереження життя і здоров'я громадян та забезпечення їх правомірної життєдіяльності.

Ключові слова: внутрішньо переміщені особи, соціальна допомога, правова допомога, права людини.

The article applies a scientific-methodological approach to the analysis of the provision by Ukraine, as a democratic and legal state, of social and legal assistance to internally displaced persons during the war, which provides guarantees to citizens of legal protection and social support. **The goal of the work.** The purpose of the article is to deepen the study of the specifics of providing social and legal assistance to internally displaced persons in Ukraine under martial law through the implementation of a system of measures aimed at returning a person to an active life based on socialization, rehabilitation and integration into new living conditions.

Methodology. In the proposed article, special attention is paid to the analysis of aspects of the practical implementation of social and legal assistance to internally displaced persons through the activities of the state Coordination Center for the provision of legal assistance, legal associations, public organizations, and volunteer movements. **Scientific novelty.** It has been proven that within the limits of legal understanding, solving the problem of ensuring the rights and freedoms of a person and a citizen during hostilities, the state must adhere to international standards and norms for the implementation of social and legal guarantees of citizens, in particular IDPs, which will help ensure law and order, avoid a humanitarian crisis and emigration of the population, as well as to minimize the psychological overload of persons who have suffered physical and moral injuries. **Conclusions.** Today, Ukraine is facing an unprincipled enemy that violates not only the official rules of warfare, but also international standards, norms and human rights.

Faced with a large-scale problem of social and legal support for internally displaced persons, the state promptly reacts to the situation, makes changes to the legislation, adopts normative acts for the full implementation of the fundamental rights and freedoms of a person and a citizen, guaranteed by the Constitution of Ukraine.

State services, public organizations, volunteer movements – all work in the legal sphere of martial law with the aim of preserving the life and health of citizens and ensuring their lawful livelihood.

Key words: internally displaced persons, social assistance, legal assistance, human rights.

Постановка проблеми. Реалії війни росії проти України призводять до актуалізації проблеми соціально-правової допомоги громадянам, що вимушені полишати власні домівки та набувати статусу внутрішньо переміщених осіб (ВПО). З цією проблемою ми стикнулися ще у 2014 році, але з початком повномасштабного вторгнення ворога значно зростає кількість осіб, що невідкладно потребують підтримки держави, волонтерських служб і населення, загалом.

Як бачимо, наш ворог безпринципний і нехтує не тільки міжнародними нормами і правилами ведення війни, але й жорстоко та цинічно порушує основоположні права людини та умови співіснування людства. Тому наша держава повинна максимально підтримувати наших громадян, створюючи гідні умови для їх життя і розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Для всебічного аналізу і осмислення вказаної проблематики доцільно опиратися на міжнародні та внутрішні нормативно-правові акти, а також, на теоретико-методологічний потенціал праць вітчизняних і зарубіжних учених-юристів психологів, соціологів, які приділяють значну увагу проблемам внутрішньо переміщених осіб, зокрема, під час воєнного стану, а саме: І. Білик, О. Кравченко, О. Чуйко, К. Чупіна.

В межах праворозуміння та проблематики забезпечення прав і свобод людини їх наукові концепції повинні сприяти розвитку нормативно-правової бази, суспільних стандартів до формування системи захисту прав внутрішньо переміщених осіб.

Метою статті є поглиблення дослідження особливостей надання соціально-правової допомоги внутрішньо переміщеним особам в Україні в умовах воєнного стану.

Виклад основного матеріалу. Зауважимо, що законодавство дає чітке визначення поняття і категорії «внутрішньо переміщена особа». Існує думка, що доцільно вживати термін «вимушено переміщена особа», але ми послуговуватимемося офіційним категоріальним апаратом.

Внутрішньо переміщеною особою є громадянин України, іноземець або особа без громадянства, яка перебуває на території України на законних підставах та має право на постійне проживання в Україні, яку зму-

сили залишити або покинути своє місце проживання у результаті або з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації, повсюдних проявів насильства, порушень прав людини та надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру [1].

Координаційний центр з надання правової допомоги зазначає, що внутрішньо переміщені особи – це люди, які залишили свої домівки, рятуючись від небезпеки, але не перетнули міжнародний кордон, а залишилися на території рідної країни. ВПО перебувають під законним захистом свого уряду. Вони зберігають усі права та захист згідно з міжнародним законодавством з прав людини [2].

Україна як демократична і правова держава гарантує своїм громадянам правовий захист та соціальну підтримку. За умов воєнного стану кількість осіб, потребуючих такої допомоги невідкладно зростає. Головним завданням держави є забезпечення основоположних прав і свобод людини і громадянина, відповідно до внутрішніх норм і міжнародних стандартів.

Статус ВПО можуть отримати люди, які вимушено покинули домівки, але перебувають в Україні. Онлайн-послугою можуть скористатися українці із ID-карткою чи біометричним закордонним паспортом у Дії. Щоб скористатися послугою офлайн, потрібно стати на облік в одному з цих регіонів [3].

Як бачимо, процедуру отримання статусу ВПО намагаються спростити, щоб уникнути зайвого бюрократизму в надзвичайних умовах і мінімізувати психологічне перенавантаження осіб, що і так зазнали фізичних і моральних травм.

Соціальна допомога – система заходів, спрямованих на повернення особи до активного життя та праці, відновлення соціального статусу і формування в особи якостей, установок щодо пристосування до умов нормальної життєдіяльності шляхом правового і матеріального захисту її існування, підготовки до самообслуговування з формуванням здатності до пересування і спілкування, повсякденних життєвих потреб тощо [4].

Основним завданням соціальної допомоги повинно бути не матеріальне «утримання» особи, а підтримка з метою активної соціалі-

зації і адаптації до нових умов життя. Навіть у найважчих умовах людина повинна мобілізуватися фізично і морально та почати максимально забезпечувати свою життєдіяльність.

Як зазначає І. Білик, соціальна допомога – це одна з основних форм підтримки суспільством осіб, чиє матеріальне становище не відповідає загальноприйнятому рівню забезпечення або є нижчим межі забезпеченості, визначеної законодавством. Соціальна допомога буває державною, благодійною, гуманітарною, грошовою або натуральною тощо. Державна допомога – це гарантований саме державою рівень матеріальної підтримки громадян (грошова виплата) [5].

Щодо ВПО, то сьогодні в Україні активно діє надання гуманітарної допомоги. Її (допомогу) забезпечують міжнародні благодійні організації і фонди, волонтерські організації і рухи, а також, населення загалом.

Гуманітарні хаби надають не тільки матеріальну допомогу, а й сприяють працевлаштуванню осіб з числа ВПО, здійснюють консультативну допомогу з питань безпечної соціалізації.

В Україні діє Національна соціальна сервісна служба, яка сьогодні активно вирішує питання підтримки ВПО. На спеціальному сайті Служби у розділі «Допомога ВПО» зазначається, що 11 липня 2023 року Уряд прийняв постанову «Деякі питання підтримки внутрішньо переміщених осіб», яка вносить зміни до порядку призначення виплат на проживання для ВПО.

За цією Постановою:

- посилюється фокус на тих, хто знаходиться в складних життєвих обставинах;
- автоматично з 1 серпня продовжуються виплати на пів року;
- виплати здійснюються саме внутрішньо переміщеним особам, а не тим, хто виїжджав жити за кордон, чи повернувся до дому;
- запроваджуються виплати для дітей ВПО, які народилися вже після переміщення [6].

Як бачимо, питання соціальної підтримки і допомоги ВПО держава намагається чітко врегулювати та скорегувати згідно вимог часу, адже, якщо на початку повномасштабного вторгнення росії ця процедура була дещо хаотичною і не повністю врегульованою через стрімкий ріст кількості ВПО, то сьогодні ми бачимо чіткий алгоритм дій щодо ВПО. Це, в першу чергу, сприяє належній соціальній підтримці громадян, а також, мінімізації незаконних маніпуляцій для отримання допомоги.

Щодо безоплатної правничої допомоги, то вона гарантується державою та повністю або частково надається за рахунок коштів Державного бюджету України, місцевих бюджетів та інших джерел.

Безоплатна правничка допомога поділяється на первинну та вторинну. Право на безоплатну первинну правничу допомогу мають усі особи, які перебувають під юрисдикцією України. Безоплатна первинна правничка допомога включає, зокрема, такі види правових послуг:

- 1) надання правової інформації;
- 2) надання консультацій і роз'яснень з правових питань;
- 3) складення заяв, скарг та інших документів правового характеру (крім документів процесуального характеру);
- 4) надання допомоги в забезпеченні доступу особи до вторинної правової допомоги та медіації.

Право на безоплатну вторинну правничу допомогу мають категорії осіб, що визначені статтею 14 Закону України «Про безоплатну правничу допомогу» [7].

Безоплатна вторинна правничка допомога включає такі види правових послуг [8]:

- 1) захист;
- 2) здійснення представництва інтересів осіб, що мають право на безоплатну вторинну правничу допомогу, в судах, інших державних органах, органах місцевого самоврядування, перед іншими особами;
- 3) складення документів процесуального характеру.

Міністерство юстиції України зазначає, що з 2017 року всі внутрішньо переміщені особи, а також особи, які подали заяву на отримання довідки ВПО, отримали право на БВПД. Тобто ці категорії населення можуть скористатися послугами юристів або адвокатів, які залучаються до надання безоплатної вторинної правової допомоги. Зокрема, для захисту та представництва інтересів у судах, складення документів процесуального характеру.

Для отримання безоплатної вторинної правової допомоги внутрішньо переміщені особи мають подати такі документи:

- паспорт або інший документ, що посвідчує особу;
- реєстраційний номер облікової картки платника податків такої особи та/або її представника, опікуна, піклувальника;
- довідку про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи [8].

Правничка допомога, якої потребують ВПО надзвичайно різноманітна і охоплює не лише консультативні питання щодо соціальних гарантій.

На жаль, часто внутрішньо переміщені особи стають жертвами злочинних дій, афер,

пов'язаних з виїздом за кордон, орендою житла, працевлаштування. Часто люди опиняються в трудовому, сексуальному рабстві і потребують нагальної допомоги.

Щоб уникнути таких ситуацій, для надання правничої підтримки ВПО, починаючи з самого їх прибуття до нового місця проживання, вже на залізничних вокзалах створені безоплатні волонтерські консультативні пункти щодо соціально-правових питань.

Україна співпрацює з іншими державами, міжнародними організаціями з метою запобігання виникненню передумов вимушеного внутрішнього переміщення осіб, захисту та дотримання прав і свобод внутрішньо переміщених осіб, створення та підтримання умов, що дають змогу таким особам добровільно, в безпечних умовах та з гідністю повернутися до покинутого місця проживання, або умов для інтеграції внутрішньо переміщених осіб за новим місцем проживання в Україні. Міжнародним донорам, що роблять внесок у програми допомоги для внутрішньо переміщених осіб, надається сприяння в прискоренні імпорту гуманітарних вантажів. Міжнародна гуманітарна, благодійна, технічна та будь-яка інша безповоротна допомога, що надається внутрішньо переміщеним особам, звільняється від оподаткування та митних платежів [9].

Безперечно, варто згадати про важливість вчасного надання психологічної допомоги ВПО.

Основна мета психологічної допомоги – допомогти людям зрозуміти, прийняти та ефективно впоратися зі своїми емоціями,

життя і здоров'я громадян та забезпечення їх правомірної життєдіяльності.

думками та життєвими ситуаціями. Це може бути корисно як у випадку тимчасових емоційних стресів, так і в більш складних психологічних проблемах, наприклад, депресії, тривожності, травми чи втрати [10].

Як зазначає О. Кравченко, заклади вищої освіти теж здійснюють потужну волонтерську діяльність: збір продуктів, засобів гігієни, одягу, медикаментів, дитячого харчування. Кожен заклад має накопичений унікальний досвід допомоги постраждалим від наслідків війни, тим самим розширюють соціальну місію в умовах сьогодення [11, с. 251-254].

Міністерство з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України на своєму офіційному сайті подає перелік сервісів, які надають безкоштовну психологічну допомогу: «ВартоЖити», «Національна психологічна асоціація», «Розкажи мені», «Людина в біді» та цілодобова Гаряча лінія [12].

Висновки. Україна сьогодні протистоїть безпринципному ворогу, що порушує не лише офіційні правила ведення війни, а й міжнародні стандарти, норми та права людини.

Стикнувшись з масштабною проблемою соціально-правового забезпечення внутрішньо переміщених осіб, держава оперативно реагуючи на ситуацію, вносить зміни до законодавства, приймає нормативні акти для повноцінної реалізації, гарантованих Конституцією України, основоположних прав та свобод людини і громадянина.

Державні служби, громадські організації, волонтерські рухи – усі працюють у правовій площині воєнного стану з метою збереження

Література:

1. Верховна Рада України. Законодавство України. Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб». *Відомості Верховної Ради (ВВР)*, 2015, № 1, ст.1. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18#Text>.
2. Координаційний центр з надання правової допомоги. *Роз'яснення щодо допомоги внутрішньо переміщеним особам*. 2022. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MUS36839>.
3. Застосунок Дія. Допомога. *Соціальні допомоги постраждалим від війни*. 2023. URL: <https://groshi.edoromoga.gov.ua/>.
4. Вільна енциклопедія Вікіпедія. Соціальна допомога. 2020. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D0%BE%D1%86%D1%96%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B0_%D0%B4%D0%BE%D0%BF%D0%BE%D0%BC%D0%BE%D0%B3%D0%B0.
5. Білик І. О. Право на державну соціальну допомогу особам, які не мають права на пенсію, та інвалідам. *Міністерство юстиції*. 2023. URL: https://minjust.gov.ua/m/str_7149.
6. Національна соціальна сервісна служба України. *Допомога ВПО: зміни*. 2023. URL: <https://nssu.gov.ua/vpo/dopomoha-vpo-zminy>.
7. Верховна Рада України. Законодавство України. Закон України «Про безоплатну правничу допомогу». *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 2011, № 51, ст. 577. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-17#Text>.
8. Міністерство юстиції України. *Безоплатна правнича допомога*. 2019. URL: https://minjust.gov.ua/legal_aid.
9. Верховна Рада України. Законодавство України. Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб». *Відомості Верховної Ради (ВВР)*, 2015, № 1, ст. 1. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18#Text>.

rada.gov.ua/laws/show/1706-18#Text.

10. Український психологічний ХАБ. Психологічна допомога. *Психологічна Енциклопедія*. 2022. URL: <https://www.psykholoh.com/post/%D0%BF%D1%81%D0%B8%D1%85%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D1%96%D1%87%D0%BD%D0%B0-%D0%B4%D0%BE%D0%BF%D0%BE%D0%BC%D0%BE%D0%B3%D0%B0-%D1%86%D0%B5>.

11. Кравченко О. О., Чупіна К. О. Соціально-психологічна реабілітація ВПО: з досвіду Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини. *Соціальна психологія. Юридична психологія*. Випуск 41. 2022. С. 251-254.

12. Міністерство з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України. Де українці можуть безкоштовно отримати психологічну допомогу. 2022. URL: <https://minre.gov.ua/2023/03/19/de-ukrayinczi-mozhut-bezkoshtovno-otrymaty-psykholohichnu-dopomogu/#>.

References:

1. Verkhovna Rada Ukrainy. Zakonodavstvo Ukrainy. (2015). Zakon Ukrainy «Pro zabezpechennia prav i svobod vnutrishno peremishchenykh osib». [Law of Ukraine «On Ensuring the Rights and Freedoms of Internally Displaced Persons»]. Vidomosti Verkhovnoi Rady (VVR), № 1, st.1. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18#Text> [in Ukrainian].

2. Koordynatsiinyi tsentr z nadannia pravovoi dopomohy. (2022). Roziasnennia shchodo dopomohy vnutrishno peremishchenym osobam. [Clarification on assistance to internally displaced persons]. Retrieved from <https://ips.ligazakon.net/document/MUS36839> [in Ukrainian].

3. Zastosunok Diia. Dopomoha. (2023). Sotsialni dopomohy postrazhdalym vid viiny. [Social assistance to war victims]. Retrieved from <https://groshi.edopomoga.gov.ua/> [in Ukrainian].

4. Vilna entsyklopediia Vikipediia. Sotsialna dopomoha. (2020). [Social assistance]. Retrieved from https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D0%BE%D1%86%D1%96%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B0_%D0%B4%D0%BE%D0%BF%D0%BE%D0%BC%D0%BE%D0%B3%D0%B0 [in Ukrainian].

5. Bilyk I. O. (2023). Pravo na derzhavnu sotsialnu dopomohu osobam, yaki ne maiut prava na pensiiu, ta invalidam. [The right to state social assistance for persons who do not have the right to a pension and the disabled]. Ministerstvo yustytzii. Retrieved from https://minjust.gov.ua/m/str_7149 [in Ukrainian].

6. Natsionalna sotsialna servisna sluzhba Ukrainy. (2023). Dopomoha VPŌ: zminy. [Aid to IDPs: changes]. Retrieved from <https://nssu.gov.ua/vpo/dopomoha-vpo-zminy> [in Ukrainian].

7. Verkhovna Rada Ukrainy. Zakonodavstvo Ukrainy. (2011). Zakon Ukrainy «Pro bezoplatnu pravnychu dopomohu». [Law of Ukraine «On Free Legal Aid»]. Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy (VVR), № 51, st. 577. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-17#Text> [in Ukrainian].

8. Ministerstvo yustytzii Ukrainy. (2019). Bezoplatna pravnycha dopomoha. [Free legal assistance]. Retrieved from https://minjust.gov.ua/legal_aid [in Ukrainian].

9. Verkhovna Rada Ukrainy. Zakonodavstvo Ukrainy. (2015). Zakon Ukrainy «Pro zabezpechennia prav i svobod vnutrishno peremishchenykh osib». [Law of Ukraine «On Ensuring the Rights and Freedoms of Internally Displaced Persons»]. Vidomosti Verkhovnoi Rady (VVR), № 1, st. 1. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18#Text> [in Ukrainian].

10. Ukrainskyi psykholohichnyi KhAB. (2022). Psykholohichna dopomoha. [Psychological help]. Psykholohichna Entsyklopediia. Retrieved from <https://www.psykholoh.com/post/%D0%BF%D1%81%D0%B8%D1%85%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D1%96%D1%87%D0%BD%D0%B0-%D0%B4%D0%BE%D0%BF%D0%BE%D0%BC%D0%BE%D0%B3%D0%B0-%D1%86%D0%B5> [in Ukrainian].

11. Kravchenko O. O., Chupina K. O. (2022). Sotsialno-psykholohichna rehabilitatsiia VPO: z dosvidu Umanskoho derzhavnogo pedahohichnogo universytetu imeni Pavla Tychyny. [Social and psychological rehabilitation of IDPs: from the experience of Uman State Pedagogical University named after Pavel Tychyna]. Sotsialna psykholohiia. Yurydychna psykholohiia. Vypusk 41. S. 251-254. [in Ukrainian].

12. Ministerstvo z pytan reintehratsii tymchasovo okupovanykh terytorii Ukrainy. (2022). [Where Ukrainians can get free psychological help]. De ukraintsi mozhut bezkoshtovno otrymaty psykholohichnu dopomohu. Retrieved from <https://minre.gov.ua/2023/03/19/de-ukrayinczi-mozhut-bezkoshtovno-otrymaty-psykholohichnu-dopomogu/#> [in Ukrainian].

УДК 342.95

DOI <https://doi.org/10.32689/2522-4603.2023.5.9>**Олександр САЧКО**

доктор юридичних наук, професор, професор кафедри адміністративного і кримінального права, Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара, просп. Гагаріна, 72, Дніпро, Україна, 49010

ORCID: 0000-0001-7581-2837

Oleksandr SACHKO

Doctor of Juridical Sciences, Professor, Professor at the Department of Administrative and Criminal Law, Oles Honchar Dnipro National University, 72, Naharina Ave, Dnipro, Ukraine, 49010

ORCID: 0000-0001-7581-2837

ВПЛИВ ВОЄННОГО СТАНУ НА АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРАВОПОРУШЕНЬ ТА ПОДІЙ ПРИ ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ПУБЛІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ТА ПОРЯДКУ ОРГАНАМИ ПОЛІЦІЇ

THE IMPACT OF MARTIAL LAW ON THE ADMINISTRATIVE AND LEGAL REGULATION OF OFFENSES AND EVENTS IN ENSURING PUBLIC SAFETY AND ORDER BY THE POLICE

Стаття присвячена вивченню впливу воєнного стану на адміністративно-правове регулювання правопорушень та подій під час забезпечення публічної безпеки та порядку органами поліції. Автор(и) досліджують стратегії та тактики діяльності поліції в умовах військового конфлікту, зокрема заходи адміністративного припинення, які є найпоширенішою формою адміністративного примусу. Аналізуються основні принципи правового регулювання діяльності поліції в умовах воєнного стану, зокрема використання заходів адміністративного припинення, включаючи застосування зброї, фізичного впливу та спеціальних засобів. Висвітлюється важливість співпраці між поліцією, органами влади та громадськістю для забезпечення координації дій та максимальної ефективності у вирішенні кризових ситуацій. Стаття акцентує на необхідності постійного оновлення та адаптації стратегій діяльності поліції з метою ефективного реагування на виклики, що виникають у умовах воєнного стану. Дослідження також розглядає важливі аспекти правового регулювання діяльності поліції під час воєнного стану, зокрема визначення повноважень поліції, процедур взаємодії з іншими правоохоронними органами та органами влади, а також застосування спеціальних заходів у відповідності з міжнародними стандартами прав людини та міжнародним гуманітарним правом. Аналізуються можливі ризики та виклики, що виникають під час воєнного стану, такі як загроза правам людини, ризик порушення законності та можливість зловживання владою, а також шляхи їх вирішення шляхом вдосконалення правового регулювання та підвищення професійної підготовки працівників поліції. Загалом, стаття пропонує комплексний підхід до розуміння та вирішення проблем, що виникають у контексті забезпечення публічної безпеки та порядку під час воєнного стану, зокрема шляхом оптимізації діяльності поліції та забезпечення дотримання прав і свобод громадян.

Ключові слова: Національна поліція України, воєнний стан, адміністративно-правове регулювання, правопорушення, публічна безпека, міжнародні стандарти прав людини.

The article examines the impact of martial law on the administrative and legal regulation of offenses and events in the course of ensuring public safety and order by the police. The author(s) examine the strategies and tactics of police activity in the context of military conflict, in particular, administrative suspension measures, which are the most common form of administrative coercion. The author analyzes the basic principles of legal regulation of police activities under martial law, in particular the use of administrative measures, including the use of weapons, physical force and special means. The author highlights the importance of cooperation between the police, public authorities and the public to ensure coordination of actions and maximum efficiency in resolving crisis situations. The article emphasizes the need for constant updating and adaptation of police strategies in order to effectively respond to the challenges arising under martial law. The study also examines important aspects of legal regulation of police activities during martial law, including the definition of police powers, procedures for interaction with other law enforcement agencies and authorities, and the application of special measures in accordance with international human rights standards and international humanitarian law. The author analyzes the possible risks and challenges arising during martial law, such as the threat to human rights, the risk of violation of the rule of law and the possibility of abuse of power, as well as the ways to address them by improving legal regulation and enhancing the professional training of police officers. In general, the article offers a comprehensive approach to understanding and addressing the problems arising in the context of ensuring public security and order during martial law, in particular by optimizing police activities and ensuring respect for the rights and freedoms of citizens.

Key words: National Police of Ukraine, martial law, administrative and legal regulation, offenses, public security, international human rights standards.

Постановка проблеми. Під час воєнного стану органи поліції зазнають значних викликів у забезпеченні публічної безпеки та порядку через збільшену загрозу правопорушень та подій, що порушують громадський порядок. Враховуючи цю складну ситуацію, виникає необхідність в адекватному адміністративно-правовому регулюванні дій органів поліції, спрямованих на протидію правопорушенням та забезпечення безпеки громадян під час воєнного стану. Таким чином, виникає необхідність у дослідженні впливу воєнного стану на адміністративно-правове регулювання правопорушень та подій, а також виявленні оптимальних шляхів управління цими процесами поліцією. Враховуючи актуальність теми та потребу в систематизації знань щодо правового регулювання під час воєнного стану, дослідження спрямоване на аналіз впливу воєнного стану на діяльність поліції з підтримання громадського порядку та безпеки громадян. В контексті зростаючих загроз і викликів під час конфліктів та воєнних дій, особлива увага приділяється вивченню ефективних стратегій адміністративно-правового регулювання, які дозволять забезпечити ефективний захист прав і свобод громадян у найскладніших умовах. В результаті дослідження передбачається розроблення рекомендацій та практичних рішень, спрямованих на підвищення ефективності діяльності поліції та підвищення рівня безпеки та порядку в умовах воєнного стану.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вчені, які досліджують тему щодо адміністративно-правового регулювання правопорушень та подій при забезпеченні публічної безпеки та порядку органами поліції, включають у свій перелік таких авторів, як В. Авер'янов, О. Батраченко, О. Безпалова, Ю. Битяк, В. Бесчастний, В. Гаращук, А. Стародубцев, І. Голосніченко, С. Гончарук, М. Гурковський, С. Шатрава, С. Гусаров, В. Олефір, В. Олуйко, В. Ортинський, О. Джафарова, С. Єсімов, А. Комзюк, П. Коптєв, В. Заросило, Є. Зозуля, М. Іншин, В. Шкарупа, Д. Калаянов, З. Кісіль, І. Кириченко, А. Клочко, О. Ключев, В. Колпаков, Н. Матюхіна, О. Музичук, О. Остапенко, В. Петков, В. Рижих, А. Румянцева-Козовник, В. Середа, О. Соколенко, І. Сурай, та інші. Аналіз робіт вчених свідчить, що проблема, розглянута у дослідженні, залишається актуальною у вимагає пошуку нових стратегій захисту прав і свобод людини, зокрема у сфері надання поліцейських послуг населенню.

Мета полягає в аналізі впливу воєнного стану на адміністративно-правове регулювання правопорушень та подій під час забез-

печення публічної безпеки та порядку органами поліції. Дослідження спрямоване на визначення особливостей функціонування правоохоронних органів у складних умовах воєнного конфлікту, виявлення ефективних стратегій та методів адміністративного втручання для забезпечення безпеки та захисту прав громадян. Мета також передбачає розроблення рекомендацій та практичних рішень, спрямованих на підвищення ефективності діяльності поліції під час воєнного стану та зменшення ризиків для громадської безпеки.

Виклад основного матеріалу. Діяльність поліції щодо забезпечення верховенства права передбачає виконання двох основних, але взаємопов'язаних завдань: забезпечення виконання офіційних законів, правильно прийнятих державою, що включає забезпечення загального стану громадського спокою, та пов'язаний із цим обов'язок суворого дотримання визначених власних повноважень, утримання від будь-яких свавільних дій та захисту особистих прав і свобод представників громадськості [1, с. 205]. Виконуючи свої обов'язки, поліція має забезпечувати індивідуальні права громадян, включаючи права людини і основні свободи, і уникати свавільних або протиправних дій. Це є ключовим для розуміння верховенства права і, отже, для значущості та мети діяльності поліції у демократичній державі.

Протягом останніх років в Європі спостерігається чітка тенденція до більш глибокої інтеграції поліції в громадянське суспільство і наближення її до населення. Досягнення цієї мети часто здійснюється шляхом розвитку концепції «діяльності поліції в інтересах громади» (community policing). Одним з ключових засобів досягнення цієї мети є надання поліції статусу органу публічної служби, а не лише органу, відповідального за застосування закону. Для забезпечення успішного впровадження цієї концепції важливо враховувати аспект надання послуг, який повинен стати необхідною складовою діяльності сучасної демократичної поліції. Однак слід зауважити, що надання поліцією послуги пов'язане з конкретними ситуаціями, в яких вона має обов'язок втручатися, наприклад, в наданні допомоги людині в небезпеці або у сприянні зв'язку між населенням та іншими органами влади або соціальними службами. В цілому, функція поліції як органу публічної служби пов'язана з роллю поліції як органу, до якого може звертатися населення, і доступність поліції є одним із найважливіших і основних елементів цієї ролі [3, с. 245].

Введення воєнного стану має за мету створення умов для здійснення повноважень органів влади, військових командувань та інших установ у разі збройної агресії, загрози нападу або небезпеки державній незалежності та територіальній цілісності. Однак введення спеціального правового режиму призводить до обмеження прав і свобод людини, встановлюючи тимчасові заборони з метою усунення негативних обставин, що спричинили введення режиму. Такі обмеження можуть впливати на обсяг повноважень правозастосовувачів.

Розглядаючи проблему повноважень органу Національної поліції України, виходячи з аналізу нормативно-правової регламентації, а саме формально визначених, загально-обов'язкових, правил поведінки діяльності поліцейських, можна встановити наступну диференціацію. Повноваження поліції поділяються на основні та додаткові, а також повноваження у сфері інформаційно-аналітичного забезпечення.

Повноваження поліції представляють собою сукупність закріплених у законі прав та обов'язків, призначених для виконання конкретних завдань та/або вчинення відповідних дій або прийняття адміністративних (процесуальних тощо) рішень [4, с. 96].

Повноваження є більш загальним поняттям порівняно з поліцейськими заходами. Поліцейські заходи відображають повноваження поліції та безпосередньо втілюються через них. Застосовуючи відповідний захід, поліцейський реалізує надані йому державою повноваження та втілює відповідну державну політику у суспільстві. Тому застосування поліцейського заходу повинно здійснюватися у чіткій відповідності до закону(-ів), що його регламентує.

Поліцейські заходи складають собою сукупність можливих, регламентованих нормативно-правовими актами, заходів впливу на суспільство та його індивідів. Кожен із видів заходів, які здійснюються у межах повноважень поліцейського, відповідає встановленим завданням та меті діяльності органу Національної поліції України [6, с. 10].

Враховуючи зміну обставин суспільних відносин, обсяг правового регулювання також змінюється. Ці зміни можуть бути здійснені шляхом законодавчої ініціативи, внесення змін до існуючої законодавчої нормативно-правової бази, скасування існуючих нормативно-правових актів або прийняття нових. Також, одним із шляхів врегулювання нових обставин у суспільних відносинах може бути введення в дію особливих правових режимів.

Говорячи про суть даного правового явища, його можна визначити як сукупність правових норм, які регулюють певний об'єкт суспільних відносин. Особливий порядок правового регулювання відповідного об'єкту полягає у тому, що при введенні відповідного правового режиму можуть суттєво обмежуватися права, свободи та законні інтереси осіб.

Адміністративна діяльність органів поліції – це сукупність урегульованих нормами адміністративного права державно-владних, підзаконних, організаційно-розпорядчих заходів, спрямованих на наступні цілі [2, с. 171]:

а) Надання поліцейських послуг у сферах захисту прав і свобод людини, інтересів суспільства і держави, забезпечення громадської безпеки і порядку, боротьби з злочинами та іншими правопорушеннями, а також надання допомоги особам, які з особистих, економічних, соціальних причин або внаслідок надзвичайних ситуацій потребують такої допомоги;

б) Організація внутрішніх відносин поліції та забезпечення чіткої організації і функціонування всієї системи підрозділів і служб Національної поліції України.

Ознаки адміністративної діяльності органів поліції включають [5, с. 107]:

1) Урегульованість нормами адміністративного права, які мають імперативний характер та регулюють суспільні відносини, пов'язані з функціонуванням органів виконавчої влади та інших суб'єктів публічного управління;

2) Державно-владний характер, оскільки поліція виступає від імені держави та має право видавати обов'язкові для виконання приписи та застосовувати примусові заходи;

3) Організаційно-розпорядчий характер, який полягає у спільній координації дій уповноважених осіб органів поліції для вирішення завдань у сфері забезпечення громадської безпеки та порядку;

4) Підзаконний характер, оскільки діяльність поліції здійснюється в рамках чинного законодавства та Конституції України;

5) Соціальна спрямованість, що передбачає надання поліцейських послуг та допомоги громадянам у визначених законом сферах, співпрацю з громадськими організаціями та врахування специфіки регіону і проблем територіальних громад.

В Україні з початку військової агресії Російської Федерації у 2014 році та під час подальших воєнних дій у Донецькій та Луганській областях зазначені особливості правового режиму використовуються щодо встановлення порядку на території країни. Однак запровадження правового режиму воєнного

стану стало можливим лише після подальшого наступу ворога у лютому 2022 року. Відповідно до указу Президента України від 24 лютого 2022 року №64/2022, правовий режим введено через військову агресію Російської Федерації. Це призвело до перетворення повноважень органів влади та їхньої реакції на суспільні відносини.

Під час введення воєнного стану, спеціальні повноваження надаються різним органам, включаючи Національну поліцію, Службу безпеки України, Державну прикордонну службу тощо. Це відображається у розширенні підстав для застосування різних заходів, які спрямовані на забезпечення громадської безпеки. Наприклад, перевірка документів, що посвідчують особу, може здійснюватися представниками різних служб у разі перетинання особою блокпоста. Це свідчить про динаміку повноважень умови правового режиму воєнного стану, коли підстави для дій правоохоронців змінюються відповідно до ситуації.

Під час дії правового режиму воєнного стану, діяльність поліцейських органів піддається коригуванню відповідно до завдань, поставлених перед ними державою з метою протидії внутрішнім загрозам умов воєнного стану. Завдання та функції поліції, включаючи Національну поліцію, можуть змінюватися залежно від вимог, які ставляться до них у конкретний період, і враховують загрози та небезпеки, що існують наразі для забезпечення законності та правопорядку в державі. Діяльність поліції у таких умовах ускладнюється тим, що поліцейські виконують свої обов'язки в умовах підвищеного ризику, що супроводжується значним емоційним напруженням.

На державному рівні необхідно чітко визначити алгоритм дій поліцейських під час активних бойових дій та на деокупованих територіях, оскільки ефективність їхньої роботи безумовно впливає на внутрішню безпеку країни. Крім того, важливо вирішити питання кореспонденції між правами та обов'язками поліцейських, які надаються їм у умовах правового режиму воєнного стану, з урахуванням суттєвого розширення їхніх повноважень.

Щодо забезпечення прав громадян під час воєнного стану, слід звернути увагу на порушення різних прав, таких як право на життя, справедливий суд, приватність, свобода пересування та інші. Охорону та захист прав громадян здійснюють не лише поліцейські органи, але й широке коло органів державної влади, місцевого самоврядування, військових

адміністрацій та інституцій громадянського суспільства.

Органи поліції мають обов'язок запобігати порушенням та відновлювати права громадян, зокрема право на життя, протидію катуванням, володіння майном, особисту недоторканність, свободу мирних зібрань та об'єднань під час воєнного стану. Важливість цього полягає у тому, що ці права переважно порушуються під час активних воєнних дій та окупації територій. Незважаючи на це, також необхідно захищати права громадян, які порушуються внаслідок «звичайних» адміністративних або кримінальних правопорушень. Проте їх кількість значно зменшилася через введення комендантської години, присутність блокпостів та збільшення кількості поліцейських у громадських місцях.

Органи поліції повинні спрямовувати свою діяльність на декілька пріоритетних напрямів у контексті забезпечення прав громадян під час воєнного стану, в тому числі, реєстрація та кваліфікація воєнних злочинів в Україні; розслідування воєнних злочинів під час активних бойових дій; демінування територій та споруд; забезпечення громадського порядку та безпеки; виявлення протиправних дій щодо дітей; використання сучасних технологій та систем захисту інформації; психологічна підтримка поліцейських та надання первинної психологічної допомоги різним категоріям громадян.

Слід зауважити, що ефективно втілення вказаних напрямів діяльності поліції у забезпеченні прав людини під час воєнного стану вимагає модернізації існуючих механізмів співпраці Національної поліції з різними групами суспільства, органами влади, військовими структурами, місцевим самоврядуванням, представниками ЗМІ, волонтерськими організаціями та міжнародними установами. Це сприятиме покращенню якості правоохоронних послуг та розв'язанню значної кількості проблем з безпекою.

Заходи адміністративного припинення є найбільш поширеною формою адміністративного примусу. Вони можуть бути використані для зупинення кримінальних діянь або адміністративних правопорушень. Надаючи поліції право на застосування таких заходів, як використання зброї, фізичний вплив та спеціальні засоби, Закон України «Про Національну поліцію» передбачає їхнє застосування для забезпечення громадського порядку, безпеки громади та боротьби зі злочинністю [7].

Заходи припинення, які використовуються поліцією в умовах воєнного стану, можна розділити на дві категорії. Перша група

включає загальні заходи, такі як вимоги поліцейських щодо зупинення протиправних дій, адміністративне затримання та конфіскація речей та документів. Друга група – це спеціальні заходи, які застосовуються рідше, тільки у виняткових ситуаціях, коли інші засоби впливу не мають ефекту. Ці заходи включають в себе фізичний вплив, спеціальні засоби та застосування зброї, і можуть бути використані лише за суворого дотримання законодавства та попередження про їхнє застосування.

Отже, зазначене показує, що станом на 24 лютого 2022 року держава та її органи були готові до введення воєнного стану та мали підготовлений план дій. Проте у зв'язку з умовами тривалої повномасштабної війни агресора в Україні з'являються нові виклики для органів внутрішніх справ. Серед них важливою є боротьба зі злочинністю, протидія тероризму та забезпечення внутрішньої безпеки держави.

У контексті збройного протистояння, поліцейські, що здійснюють функції з охорони громадського порядку в умовах воєнного стану, повинні мати глибоке розуміння організації та тактики діяльності правоохоронних органів у таких ситуаціях. Вони повинні бути ознайомлені з місцевими органами влади, їх завданнями, функціями, формами та методами діяльності в галузі забезпечення громадського порядку, а також з чинним законодавством, включаючи правила, що регулюють дії поліції та інших правоохоронних структур у умовах воєнного стану. Це означає, що високий рівень підготовки поліцейських є надзвичайно важливим, оскільки складність забезпечення громадського порядку у воєнний період вимагає спеціалізованого знання та навичок. Дії поліцейських в умовах воєнного стану повинні бути засновані на правових принципах, зрозумілими та прийнятними для громадян, чий права та свободи обмежуються, і вони повинні бути сприйняті як справедливі та законні.

Висновки. Отже, заходи адміністративного припинення є найбільш поширеною формою адміністративного примусу, і вони можуть бути використані для зупинення як кримінальних діянь, так і адміністративних правопорушень. Закон України «Про Національну поліцію» надає поліції право на застосування різних заходів адміністративного припинення, таких як використання зброї, фізичного впливу та спеціальних засобів, з метою забезпечення громадського порядку, безпеки громади та боротьби зі злочинністю. Умови воєнного стану створюють нові виклики для органів внутрішніх справ, що передбачають не лише відповідну підготовку, але й адаптацію до нових умов. Протидія внутрішнім загрозам, таким як криміналізація суспільства, тероризм та інші форми правопорушень, стає пріоритетним завданням органів внутрішніх справ. Органи внутрішніх справ мають реагувати на зростаючі виклики шляхом використання різноманітних заходів, включаючи спеціальні та надзвичайні заходи адміністративного припинення. Важливо забезпечити, щоб такі заходи були застосовані в рамках закону та з дотриманням прав громадян. Національна поліція та інші правоохоронні органи повинні діяти в суворому відповідності до закону та міжнародних стандартів прав людини, навіть у надзвичайних ситуаціях, таких як воєнний стан. Це передбачає не лише вжиття заходів для забезпечення безпеки та порядку, а й захист прав та свобод громадян. Необхідно постійно оновлювати стратегії та плани дій органів внутрішніх справ з урахуванням змін в суспільстві та сучасних загроз безпеці. Це вимагає постійного аналізу ситуації, вдосконалення професійних навичок персоналу та впровадження новітніх технологій та методів роботи. Усі зусилля органів внутрішніх справ повинні бути спрямовані на забезпечення безпеки, захист прав і свобод громадян, збереження суверенітету та територіальної цілісності країни в умовах воєнного стану.

Література:

1. Бандурка О.М. Основи управління в органах внутрішніх справ України: теорія, досвід, шляхи удосконалення. Харків : Основа, 1996. 398 с.
2. Гурковський М.П., Єсімов С.С. Основні форми та методи діяльності поліції у сфері забезпечення прав людини та громадянина України. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. 2016. № 4. С. 171–186.
3. Ковалів М. В., Іваха В. О. Діяльність органів внутрішніх справ в умовах воєнного стану. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: Юридичні науки. 2015. № 813. С. 245-250. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnulpurn_2015_813_39
4. Ковалів М. В., Кісіль З. Р., Калаянов Д. П. Адміністративна діяльність. Навч. посіб. К.: Правова єдність, 2009. С. 340.
5. Ковалів М.В. Основи управління в органах внутрішніх справ : навч. посіб. Львів : ЛьвДУВС, 2010. 329 с

6. Мінка Т. П. Забезпечення режиму воєнного стану органами Національної поліції. Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. 2016. № 1. С. 9–13.

7. Про Національну поліцію : Закон України від 02 липня 2015 р. № 580-VIII. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/580-19/paran5#n5>

8. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 року № 389- VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>

References:

1. Bandurka, O. M. (1996). *Osnovy upravlinnia v orhanakh vnutrishnikh sprav Ukrainy: teoriia, dosvid, shliakhy udoskonalennia* [Fundamentals of management in the internal affairs bodies of Ukraine: Theory, experience, ways of improvement]. Kharkiv, Ukraine: Osнова. [in Ukrainian].

2. Hurkovskiy, M. P., & Yesimov, S. S. (2016). *Osnovni formy ta metody diialnosti politsii u sferi zabezpechennia prav liudyny ta hromadianyna Ukrainy* [Main forms and methods of police activities in the field of human and citizen rights protection in Ukraine]. *Naukovyi visnyk Lvivskoho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav*, (4), 171–186. [in Ukrainian].

3. Kovaliv, M. V., & Ivakha, V. O. (2015). *Diialnist orhaniv vnutrishnikh sprav v umovakh viinnoho stanu* [Activities of the internal affairs bodies under martial law]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu «Lvivska politekhnika»**, (813), 245–250. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnulpurn_2015_813_39 [in Ukrainian].

4. Kovaliv, M. V., Kisil, Z. R., & Kalayanov, D. P. (2009). *Administratyvna diialnist* [Administrative activity]. Kyiv, Ukraine: Pravova yednist. [in Ukrainian].

5. Kovaliv, M. V. (2010). *Osnovy upravlinnia v orhanakh vnutrishnikh sprav* [Fundamentals of management in the internal affairs bodies]. Lviv, Ukraine: LvDUVS. [in Ukrainian].

6. Minka, T. P. (2016). *Zabezpechennia rezhymu viinnoho stanu orhanamy Natsionalnoi politsii* [Ensuring the martial law regime by the National Police bodies]. *Naukovyi visnyk Dnipropetrovskoho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav*, (1), 9–13. [in Ukrainian].

7. *Zakon Ukrainy Pro Natsionalnu politsiiu* [About the National Police], *Zakon Ukrainy vid 02 lypnia 2015 r. № 580-VIII*. Retrieved from <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/580-19/paran5#n5> [in Ukrainian].

8. *Zakon Ukrainy Pro pravovyi rezhym viinnoho stanu** [About the legal regime of martial law], *Zakon Ukrainy vid 12.05.2015 roku № 389-VIII*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> [in Ukrainian].

УДК 341.223

DOI <https://doi.org/10.32689/2522-4603.2023.5.10>**Ольга СОКОЛЕНКО**

доктор юридичних наук, професор, професор кафедри адміністративного і кримінального права, Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара, просп. Гагаріна, 72, Дніпро, Україна, 49010

ORCID: 0000-0002-1455-5192

Olha SOKOLENKO

Doctor of Juridical Sciences, Professor, Professor at the Department of Administrative and Criminal Law, Oles Honchar Dnipro National University, 72, Naharina Ave, Dnipro, Ukraine, 49010

ORCID: 0000-0002-1455-5192

ЮРИДИЧНІ АСПЕКТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВОВОЇ СТАБІЛЬНОСТІ НА ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ: ВИКЛИКИ ТА ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ

LEGAL ASPECTS OF ENSURING LEGAL STABILITY IN THE TEMPORARILY OCCUPIED TERRITORIES: CHALLENGES AND WAYS TO OVERCOME

У статті аналізуються юридичні аспекти забезпечення правової стабільності на тимчасово окупованих територіях. Зазначається, що ця проблема стає особливо актуальною в умовах сучасних конфліктів та геополітичної напруги. Стаття розглядає виклики, які виникають у забезпеченні прав людини та забезпеченні правової стабільності в контексті тимчасової окупації територій, зокрема порушення прав і свобод, відсутність контролю з боку офіційних установ та недостатність механізмів компенсації шкоди. Досліджуються можливі шляхи подолання цих викликів, зокрема через розвиток міжнародного співробітництва, залучення міжнародних організацій та застосування дипломатичних зусиль. Зазначено, що стабільність на окупованих територіях має важливе значення для забезпечення миру та безпеки у регіоні, а вирішення цієї проблеми вимагає комплексного та системного підходу з урахуванням міжнародних норм та стандартів прав людини. Також в статті розглядаються досягнення сучасної юридичної науки та практики у сфері вирішення проблем тимчасової окупації територій, зокрема, шляхи розроблення та впровадження ефективних механізмів забезпечення правової стабільності. Надається огляд робіт провідних науковців та практиків у цій сфері, зокрема їх внесок у розвиток міжнародного права та використання судового шляху для захисту прав людини. Загальний підхід до вирішення проблеми правової стабільності на окупованих територіях є актуальним та значимим для подальшого зміцнення міжнародного правопорядку та забезпечення захисту прав людини у зоні конфлікту. У статті також розглядаються основні принципи міжнародного гуманітарного права, що стосуються військової окупації, а також права людини на тимчасово окупованих територіях. Проаналізовано сучасний стан законодавства та практики в цій області, а також виявлено недоліки та прогалини, що потребують уваги та подальших досліджень. Зокрема, розглядаються виклики, пов'язані з неефективним розслідуванням кримінальних правопорушень, порушенням прав людини та неотриманням міжнародних норм у зоні конфлікту. Висвітлено необхідність розробки та впровадження нових механізмів захисту прав людини та забезпечення правової стабільності на окупованих територіях. Аналізуються можливі шляхи подолання цих викликів шляхом залучення міжнародної спільноти, підтримки міжнародних організацій та розвитку співпраці з правозахисними організаціями.

Ключові слова: тимчасово окупована територія, військова окупація, деокупація, правовий режим, збройний конфлікт, воєнний стан.

The article analyzes the legal aspects of ensuring legal stability in the temporarily occupied territories. It is noted that this problem is becoming particularly relevant in the context of modern conflicts and geopolitical tensions. The article examines the challenges that arise in ensuring human rights and ensuring legal stability in the context of the temporary occupation of the territories, including violations of rights and freedoms, lack of control by official institutions, and insufficient mechanisms of compensation for damage. Possible ways to overcome these challenges are explored, in particular through the development of international cooperation, involvement of international organizations and the use of diplomatic efforts. It is noted that stability in the occupied territories is important for ensuring peace and security in the region, and solving this problem requires a comprehensive and systematic approach, taking into account international human rights norms and standards. The article also discusses the achievements of modern legal science and practice in the field of solving the problems of temporary occupation of territories, in particular, the ways to develop and implement effective mechanisms for ensuring legal stability. The author provides an overview of the works of leading scholars and practitioners in this area, including their contribution to the development of international law and the use of the judicial route to protect human rights. The general approach to solving the problem of legal stability in the occupied territories is relevant and important for

further strengthening the international legal order and ensuring the protection of human rights in the conflict zone. The article also examines the basic principles of international humanitarian law relating to military occupation and human rights in the temporarily occupied territories. The author analyzes the current state of legislation and practice in this area, and identifies shortcomings and gaps that require attention and further research. In particular, the author examines the challenges associated with ineffective investigation of criminal offenses, human rights violations and non-compliance with international norms in the conflict zone. The author highlights the need to develop and implement new mechanisms for protecting human rights and ensuring legal stability in the occupied territories. The author analyzes possible ways to overcome these challenges by engaging the international community, supporting international organizations and developing cooperation with human rights organizations.

Key words: temporarily occupied territory, military occupation, de-occupation, legal regime, armed conflict, martial law.

Постановка проблеми. На тимчасово окупованих територіях існують серйозні виклики щодо забезпечення правової стабільності, які виникають через порушення міжнародного права і недотримання стандартів прав людини. Окремі аспекти цієї проблематики, такі як неефективне розслідування кримінальних правопорушень, порушення права на життя та гідність людини, непропорційне використання сили та інші, вимагають уваги та пошуку шляхів подолання для забезпечення стабільності та захисту правових норм на окупованих територіях. Для подолання цих викликів потрібно систематично досліджувати та розробляти ефективні стратегії, спрямовані на забезпечення правової стабільності на тимчасово окупованих територіях.

Відсутність ефективних механізмів контролю та нагляду з боку офіційних установ на тимчасово окупованих територіях; порушення прав і свобод людини, зокрема у сферах доступу до судової системи, забезпечення медичної допомоги та освіти, утримання правопорядку; відсутність механізмів компенсації та відшкодування шкоди, заподіяної у зв'язку з порушенням правової стабільності на тимчасово окупованих територіях; перспективи і можливості міжнародного співробітництва та дипломатичних зусиль для вирішення проблеми правової стабільності на тимчасово окупованих територіях; роль і відповідальність міжнародних організацій та спільноти у вирішенні конфліктів та забезпеченні прав людини на тимчасово окупованих територіях – ці аспекти є ключовими для вирішення юридичного забезпечення правової стабільності на тимчасово окупованих територіях.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика інституту військової окупації була розглянута у працях Я. Броунлі, Л. Опенгейма, Ф. Мартенса, Ф. Кальсховена, Ж. Хенкертса та інших юристів-міжнародників у контексті міжнародно-правової оцінки. Серед вітчизняних вчених, які активно досліджують цю проблематику, на сьогодні виділяються М.В. Грушко, О.О. Іляшко, І.М. Макаров, П.В. Рекотов та інші науковці. Слід виокремити наукові здобутки таких

учених, як А. Войціховський, О. Буткевич, В. Горбулін, Р. Єделєв, О. Дахно, В. Демиденко, О. Задорожній, А. Кориневич, О. Кресін, А. Мацко, А. Надутий, Л. Наливайко, М. Рубашенко, К. Савчук, О. Скрипнюк, Л. Тимченко, В. Топчій, О. Циганов, Ю. Шемшученко, Є. Щербань та ін., які досліджували проблематику території та державних кордонів, суверенітету держави, територіального устрою, конституційного ладу, забезпечення прав людини на тимчасово окупованих територіях України, внутрішньо переміщених осіб, а також розглядали питання правового режиму воєнного стану, відповідальності за посягання на територіальну цілісність і недоторканність України, за воєнні злочини, припинення гібридної війни Росії проти України, деокупації та реінтеграції.

Мета наукової статті полягає в аналізі юридичних аспектів, пов'язаних з забезпеченням правової стабільності на тимчасово окупованих територіях. Стаття спрямована на виявлення викликів, що виникають у контексті забезпечення правової стабільності в умовах окупації, а також розгляд шляхів подолання цих викликів. Розглядаються юридичні аспекти, які стосуються захисту прав та інтересів людей на окупованих територіях, а також механізми правового регулювання, спрямовані на забезпечення стабільності та захисту правових норм в цих умовах.

Виклад основного матеріалу. Академічний словник української мови визначає концепцію окупації як «тимчасове захоплення частини або цілої території однієї держави збройними силами іншої держави». Один з відомих словників іншомовних слів пояснює термін «окупація» таким чином: «Окупація – це: 1. Тимчасове зайняття збройними силами однієї держави частини або всієї території іншої держави, переважно внаслідок воєнних дій; займання, поневолення. 2. У Давньому Римі – захоплення речей, що не мають власника, включаючи земельні ділянки» [6, с. 193].

Сучасне міжнародне право, визнаючи військову окупацію як незаконну та засуджуючи держави, що здійснюють таку практику, включає у свою систему комплекс норм, що

регулюють відносини між державами щодо окупованих територій, створюючи міжнародно-правовий інститут військової окупації. Цей комплекс включає в себе такі аспекти, як: режим на окупованих територіях; права та обов'язки уряду та військових адміністрацій держави-окупанта; правовий статус цивільного населення на окупованих територіях; застосування кримінально-правових норм на окупованих територіях; право власності на окупованих територіях та інші.

На міжнародно-правовому рівні режим окупації в наш час визначається через 4-ту Гаазьку конвенцію про закони і звичаї війни на суходолі (1907), Женевську конвенцію про захист цивільного населення під час війни (1949), Гаазьку конвенцію про захист культурних цінностей на випадок збройного конфлікту (1954) та інші.

Проводячи аналіз основних етапів еволюції інституту військової окупації, слід зазначити, що поняття військової окупації походить від вже існуючих у рамках римського права понять *оссураціо* (зайняття, оволодіння) та *оссураге* (захоплення, зайняття). Згідно з римським правом, окупація мала на увазі зайняття речей, що не мали власника (які вважалися нічийними – *res nullius* або покинутими власником – *res derelictae*) з метою їх привласнення.

За П.В. Рекотовим, протягом усього Середньовіччя і на початку Нового часу військова окупація не була самостійним явищем і правовим інститутом. Лише у середній частині XVIII століття це поняття почало відмежовуватися від поняття військового завоювання і набувати значення, близьке до сучасного розуміння. Наприклад, у праці швейцарського юриста, одного з піонерів міжнародного права Емера де Ваттеля «Право народів, або принципи природного права, що застосовуються до поведінки і справ націй і суверенів», написаної у 1758 році, було висловлено ідею, що військовий окупант може набути право суверенітету над територією лише після того, як первинний і законний суверен буде вигнаний з країни шляхом повного завоювання або відмовиться від свого верховенства за договором. Таким чином, було сформульовано принцип, згідно з яким фактична окупація не надає окупанту права вважати окуповану територію своєю [7, с. 278].

У подальшому цю концепцію військової окупації розширив і доповнив німецький правник-міжнародник Л. Ф. Л. Оппенгейм, якому, зокрема, належить обґрунтування ідеї, що військова окупація передбачає не тільки безпосереднє вторгнення, а також принаймні

тимчасове утримання завойованої території за собою. Отже, якщо окупант перешкоджає виконанню функцій законного уряду і фактично встановлює військову владу над завойованою територією, він має управляти окупованою територією з огляду не тільки на свої військові інтереси, а також, наскільки це можливо, на інтереси місцевого населення. Таким чином, на окупанта покладаються певні обов'язки.

У період світової історії, коли відносини між державами ще не були регульовані нормами міжнародного права в сучасному розумінні, а війна була звичним методом вирішення внутрішньо- і зовнішньополітичних проблем, практика військової окупації цілком вписувалася в тогочасне «право війни». Військова окупація і анексія були результатом процесів, що полягали у привласненні: територій, що вважалися «нічийними»; територій, що рівнялися з такими; територій, які мали свого суверена, але ставали об'єктом військової агресії іншої держави. Відповідно до відомої тоді міжнародної етики та уявлень про «право війни», захоплена територія, разом з населенням, що на ній проживало, ставала військовим трофеєм, тобто власністю держави-завойовника. Слід зазначити, що не існувало принципів щодо регулювання правового становища населення окупованих територій. Політика щодо «нової» населення могла бути різною, але зазвичай базувалася на уявленнях про нього як про ресурс [9, с. 223]. Відповідно, на практиці населення окупованих територій могло зазнавати: фізичного знищення; грабежів; примусового вигнання або переселення з місць проживання; приведення до присяги новому суверену; обкладання контрибуційними податками; мобілізації до війська і т. д. На окупованій території, зазвичай, встановлювалася влада держави-завойовника; змінювалося попереднє законодавство і вводилося нове; вводилася ідеологія, атрибути та символи держави-завойовника.

Нормативне регулювання інституту військової окупації було встановлене на початку та середині XX століття в процесі формулювання ключових документів, що визначають правила ведення війни (відомі як «право Гааги») та норми гуманного ставлення до жертв війни (відомі як «право Женев»). Зокрема, 4-та Гаазька конвенція про закони і звичаї війни на суходолі (1907 рік), Женевська конвенція про захист цивільного населення під час війни (1949 рік), Гаазька конвенція про захист культурних цінностей на випадок збройного конфлікту (1954 рік) встановлюють права і обов'язки воюючих сторін

під час військової окупації, передбачаючи політичну, матеріальну, та моральну відповідальність держави-окупанта та кримінальну відповідальність осіб, винних у порушеннях [2, с. 235].

Основні принципи, що регламентують правовий режим військової окупації на міжнародно-правовому рівні, включають наступне: 1) військова окупація не дає правової підстави для зміни території держави; жодні територіальні зміни, які виникають внаслідок анексії або військової окупації, не можуть бути юридично визнані; 2) режим військової окупації виникає внаслідок воєнних дій, що призводять до захоплення збройними силами однієї держави частини або всієї території іншої держави; 3) військова окупація може бути визнана лише при умові присутності на захопленій території контингентів окупаційних військ; 4) військова окупація має тимчасовий характер; 5) держава-окупант несе відповідальність за порушення норм, що регулюють режим окупації.

Управління Верховного комісара ООН з прав людини повідомило, що за 4 місяці з початку бойових дій в Україні та на територіях, частково контрольованих республіками Донбасу, зафіксовано 3153 випадки смертей та 3316 випадків поранень серед цивільного населення. Серед загиблих осіб 226 – діти, а серед поранених – 319 дітей. Загальна кількість постраждалих на території Донецької та Луганської областей становить 3241 особу (1638 загиблих, 1603 поранених), з них 484 особи (99 загиблих, 385 поранених) перебувають на території, під контролем самопроголошених республік ДНР і ЛНР [1]. Управління з прав людини підкреслило, що реальні втрати серед мирного населення, ймовірно, значно більші, зокрема у містах, де тривають активні військові дії.

Варто відзначити, що законодавство України, зокрема Закон України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» (ст. 1), тепер чітко визначає тимчасово окуповану територію України як невід'ємну частину її території, на яку поширюється дія Конституції та законів.

Військова окупація є тимчасовим зайняттям збройними силами однієї держави території або її частини, що призводить до встановлення влади військової адміністрації на окупованій території. Під час окупації цивільне населення та інші зацікавлені особи стають особливо беззахисними, тому міжнародне гуманітарне право прагне забезпечити їхню захищеність через застосування спеці-

альних заходів, які обмежують повноваження окупаційної влади у певних аспектах.

Окупація часто супроводжується інтенсивною пропагандою, підбурюванням до зрадницьких дій та насильством проти співвітчизників, широкими репресіями проти мирного населення та зростанням злочинності.

Отже, окупація є формою іноземного владарювання над територією суверенної держави, що призводить до складних умов для місцевого населення. Однак норми міжнародного гуманітарного права спрямовані на пом'якшення цих умов, обмежуючи безмежну владу держави-окупанта та забезпечуючи права осіб, які зазнали окупації.

Впровадження воєнного стану в Україні викликає значні труднощі у гарантуванні прав громадян державою в умовах об'єктивної необхідності їх часткового обмеження. Це обмеження передбачає законодавче звуження обсягу та змісту прав і свобод людини, а також чинники, які ускладнюють чи перешкоджають їх реалізації. У Конституції України встановлено стандарти правової держави в таких ситуаціях. Це означає, що: по-перше, обмеження прав людини та громадянина тимчасове та мінімально необхідне за характером; по-друге, зберігається певний перелік невичерпних прав, які не можуть бути порушені у жодному випадку; по-третє, остаточне рішення про введення воєнного стану приймається вищим загальнодержавним представницьким органом – парламентом.

Нормативно-правове регулювання життя-забезпечення та інших суспільних відносин на тимчасово окупованій українській території повинно відповідати міжнародно-правовим стандартам прав людини та гарантіям їх забезпечення. На національному рівні таке правове регулювання встановлено рядом законів та нормативно-правових актів, включаючи Конституцію України, Закон України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України», Закон України «Про прикордонний контроль», а також інші [4, с. 530]. Ці норми передбачають особливий правовий режим на окупованих територіях, який включає специфічні умови перетину меж, проведення правочинів, організацію виборів та референдумів, а також забезпечення прав і свобод громадян. Важливо зазначити, що цей режим може бути встановлений, змінений або скасований виключно законодавством України.

Умови війни вносять певні корективи у звичайний порядок. Агресор та окупаційні сили систематично порушують норми міжна-

родного права, включаючи стандарти забезпечення та дотримання прав людини. Це вимагає додаткових заходів та механізмів контролю за дотриманням прав людини на окупованих територіях. Українські правоохоронні органи повинні враховувати міжнародні стандарти прав людини навіть в умовах воєнного стану, забезпечуючи моніторинг їх дотримання та гарантування прав громадян на підконтрольних та деокупованих територіях України.

Рестаурація суверенітету та територіальної цілісності держави, деокупація і реінтеграція тимчасово окупованих територій, є стратегічними завданнями перед Україною. Держава має розробити стратегію відновлення нормального режиму на повернутих територіях, особливо у тих випадках, де українська влада втратила контроль протягом понад 9 років. На тимчасово анексованих територіях, таких як Автономна Республіка Крим та місто Севастополь, а також окупованих територіях Херсонської, Запорізької, Донецької та Луганської областей, російською федерацією та її окупаційною адміністрацією систематично порушуються права людини та основні свободи. Це включає право на свободу слова, мирні зібрання, свободу світогляду та віросповідання, а також злочини проти людяності та воєнні злочини. Крім того, на цих територіях здійснюються політично мотивовані кримінальні переслідування, систематичне переслідування осіб, які виступають проти окупації, а також масовий призов місцевого населення на військову службу держави-окупанта. Інші порушення включають незаконні позбавлення волі, обшуки, катування та порушення права на справедливий суд.

Хоча термін «деокупація» не має чіткого юридичного визначення в законодавстві України, в сутності він означає виконання будь-яких військово-політичних заходів, спрямованих на відновлення контролю держави або на встановлення контролю міжнародними організаціями над раніше окупованими територіями.

З метою створення умов для деокупації та безпечної реінтеграції тимчасово анексованих територій, таких як Автономна Республіка Крим та місто Севастополь, а також окупованих територій Херсонської, Запорізької, Донецької та Луганської областей, Україна розробляє стратегію на основі Декларації про державний суверенітет та Конституції України. Ця стратегія враховує міжнародні зобов'язання України, включаючи стандарти Організації Об'єднаних Націй та інших міжнародних організацій, і передбачає нейтралізацію загроз національній та міжнародній

безпеці, гарантування прав людини та основних свобод [3].

Згідно з міжнародним досвідом, співпраця національних установ перехідного правосуддя з відповідними регіональними та світовими організаціями може бути ефективною під час постконфліктного відновлення. Утворення міжнародних перехідних адміністрацій можливе на час постконфліктного періоду за умови укладення відповідних міжнародних договорів, які отримують обов'язковість українським законодавством.

Для введення миротворчого контингенту в зону конфлікту та координації вирішення гуманітарних проблем, забезпечення безпеки та нормалізації життєдіяльності населення, а також для забезпечення правопорядку до утворення відповідних органів місцевого самоврядування, може бути введена адміністрація. Подібний підхід вже використовувався у Хорватії під час війни за незалежність, коли була створена Тимчасова адміністрація Організації Об'єднаних Націй для Східної Славонії, Барані та Західного Срема (UNTAES). Ця адміністрація була встановлена Радою Безпеки ООН резолюцією 1037 від 15 січня 1996 року та мала на меті відстежування демілітаризації районів, реформу місцевої поліції, забезпечення мирної реінтеграції території до складу Хорватії та проведення виборів.

Протягом шести місяців після завершення конфліктного періоду реалізуються наступні заходи [8]:

- 1) утворення перехідних державних, міжнародних перехідних або військово-цивільних адміністрацій;
- 2) вирішення гуманітарних проблем;
- 3) охорона та оборона окремих об'єктів Національною гвардією України;
- 4) визначення об'єктів, які потребують відновлення, та оцінка завданої шкоди;
- 5) відновлення обігу національної валюти;
- 6) демілітаризація;
- 7) забезпечення правопорядку та правосуддя;
- 8) розгляд питання звільнення осіб з місць несвободи.

Протягом не менше ніж двох років після закінчення конфліктного періоду проводяться заходи національного діалогу. Після закінчення конфліктного періоду на деокупованих територіях відновлюється функціонування української мови як державної [5].

Російсько-український конфлікт істотно вплинув на право людини на повагу до її гідності. В умовах цього конфлікту забезпечення цього права стало надзвичайно складним завданням. Це пояснюється, передусім, тим,

що на даний момент Україна не має можливості здійснювати загальний ефективний контроль на тимчасово окупованих територіях. По-друге, дотримання права людини на повагу до її гідності ускладнюється через невиконання Росією та її військами міжнародних норм у сфері захисту цивільного населення під час війни. Незважаючи на це, держава не лише здійснює заходи для врегулювання збройного конфлікту на території України, але й приділяє значну увагу створенню умов для гарантування реалізації права на повагу до гідності будь-якою особою, яке надане їй Конституцією України.

Висновки. Отже, Інститут військової окупації, який на сьогодні розглядається як складова міжнародного гуманітарного права, спрямованого на забезпечення захисту прав людини в умовах збройних конфліктів, пройшов тривалу еволюцію. Спочатку його зміст відображав основні принципи та поняття «права війни», які розглядали окупацію території іншої держави як форму військової здобичі та трофея держави-завойовника. Згодом, з розвитком основних принципів сучасного міжнародного права, уявлення про військову окупацію зазнали змін. Цей перелом відбувався поетапно, починаючи з середини XVIII століття, і отримавши новий поштовх на початку та середині XX століття.

Наразі міжнародно-правовий режим військової окупації регулюється нормами 4-ї Гаазької конвенції про закони і звичаї війни на суходолі (1907 р.), Женевської конвенції про захист цивільного населення під час війни (1949 р.), Гаазької конвенції про захист культурних цінностей на випадок збройного конфлікту (1954 р.), інших міжнародно-правових актів, а також рішень міжнародних судових установ.

Основними положеннями, які становлять зміст нормативного регулювання режиму військової окупації з погляду міжнародного права, є такі: 1) військова окупація не призводить до зміни державної території; 2) режим

військової окупації є наслідком воєнних дій, що призводять до захоплення збройними силами однієї держави частини або всієї території іншої держави; 3) військова окупація має тимчасовий характер; 4) держава-окупант несе відповідальність за порушення норм, які регулюють режим окупації.

Проблеми, які потребують уваги, включають неефективне розслідування кримінальних правопорушень, що призвели до смерті людини, а також відсутність механізмів компенсації за такі правопорушення. Додаткові проблеми включають порушення права на життя через збройну агресію Російської Федерації та дії її збройних формувань на тимчасово окупованих територіях, а також непропорційне використання сили та збільшення незаконного обігу зброї.

Для вирішення цих проблем важливо:

1. Удосконалити систему запобігання та протидії кримінальним правопорушенням, які призводять до втрати життя людини.

2. Посилити спроможність органів правопорядку та прокуратури у розслідуванні випадків смерті, зокрема внаслідок збройної агресії та окупації.

3. Запровадити механізми компенсації за неефективне розслідування кримінальних правопорушень.

4. Захистити цивільне населення у зоні збройних конфліктів, відповідно до міжнародного права.

Необхідно забезпечити належні гарантії охорони права на життя, ефективність системи запобігання та протидії кримінальним правопорушенням, розроблення ефективних механізмів юридичного захисту та компенсацій за порушення права на життя, а також ефективно розслідування кримінальних правопорушень та відшкодування шкоди, заподіяної через неефективне розслідування. Також важливо імплементувати положення Женевської конвенції про захист цивільного населення під час війни для захисту цивільного населення у збройних конфліктах.

Література:

1. Від початку повномасштабної війни загинули або поранені більше 3527 мирних українців. 29 березня 2022. URL: www.bbc.com.
2. Грушко М.В. Окремі аспекти захисту цивільного населення в період окупації: Автономна республіка Крим і м. Севастополь. Право і суспільство. 2020. № 5. С. 230-238.
3. Звільнення територій несе нові виклики: кого і як карати за роботу на окупанта?. Українська Гельсінська спілка з прав людини. URL: <https://helsinki.org.ua/articles/zviltennia-terytori>
4. Іляшко О.О. Правова політика держави щодо тимчасово окупованих територій. Юридичний науковий електронний журнал. 2020. № 2. С. 526-532.
5. Майбутнє (що після деокупації?). Міністерство з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України. URL: <https://minre.gov.ua/section/maybutnye-shcho-pislya-deokupaciyi>

6. Макаров І.М. Поняття і зміст режиму окупації у міжнародному праві. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. 2012. № 3. С. 193-197.

7. Петровська І. І. Загальна характеристика законодавства про воєнний стан в Україні. Multidisciplinary academic notes. Science research and practices. Proceedings of the XV International Scientific and Practical Conference. Madrid, Spain. 2022. Pp. 278-281.

8. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 11 березня 2021 року «Про Стратегію деокупації та реінтеграції тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим та міста Севастополя»: УКАЗ ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ від 11.03.2021 р. № 117/2021. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/1172021-37533>

9. Трофименко А. В. Тимчасово окупована територія: визначення поняття законодавстві України. Правова доктрина: міжнародний досвід та практична реалізація в Україні. Маріуполь : МДУ, 2019. С. 222–224.

References:

1. «From the beginning of the full-scale war, more than 3527 peaceful Ukrainians have died or been injured.» (2022, March 29). Retrieved from www.bbc.com

2. Grushko, M. V. (2020). Okremi aspekty zakhystu tsyvilnoho naseleння v period okupatsii: Avtonomna Respublika Krym i m. Sevastopol [Certain aspects of civil population protection during occupation: Autonomous Republic of Crimea and Sevastopol]. *Pravo i Suspilstvo*, (5), 230-238. [in Ukrainian].

3. «Liberation of territories brings new challenges: who and how to punish for working with the occupant?» (n.d.). Ukrainian Helsinki Human Rights Union. Retrieved from <https://helsinki.org.ua/articles/zvilnennia-terytori>

4. Iliashko, O. O. (2020). Pravova polityka derzhavy shchodo tymchasovo okupovanykh terytorii [State legal policy regarding temporarily occupied territories]. *Yurydychni Naukovi Elektronnyi Zhurnal*, (2), 526-532. [in Ukrainian].

5. The future (what after de-occupation?)» (n.d.). Ministry of Reintegration of the Temporarily Occupied Territories of Ukraine. Retrieved from <https://minre.gov.ua/section/maybutnye-shcho-pislya-deokupaciyi>

6. Makarov, I. M. (2012). Poniattia i zmist rezhymu okupatsii u mizhnarodnomu pravi [The concept and content of the occupation regime in international law]. *Naukovi Visnyk Mizhnarodnoho Humanitarnoho Universytetu*, (3), 193-197. [in Ukrainian].

7. Petrovska, I. I. (2022). Zahalna kharakterystyka zakonodavstva pro viennyi stan v Ukraini [General characteristics of the legislation on martial law in Ukraine]. In Proceedings of the XV International Scientific and Practical Conference (pp. 278-281). Madrid, Spain: Multidisciplinary Academic Notes. Science Research and Practices. [in Ukrainian].

8. «On the decision of the National Security and Defense Council of Ukraine of March 11, 2021 'On the Strategy of de-occupation and reintegration of the temporarily occupied territory of the Autonomous Republic of Crimea and the city of Sevastopol': DECREE OF THE PRESIDENT OF UKRAINE of 11.03.2021 № 117/2021.» Retrieved from <https://www.president.gov.ua/documents/1172021-37533>

9. Trofimenko, A. V. (2019). Tymchasovo okupovana terytoria: vyznachennia poniattia zakonodavstvi Ukrain [Temporarily occupied territory: definition of the concept in Ukrainian legislation]. In *Pravova doktryna: mizhnarodnyi dosvid ta praktychna realizatsiia v Ukraini* (pp. 222–224). Mariupol, Ukraine: MDU. [in Ukrainian].

УДК 342.95

DOI <https://doi.org/10.32689/2522-4603.2023.5.11>**Юрій ШОВКУН**

кандидат юридичних наук, докторант відділу організації освітньо-наукової підготовки Харківського національного університету внутрішніх справ, просп. Льва Ландау, 27, Харків, 61080, shovkyn2023@gmail.com

ORCID: 0009-0000-6054-9239**Yurii SHOVKUN**

Candidate of Juridical Sciences, Doctoral Student at the Department of Organization of Educational and Scientific Training of the Kharkiv National University of Internal Affairs, 27, L. Landau Ave, Kharkiv, 61080, shovkyn2023@gmail.com

ORCID: 0009-0000-6054-9239

СУТНІСТЬ ДИСЦИПЛІНАРНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ПУБЛІЧНИХ СЛУЖБОВЦІВ ЗА ПОРУШЕННЯ ВСТАНОВЛЕНИХ ПРАВОВИХ ОБМЕЖЕНЬ

THE ESSENCE OF DISCIPLINARY LIABILITY OF PUBLIC SERVANTS FOR VIOLATION OF ESTABLISHED LEGAL RESTRICTIONS

У статті визначено такі ознаки юридичної відповідальності публічних службовців, які розкривають її зміст: вона регламентована нормами чинних законів і підзаконних нормативно-правових актів; підставою настання юридичної відповідальності є вчинення публічним службовцем правопорушення, яке передбачає невиконання чи неналежне виконання особою своїх службових обов'язків; результатом притягнення особи до юридичної відповідальності є певні наслідки організаційного, особистого та/або матеріального характеру.

В свою чергу вказані вище ознаки дозволили детально проаналізувати процедуру дисциплінарної відповідальності публічних службовців за порушення встановлених правових обмежень і виокремити низку істотних ознак: 1) дисциплінарна відповідальність настає за вчинення дисциплінарного проступку, зокрема порушення загально визнаних етичних норм поведінки та спеціальних обмежень, передбачених в профільних законах і підзаконних нормативно-правових актів, що регулюють етичні правила поведінки окремих категорій публічних службовців; 2) порядок притягнення публічного службовця до дисциплінарної відповідальності на загальному рівні закріплено нормами трудового права, але більш детально регулюється нормами адміністративного права; 3) притягнення особи до дисциплінарної відповідальності неможливе без проведення службового розслідування чи службової перевірки; 4) таке службове розслідування (перевірка), частіше за все здійснюється колегіальним органом – спеціальною комісією; 5) безпосереднє рішення приймається керівником органу, де працює публічний службовець; 6) до публічного службовця можуть бути застосовані такі види дисциплінарних стягнень: догана, зауваження, звільнення, пониження в посаді, пониження в спеціальному званні на один ступінь; попередження, попередження про неповну службову відповідність, сувора догана.

Ключові слова: публічна служба, державна служба, юридична відповідальність, дисциплінарна відповідальність, правові обмеження.

The article defines the following signs of legal responsibility of public officials, which define its content: it is regulated by the norms of current laws and subordinate regulatory legal acts; the basis for the onset of legal liability is the commission of an offense by a public official, which involves the failure or improper performance of his official duties by the person; the result of bringing a person to legal responsibility is certain consequences of an organizational, personal and/or material nature.

In turn, the above-mentioned features made it possible to analyze in detail the procedure of disciplinary responsibility of public officials for violation of established legal restrictions and to single out a number of significant features: 1) disciplinary responsibility arises for the commission of a disciplinary offense, in particular, a violation of generally recognized ethical norms of behavior and special restrictions provided for in specific laws and bylaws regulating the ethical rules of conduct of certain categories of public servants; 2) the procedure for bringing a public servant to disciplinary responsibility at the general level is established by the norms of labor law, but is regulated in more detail by the norms of administrative law; 3) bringing a person to disciplinary responsibility is impossible without conducting an official investigation or official inspection; 4) such an official investigation (inspection) is most often carried out by a collegial body – a special commission; 5) a direct decision is made by the head of the body where the public servant works; 6) the following types of disciplinary sanctions may be applied to a public servant: reprimand, remark, dismissal, demotion, demotion in a special rank by one degree; warning, warning about incomplete official compliance, severe reprimand.

Key words: public service, state service, legal responsibility, disciplinary responsibility, legal restrictions.

Постановка проблеми. Загальновідомо, що метою встановлення тих чи інших правових норм є регулювання суспільних відносин, за допомогою певних правил, заборон, дозволів, обмежень і т.п. Проте саме по собі існування останніх не може забезпечити їх реалізацію та/або дотримання. В такому контексті постає питання вироблення механізму, який би зміг забезпечити неухильне дотримання чи виконання декларованих у законодавстві приписів. Одним із елементів такого механізму безсумнівно є юридична відповідальність, яка настає в разі невиконання або ж неналежного виконання норм законів і підзаконних правових актів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Юридична відповідальність є одним із центральних інститутів теорії права, а тому систематично перебуває в полі зору науковців (Л. В. Авраменка, Є. В. Білозьорова, Л. О. Волошиної, Є. О. Гіди, А. М. Завального, Д. М. Лук'янця, О. В. Петришина, М. В. Цвіка та інших). Разом із тим вказаний інститут характеризується своєю змістовністю, з огляду на наявність різних видів юридичної відповідальності та суб'єктів, які вчинили те чи інше правопорушення. Зазначене пояснює наявність епізодичних наукових розробок проблематики відповідальності державних службовців взагалі (Л. В. Галушкіної, А. Б. Грищука, В. І. Дідача, Н. О. Савичук, М. І. Тимошенка) та дисциплінарної відповідальності зокрема (Т. Е. Василевської, Ю. С. Даниленко, О. Є. Луценка, Н. С. Панової).

Метою статті є визначення характерних ознак, притаманних дисциплінарної відповідальності публічних службовців за порушення встановлених нами правових обмежень, що у єдності дозволять встановити сутність вказаного виду юридичної відповідальності.

Виклад матеріалу. Юридична відповідальність охоплює всі соціальні сфери, унормовані правом, адже всі вони потребують врегулювання та охорони. Такі правовідносини є різноманітними, оскільки виникають у різних сферах, тому складно уявити наявність універсальної юридичної відповідальності, здатної однаково ефективно виконувати свої функції, наприклад у межах адміністративних і цивільних правовідносин. Тож, юридична відповідальність – це самостійний правовий інститут, загальна категорія, що характеризується багатогранністю, наслідком чого є не тільки відмінності у тлумаченні юридичної відповідальності та її підстав, а і підходів щодо класифікації.

Окрім вже вказаного вище поділу юридичної відповідальності на позитивну та негативну, її також поділяють за: функціями (відновлювальна, каральна, профілактична та компенсаційна); сутністю санкцій (поновлююча та штрафна) [1, с. 383]. Найпоширенішою підставою класифікації юридичної відповідальності залишається галузева належність норм деліктного законодавства, що застосовується до правопорушника, відповідно до якої виділяють такі її види: конституційна, кримінальна, адміністративна, дисциплінарна, цивільно-правова [2, с. 391; 3, с. 131]. Деякі вчені (Д. М. Лук'янець [4, с. 10], М. В. Цвік, О. В. Петришин [1, с. 381-383]) додатково виокремлюють і матеріальну відповідальність, яка передбачає обов'язок відшкодування майнової шкоди завданою правопорушенням, але аналіз норми п. 3 ч. 2 ст. 11 Цивільного кодексу України, де закріплено, що «підставами виникнення цивільних прав та обов'язків, зокрема, є завдання майнової (матеріальної) та моральної шкоди іншій особі» [5], дає можливість зробити висновок, що відшкодування матеріальної шкоди регулюється нормами цивільного права, а тому матеріальна відповідальність є частиною (видом) цивільної відповідальності.

Юридичну відповідальність несуть як юридичні, так і фізичні особи, зокрема публічні службовці. В зв'язку з чим у теорії права сформувались різні погляди на зміст юридичної відповідальності такої категорії осіб:

1) «передбачені нормами права відносини між державою, в особі її компетентних органів і посадових осіб, та державними службовцями, які характеризуються специфічним механізмом реалізації та санкціями, що, по-перше, виникають на підставі вчинених державними службовцями правопорушень і полягають у зобов'язанні перетерпіти обмеження особистого, матеріального та організаційного характеру та, по-друге, полягають у відповідальному стані зобов'язаного суб'єкта, у правомірній поведінці державних службовців, що схвалюється або заохочується державою, виступають найважливішою гарантією реалізації та захисту Конституції і законів України» [6, с. 15] (В. І. Дідач);

2) обов'язок публічного службовця, закріплений у законодавстві, під час здійснення професійної діяльності належним чином виконувати свої посадові обов'язки, в результаті невиконання якого особа може бути притягнута до юридичної відповідальності та зазначити негативних наслідків організаційного та/або майнового характеру (М. І. Тимошенко, Н. О. Савичук, Л. В. Галушкіна [7, с. 92]);

3) «міра державного примусу, яка врегульована та закріплена у дисциплінарно-правових нормах чинного законодавства, наприклад, обов'язків, які потрібно виконувати державному службовцю, а у разі їх невиконання чи неналежного виконання можуть настати негативні наслідки у формі наприклад, дисциплінарної, адміністративної, кримінальної відповідальності, яка може настати з факту вчинення правопорушення чи злочину державним службовцем» [8, с. 238] (А. Б. Гришук).

Зрозуміло, що такі визначення не можна вважати вичерпними, але їх аналіз дозволяє виокремити ряд ознак притаманних юридичній відповідальності публічних службовців, зокрема: вона регламентована нормами чинних законів і підзаконних нормативно-правових актів; підставою настання юридичної відповідальності є вчинення публічним службовцем правопорушення, яке передбачає невиконання чи неналежне виконання особою своїх службових обов'язків; результатом притягнення особи до юридичної відповідальності є певні наслідки організаційного, особистого та/або матеріального характеру.

Перейдемо безпосередньо до дослідження дисциплінарної відповідальності публічних службовців за порушення встановлених правових обмежень із огляду на незавершену дискусію в теорії права присвячені місцю даного виду в інституті юридичної відповідальності. Наприклад О. Є. Луценко, розглядаючи галузеву належність дисциплінарної відповідальності публічних службовців України, обґрунтовує, що «відносини щодо притягнення державних службовців до дисциплінарної відповідальності входять до предмета трудового права. Державний службовець виконує трудову функцію особисто й повинен підкорятися службовій дисципліні, спеціальним правилам, установленим як на локальному, так і на державному рівні» [9, с. 162]. Цікаво, що вчений наголошуючи на наявності спеціальних правил публічних службовців зводить їх виключно до трудового права, оскільки Глава X Кодексу законів про працю України (далі – КЗпП України) не передбачає вичерпного переліку, а ні заохочень, а ні дисциплінарних стягнень, а ні детальної процедури дисциплінарного провадження. Натомість все це врегульовано Главою 2 Розділу VIII Закону України «Про державну службу» [10], а також нормами інших законів і відомчих підзаконних актів щодо здійснення дисциплінарного провадження щодо окремих категорій публічних службовців, наприклад Законом України «Про Дисциплінарний статут Національної

поліції України» [11] і Кодексом професійної етики працівників Національного антикорупційного бюро України затверджений наказом Національного антикорупційного бюро України від 01.09.2016 № 242, відповідно. Більш ґрунтовним, на наш погляд, є висновки Н. С. Панової про те, «що дисциплінарна відповідальність державних службовців є інститутом саме адміністративного права. Проблемою в цьому разі є відсутність нормативного констатування такої відповідальності» [12, с. 351], який вона доходить на підставі низки ознак: наявності спеціального суб'єкта відповідальності; регулюються адміністративними актами; настає у випадку вчинення дисциплінарного проступку; має власну процедуру; приписи Закону України «Про державну службу» застосовуються паралельно з нормами трудового законодавства; спеціальна сфера застосування – публічне управління [12, с. 347-348]. Але ми не можемо повністю погодитись з жодним із наведених тверджень, тому, що ряд нормативно-правових актів містить вказівку на врегулювання окремих аспектів дисциплінарної відповідальності КЗпП України (наприклад, п. 8 ч. 4 ст. 25 Закону України «Про Державне бюро розслідувань» [13]).

Під час з'ясування специфіки дисциплінарної відповідальності публічних службовців необхідно враховувати, що, по-суті, вона настає за порушення морально-етичних правил публічними службовцями, якими наскрізь пронизані не тільки Основний закон держави та профільні нормативно-правові акти, а і тих основ, на підставі яких вони формуються – моральні та етичні засади. Ю. С. Даниленко зауважує, що «правові норми, що закріплюють правила етичної поведінки, не просто ґрунтуються на загальноприйнятій суспільством моралі, а й конкретизують її вимоги, у відповідності до специфіки службової діяльності» [14, с. 58]. На важливості законодавчого закріплення етичних правил поведінки публічних службовців наголошує і Т. Е. Василевська [15, с. 12].

Згідно з ч. 1 ст. 65 Закону України «Про державну службу», дисциплінарна відповідальність для державного службовця настає за вчинення дисциплінарного проступку – «протиправної винної дії або бездіяльності чи прийняття рішення, що полягає у невиконанні або неналежному виконанні державним службовцем своїх посадових обов'язків та інших вимог, встановлених цим Законом та іншими нормативно-правовими актами, за яке до нього може бути застосоване дисциплінарне стягнення» [10]. Законодавець у ч. 2 цієї ж статті

наводить достатньо широкий перелік дисциплінарних проступків, але не всі вони передбачають порушення обмежень, пов'язаних із проходженням публічної служби, оскільки є прямим обов'язком публічного службовця вчиняти конкретні дії чи утриматись від них, який не може бути визнаний обмеженням. Також слід зауважити, що дисциплінарна відповідальність може настати і за порушення спеціальних обмежень, встановлених під час проходження публічної служби в окремих державних органах, адже значна їх кількість закріплена в різних законах і підзаконних нормативно-правових актах, які регулюють роботу окремих категорій публічних службовців, як-от поліцейські, судді, прокурори і т. п. Більш того, такі спеціальні обмеження передбачають наявність окремої процедури здійснення дисциплінарного провадження. Але всі вони переважно стосуються зовнішнього вигляду, особистої поведінки особи на службі, зокрема спілкування з колегами та громадянами, а також її приватного життя.

Проаналізувавши низку нормативно-правових актів, які закріплюють засади реалізації такого виду проваджень (КЗпП України [16], Закони України «Про державну службу» [10], «Про Дисциплінарний статут органів внутрішніх справ України» [17], «Про судоустрій і статус суддів» [18], «Про прокуратуру» [19], «Про Державне бюро розслідувань» [13], «Про Національне антикорупційне бюро України» [20], «Про Дисциплінарний статут Національної поліції України» [11] і т. д.) можна дійти висновку, що процедура дисциплінарного провадження, незважаючи на види обмежень морально-етичного характеру (загальних або спеціальних), які порушені публічним службовцем, має низку спільних (загальних) положень, які і розкривають її сутність вказаного виду дисциплінарної відповідальності.

Висновки. Так, до характерних ознак дисциплінарної відповідальності публічних службовців за порушення встановлених пра-

вових обмежень необхідно віднести наступні: 1) дисциплінарна відповідальність настає за вчинення дисциплінарного проступку, зокрема порушення загальноновизнаних етичних норм поведінки та спеціальних обмежень, передбачених в профільних законах і підзаконних нормативно-правових актів, що регулюють етичні правила поведінки окремих категорій публічних службовців; 2) порядок притягнення публічного службовця до дисциплінарної відповідальності на загальному рівні закріплено нормами трудового права, але більш детально регулюється нормами адміністративного права; 3) притягнення особи до дисциплінарної відповідальності неможливе без проведення службового розслідування чи службової перевірки; 4) таке службове розслідування (перевірка), частіше за все здійснюється колегіальним органом – спеціальною комісією; 5) безпосереднє рішення приймається керівником органу, де працює публічний службовець; 6) до публічного службовця можуть бути застосовані такі види дисциплінарних стягнень: догана, зауваження, звільнення, пониження в посаді, пониження в спеціальному званні на один ступінь; попередження, попередження про неповну службову відповідність, сувора догана.

Юридична, зокрема дисциплінарна відповідальність виконує і інші функції, зокрема виховну: притягнення публічного службовця до юридичної відповідальності, найчастіше робиться на широкий загал і є свого роду показовим прикладом для інших осіб, які бачать реальні наслідки порушення правових обмежень, результатом чого є підвищення їх правосвідомості. Без встановлення юридичної відповідальності для публічних службовців за порушення правових обмежень, вони стануть скоріше рекомендаціями, які, як відомо, не є обов'язковими для виконання. Тому в перспективі доцільно дослідити зміст інших видів юридичної відповідальності публічних службовців у межах окресленої проблематики.

Література:

1. Загальна теорія держави і права: підручник / М. В. Цвік, О. В. Петришин, Л. В. Авраменко [та ін.]; за заг. ред. М. В. Цвіка, О. В. Петришина. Харків: Право, 2009. 584 с.
2. Теорія держави та права: підручник / Є. О. Гіда, Є. В. Білозьоров, А. М. Завальний [та ін.]; за заг. ред. Є. О. Гіди. К.: ФОП О. С. Ліпкан, 2011. 576 с.
3. Волошина Л. О. Поняття та види юридичної відповідальності адвоката. *Вісник кримінального судочинства*. 2016. № 2. С. 129-135.
4. Лук'янець Д. М. Типологія юридичної відповідальності. *Юридична Україна*. 2004. № 3. С. 4-10.
5. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення 15.10.2023).
6. Дідач В. І. Відповідальність державних службовців як поняття правової науки. *Держава та регіони. Серія: Право*. 2020. № 4. С. 11-16. DOI: <https://doi.org/10.32840/1813-338X-2020.4.2>. (дата звернення 15.10.2023).

7. Тимошенко М. І., Савичук Н. О., Галушкіна Л. В. Відповідальність державних службовців: проблеми реалізації. *Інвестиції: практика та досвід*. 2021. № 20. С. 87-93. DOI: 10.32702/2306-6814.2021.20.87. (дата звернення 17.10.2023).

8. Гришук А. Б. Загальнотеоретичні аспекти відповідальності державних службовців. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2022. № 71. С. 234-238. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2022.71.39>. (дата звернення 17.10.2023).

9. Луценко О. Є. Галузева належність дисциплінарної відповідальності державних службовців України. *Право та інновації*. 2016. № 1 (13). С. 159-165.

10. Про державну службу: закон України від 10.12.2015 № 889-VIII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19#Text> (дата звернення 24.10.2023).

11. Про Дисциплінарний статут Національної поліції України: закон України від 15.03.2018 № 2337-VIII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2337-19#Text> (дата звернення 24.10.2023).

12. Панова Н. С. Дисциплінарна відповідальність державного службовця як інститут адміністративного права. *Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2015. Т. 16. С. 342-353. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nponua_2015_16_37 (дата звернення 25.10.2023).

13. Про Державне бюро розслідувань: закон України від 12.11.2015 № 794-VIII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/794-19#n330> (дата звернення 25.10.2023).

14. Даниленко Ю. С. Правила етичної поведінки державних службовців: поняття і сутність. *Вісник Чернівецького факультету Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2019. № 2. С. 54-63.

15. Василевська Т. Е. Кодекси поведінки депутатів як інструменти підтримки депутатської етики. *Державне управління: теорія та практика*. 2013. № 2. С. 5-13.

16. Кодекс законів про працю України від 10.12.1971 № 322-VIII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text> (дата звернення 26.10.2023).

17. Про Дисциплінарний статут органів внутрішніх справ України: закон України від 22.02.2006 № 3460-IV // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-15#Text> (дата звернення 26.10.2023).

18. Про судоустрій і статус суддів: закон України від 02.06.2016 № 1402-VIII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text> (дата звернення 26.10.2023).

19. Про прокуратуру: закон України від 14.10.2014 № 1697-VII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18#Text> (дата звернення 26.10.2023).

20. Про Національне антикорупційне бюро України: закон України від 14.10.2014 № 1698-VII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1698-18#n302> (дата звернення 26.10.2023).

References:

1. Tsvik, M.V. & Petryshyn, O.V. (2009). General theory of the state and law [Zahalna teoriia derzhavy i prava]. Kharkiv, 584 p. [in Ukrainian].

2. Hida, Ye. O. (2011). Theory of the state and law [Teoriia derzhavy ta prava]. Kyiv, 576 p. [in Ukrainian].

3. Voloshyna, L.O. (2016). Concept and types of legal responsibility of a lawyer [Poniattia ta vydy yurydychnoi vidpovidalnosti advokata]. Herald of criminal justice – Visnyk kryminalnoho sudochynstva, 2, 129–135 [in Ukrainian].

4. Lukianets, D.M. (2004). Typology of legal responsibility [Typolohiia yurydychnoi vidpovidalnosti]. *Legal –Ukraine Yurydychna Ukraina*, 3, 4–10 [in Ukrainian].

5. Tsyvilnyi kodeks Ukrainy vid 16.01.2003, No 435-IV [Civil Code of Ukraine of January 16, 2003, No. 435-IV]. zakon.rada.gov.ua. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15> [in Ukrainian].

6. Didach, V.I. (2020). Liability of civil servants as a concept of legal science [Vidpovidalnist derzhavnykh sluzhbovtziv yak poniattia pravovoi nauky]. *State and regions. Series: Law –Derzhava ta rehiony. Serii: Pravo*, 4, 11–16 [in Ukrainian].

7. Tymoshenko, M.I. & Savychuk, N.O. & Halushkina, L.V. (2021). Responsibility of civil servants: problems of implementation [Vidpovidalnist derzhavnykh sluzhbovtziv: problemy realizatsii]. *Investments: practice and experience –Investytsii: praktyka ta dosvid*, 20, 87–93 [in Ukrainian].

8. Hryshchuk, A.B. (2022). General theoretical aspects of the responsibility of civil servants [Zahalnoteoretychni aspekty vidpovidalnosti derzhavnykh sluzhbovtziv]. *Scientific Bulletin of the Uzhhorod National University. Series: Law – Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Serii: Pravo*, 71, 234-238 [in Ukrainian].

9. Lutsenko, O.Ye. (2016). Branch affiliation of disciplinary responsibility of civil servants of Ukraine [Haluzeva nalezhnist dystsyplinarnoi vidpovidalnosti derzhavnykh sluzhbovtziv Ukrainy]. *Law and innovation – Pravo ta innovatsii*, 1(13), 159-165 [in Ukrainian].
10. Zakon Ukrainy “Pro derzhavnu sluzhbu” : vid 10.12.2015, No 3792-XII [Law of Ukraine On civil service of December 10, 2015 No. 889-VIII]. *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19#Text> [in Ukrainian].
11. Zakon Ukrainy “Pro Dystsyplinarnyi statut Natsionalnoi politsii Ukrainy” : vid 15.03.2018, No 2337-VIII [Law of Ukraine About the Disciplinary Statute of the National Police of Ukraine of March 15, 2018, No. 2337-VIII]. *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2337-19#Text> [in Ukrainian].
12. Panova, N.S. (2015). Disciplinary responsibility of a civil servant as an institution of administrative law [Dystsyplinarna vidpovidalnist derzhavnoho sluzhbovtzia yak instytut administratyvnoho prava]. *Scientific works of the National University "Odesa Law Academy" – Naukovi pratsi Natsionalnoho universytetu «Odeska yurydychna akademiia»*, 16, 342–353 [in Ukrainian].
13. Zakon Ukrainy “Pro Derzhavne biuro rozsliduvan”: vid 12.11.2015, No 794-VIII [Law of Ukraine About the State Bureau of Investigation of November 12, 2015, No 794-VIII]. *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/794-19#n330> [in Ukrainian].
14. Danylenko, Yu.S. (2019). Rules of ethical behavior of civil servants: concept and essence [Pravyla etychnoi povedinky derzhavnykh sluzhbovtziv: poniattia i sutnist]. *Bulletin of the Chernivtsi Faculty of the National University "Odesa Law Academy" – Visnyk Chernivetskoho fakultetu Natsionalnoho universytetu «Odeska yurydychna akademiia»*, 2, 54–63 [in Ukrainian].
15. Vasylevska, T.E. (2013). Deputies' codes of conduct as tools for supporting deputy ethics [Kodeksy povedinky deputativ yak instrumenty pidtrymky deputatskoi etyky]. *Public administration: theory and practice – Derzhavne upravlinnia: teoriia ta praktyka*, 2, 5–13 [in Ukrainian].
16. Kodeks zakoniv pro pratsiu Ukrainy vid 10.12.1971, No 322-VIII [Code of Labor Laws of Ukraine of December 10, 1971, No 322-VIII]. *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text> [in Ukrainian].
17. Zakon Ukrainy “Pro Dystsyplinarnyi statut orhaniv vnutrishnikh sprav Ukrainy” : vid 22.02.2006, No 3460-IV [Law of Ukraine On the Disciplinary Statute of Internal Affairs Bodies of Ukraine of February 22, 2006, No 3460-IV]. *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-15#Text> [in Ukrainian].
18. Zakon Ukrainy “Pro sudoustrui i status suddiv”: vid 02.06.2016, No 1402-VIII [Law of Ukraine On the judicial system and the status of judges of June 2, 2016, No 1402-VIII]. *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text> [in Ukrainian].
19. Zakon Ukrainy “Pro prokuraturu”: vid 14.10.2014, No 1697-VII [Law of Ukraine About the Prosecutor's Office of October 14, 2014, No 1697-VII]. *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18#Text> [in Ukrainian].
20. Zakon Ukrainy “Pro Natsionalne antykoruptsiine biuro Ukrainy”: vid 14.10.2014, No 1698-VII [Law of Ukraine About the National Anti-Corruption Bureau of Ukraine of October 14, 2014, No 1698-VII]. *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1698-18#n302> [in Ukrainian].

НОТАТКИ

Наукове видання

**НАУКОВІ ПРАЦІ
МІЖРЕГІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ
УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ
ЮРИДИЧНІ НАУКИ**

Випуск 5 (68), 2023

Засновано 2001 року
Видання виходить 6 разів на рік

Коректор *В. І. Вишнякова*
Комп'ютерне верстання *Ю. В. Ковальчук*

Підписано до друку 10.01.2024 р. Замовлення № 0324/237
Формат 60×84/8. Гарнітура Times New Roman.
Папір офсет. Цифровий друк. Ум. друк. арк. 8,37.
Наклад 100 прим.

Надруковано: Видавничий дім “Гельветика”
65101, Україна, м. Одеса, вул. Інглезі, 6/1
Телефони: +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08
E-mail: mailbox@helvetica.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 7623 від 22.06.2022 р.